

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».

ISSN 2520-2294

Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC
JOURNAL «INTERNAUKA».

Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ
ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».

Серия: «Экономические науки»

№ 6(14) / 2018

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА».**

Серія: «Економічні науки»

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA».**

Series: «Economic sciences»

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА».**

Серия: «Экономические науки»

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22443-12343Р*

№ 6(14)

Київ 2018

ББК 65
УДК 33
М-43

COSMOS IMPACT FACTOR

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» представлено в: **НЕБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: РИНЦ; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Наукова періодика України; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); Scientific Indexing Services; Electronic Journals Library; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включене у Перелік наукових фахових видань України,
відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України
№ 693 від 10 травня 2017 року.

Засновники:

1. Київський кооперативний інститут бізнесу і права.
2. Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права».
3. Громадська організація «Міжнародна академія освіти і науки».
4. Товариство з обмеженою відповідальністю «Фінансова Рада України».

У журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем економічної науки.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2018

© Міжнародний науковий журнал «Інтернаука».
Серія: «Економічні науки», 2018

ISSN 2520-2294 = Internauka. Seria: Ekonomicheskie nauki (Kiev)/Mezhdunarodnyj nauchny žurnal "Internauka".
Seria: Ekonomicheskie nauki

Редакція:

Головний редактор: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Заступник головного редактора: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Баланюк Іван Федорович** — доктор економічних наук, професор (Івано-Франківськ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бардаш Сергій Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Бондар Микола Іванович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Вдовенко Наталія Михайлівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Гоблик Володимир Васильович** — доктор економічних наук, кандидат філософських наук, доцент, Заслужений економіст України (Мукачеве, Україна)

Член редакційної колегії: **Гринько Алла Павлівна** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Гуцаленко Любов Василівна** — доктор економічних наук, професор (Вінниця, Україна)

Член редакційної колегії: **Дерій Василь Антонович** — доктор економічних наук, професор (Тернопіль, Україна)

Член редакційної колегії: **Дмитренко Ірина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зеліско Інна Михайлівна** — доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Зось-Кіор Микола Валерійович** — доктор економічних наук, професор (Полтава, Україна)

Член редакційної колегії: **Клочан В'ячеслав Васильович** — доктор економічних наук, професор (Миколаїв, Україна)

Член редакційної колегії: **Копилук Оксана Іванівна** — доктор економічних наук, професор (Львів, Україна)

Член редакційної колегії: **Кравченко Ольга Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Курило Людмила Ізидорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Лоханова Наталя Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Одеса, Україна)

Член редакційної колегії: **Малік Микола Йосипович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Олександр Васильович** — доктор економічних наук, професор (Харків, Україна)

Член редакційної колегії: **Осмятченко Володимир Олександрович** — доктор економічних наук, професор (Ірпінь, Україна)

Член редакційної колегії: **Охріменко Ігор Віталійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Паска Ігор Миколайович** — доктор економічних наук, професор (Біла Церква, Україна)

Член редакційної колегії: **Разумова Катерина Миколаївна** — доктор економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Танклевська Наталія Станіславівна** — доктор економічних наук, професор (Херсон, Україна)

Член редакційної колегії: **Токар Володимир Володимирович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Чижевська Людмила Віталіївна** — доктор економічних наук, професор (Житомир, Україна)

Член редакційної колегії: **Шпак Валентин Аркадійович** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Белялов Талят Енверович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Дудко Павло Миколайович** — кандидат економічних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацька Республіка)

Член редакційної колегії: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in ČeskéBudějovice (Чеська Республіка)

Член редакційної колегії: **József Káposzta** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Угорщина)

Член редакційної колегії: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польща)

Член редакційної колегії: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польща)

№ 6 (14)

2018
червень

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
СЕРІЯ: «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
SERIES: «ECONOMIC SCIENCES»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
СЕРИЯ: «ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ»

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Мазур Катерина Василівна
ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА ЗБАЛАНСОВАНИЙ РОЗВИТОК АГРОЕКОСИСТЕМ 9

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Бужимська Катерина Олександрівна, Павлова Світлана Іванівна
ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ 15

ЕКОНОМІКА ПРОМИСЛОВОСТІ

Абдулазизов Эльчин Мехман оглу
ПРОМЫШЛЕННЫЕ ПАРКИ И КВАРТАЛЫ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ: ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ И ИНВЕСТИЦИИ 23

Зейналова Нармин Ариф
ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ И СРЕДА ЕЕ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НЕНЕФТЯНОМ СЕКТОРЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ 28

МАРКЕТИНГ

**Ковінько Олена Миколаївна, Без'язична Світлана Леонідівна,
Козачун Катерина Ігорівна**
СТАН ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ АВІАБУДУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ РІШЕННЯ
ПРО МІЖНАРОДНУ СПІВПРАЦЮ 33

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ ТА МОДЕЛІ В ЕКОНОМІЦІ

Камінський Олег Євгенович
ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ..... 39

ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Григоренко Ольга Сергіївна
УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЗА ТЕОРІЄЮ ОБМЕЖЕНЬ..... 46

Стешенко Олександра Олександрівна ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ У СВІТЛІ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	53
--	----

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Лысевич Сергей Григорьевич, Мельникова Ирина Евгеньевна УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ — КЛЮЧЕВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА.....	58
---	----

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Нестерова Катерина Сергіївна ВПЛИВ ФАКТОРУ БЕЗПЕКИ НА СТІЙКИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ.....	66
--	----

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Варналій Захарій Степанович, Нікитенко Дмитро Валерійович ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА НАНОРІВНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	72
--	----

Должанська Наталія Андріївна АНАЛІЗ КРИПТОВАЛЮТ З ТОЧКИ ЗОРУ МОЖЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ГРОШЕЙ	79
--	----

CONTENTS

ECONOMICS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND NATURE MANAGEMENT

- Mazur Kateryna**
ECONOMIC INSTRUMENTS OF INFLUENCE ARE ON THE BALANCED DEVELOPMENT OF
AGROEKOSISTEM 9

ECONOMICS AND ENTERPRISE MANAGEMENT

- Buzhymyska Kateryna, Pavlova Svitlana**
IMPLEMENTATION OF TRADING SERVICES STANDARDS AS A MEANS OF RETAIL TRADE
ENTERPRISES' COMPETITIVENESS INCREASE 15

INDUSTRIAL ECONOMICS

- Abdulazizov Elchin**
INDUSTRIAL PARKS AND QUARTERS IN AZERBAIJAN: CHARACTERISTICS OF FORMATION
AND INVESTMENT PROCESSES 23
- Zeynalova Narmin**
FORMATION OF THE INCENTIVE FOR MODERNIZATION AND ITS ENVIRONMENT
IN THE NON-OIL SECTOR OF INDUSTRY 28

MARKETING

- Kovin'ko Elena, Bez'yazychna Svetlana, Kozachun Kateryna**
THE STATE OF THE DOMESTIC AVIATION MARKET AND THE PROMOTIONAL DECISIONS
ON INTERNATIONAL CO-OPERATION 33

MATHEMATICAL METHODS AND MODELS IN ECONOMICS

- Kaminsky Oleg**
SECURITY RISK EVALUATION OF CLOUD SERVICES 39

ACCOUNTING AND TAXATION

- Hryhorenko Olha**
MANAGEMENT REPORTING BASED ON THEORY OF CONSTRAINS 46
- Steshenko Oleksandra**
CHARACTERISTICS OF SUBJECTS OF SMALL BUSINESS IN THE LIGHT OF DOMESTIC
LEGISLATION 53

PROBLEMS OF NATIONAL ECONOMY

- Lysevich Sergei, Melnikova Irina**
IMPROVEMENT OF OWNERSHIP RELATIONS AS A KEY DIRECTION OF MANAGEMENT
MECHANISM REFORMATION 58

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL RELATIONS

Nesterova Kateryna
IMPACT OF SECURITY FACTOR ON SUSTAINABLE WORLD TOURISM DEVELOPMENT 66

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Varnalii Zakharii, Nikytenko Dmytro
DETERMINANTS OF INVESTMENT SECURITY ENSURING ON THE NANOLEVEL
OF THE NATIONAL ECONOMY 72

Dolzhanska Natalia
ANALYSIS OF THE CRYPTOCURRENCIES IN TERMS OF THE ABILITY TO FULFIL
THE BASIC FUNCTIONS OF MONEY 79

Отмечено, что загрязнение, которое постоянно растет, и нерациональное природопользование вместе с сырьевой ориентацией экспорта во многом обуславливают усиление экологически кризисных явлений в некоторых сельских территориях.

Подчеркнуто, что одним из приоритетных направлений сбалансированного развития агроэкосистем есть охрана окружающей среды, рациональное использование природных ресурсов, безопасность жизнедеятельности человека в сочетании с экономическим ростом. Предложены этапы достижения сбалансированного развития агроэкосистемы, которые базируются на охране окружающей среды. Выделены экономические рычаги влияния на устойчивое развитие аграрного сектора в целом, которые представляют собой методическую, организационную и правовую деятельность по установлению и реализации конкретных экономических инструментов экологического регулирования. Замечено, что среди экономических рычагов достаточно весомым будет и отмена платежей, которые насчитываются фирмам-загрязнителям в виде субсидий за сокращение объемов производства. Среди субсидий наиболее часто встречаются инвестиционные, налоговые кредиты, займы с малой ставкой процента, гарантии займов, обеспечения ускоренной амортизации природоохранного оборудования, средства на регулирование цен первичных ресурсов и конечной продукции. Замечено, что система платежей за загрязнение окружающей среды, напротив, предназначенная для сдерживания деятельности, которая вызывает нарушение сбалансированности экологической системы. Выделены основные акценты Концепции сбалансированного (устойчивого) развития агроэкосистем в Украине, относительно сбалансированного развития агроэкосистем с сохранением сельских территорий.

Ключевые слова: агроэкосистема, сельские территории, сбалансированное развитие, экономические рычаги.

Summary. In the article meaningfulness of question of economic development and ecological state is examined agroecosystems. In this connection, conditioning for steady development of agroecosystems with a difficult enough process which outlines the vast circle of problems, beginning from physical and chemical and biological processes in soil, to to by the improvement of specialization of the agrarian production systems and rural terrains territory. It is marked that contamination which grows constantly, and inefficient natural management together with the raw material orientation of export in a great deal stipulates strengthening ecologically of the crisis phenomena in some rural territories. One of priority directions of the balanced development of agroecosystems there is a guard of environment, rational use of natural resources, safety of vital functions of man in combination with the economy growing. The stages of achievement of the balanced development are offered agroecosystems which are based on the guard of environment. The economic instruments of influence are selected on steady development agrarian a sector on the whole, show by itself methodical, organizational and legal activity for establishment and realization of concrete economic instruments of the ecological adjusting. It is noticed that between economic instruments ponderable enough, will be and declension of payments which are counted firms-pollutants as subsidies for reduction of production volumes. Among subsidies most often there are investment, tax credits, loan with the small rate of percent, guarantees of loans, providing of the accelerated depreciation of nature protection equipment, facilities on adjusting of costs of primary resources and eventual products. It is noticed that the system of payments is for contamination of environment, opposite, intended for inhibition of activity which causes violation of balanced of the ecological system. The basic accents of Conception of the balanced (permanent) development of agroekosistem are selected in Ukraine, in relation to the balanced development agroekosistem with the maintenance of rural territories.

Key words: agroekosystem, rural territories, balanced development, economic instruments.

Постановка проблеми. Оптимізація відносин суспільства та навколишнього середовища є досить складною проблемою, яку слід розглядати на локальному та глобальному рівнях. Всілякі суб'єкти господарювання мають відмінний вплив на довколишнє природне середовище, проте комплексний агроекологічний моніторинг агроекосистем дає можливість якісно та кількісно оцінити цей вплив.

Сьогодні суспільство має конкретну перспективу переломити існуючі суперечливі тенденції і почати ґрунтовне поглиблення трансформаційних реформ з урахуванням екологічного чинника. Це передбачає

реалізацію політики цілеспрямованого сприяння збалансованого розвитку сільських територій за активної підтримки створення в Україні сучасного конкурентноздатного еколого-безпечного аграрного сектору економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичного підґрунтя формування збалансованого розвитку окремих регіонів зробили провідні вітчизняні вчені Балджи М. Д. [1], Бондар О. І. [2], Веклич О. О. [3], Галушкіна Т. П. [4], Горбатенко А. А. [7], Кучеренко Ю. А. [7], Попова М. А. [5] Рідей Н. М. [7] та інші. Водночас залишаються відкритими питання щодо формування

збалансованого розвитку агроєкосистем зі збереженням сільських територій.

Постановка завдання. Метою роботи є поглиблення теоретико-методичних підходів до запровадження збалансованого розвитку агроєкосистем як умови забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Сучасний екологічний стан агроєкосистем України в цілому можна визначити як незадовільний. На їх функціонування діє комплекс негативних факторів, зокрема, недотримання вимог науково-обґрунтованої системи ведення сільського господарства як на рівні окремих виробничих систем, так і регіонів, та ефективної еколого-економічної політики.

В зв'язку з цим, створення умов для сталого розвитку агроєкосистем є досить складним процесом, який окреслює обширне коло проблем, починаючи від фізико-хімічних і біологічних процесів в ґрунті, до удосконалення спеціалізації аграрних виробничих систем та сільських територій.

До теперішнього часу питання економічного розвитку і екологічного стану не мали єдиної системи показників — статистика економічного і екологічного розвитку фіксувалась окремо. У першій переважали економічні показники, в другій — натуральні, фізичні. Така ситуація відображала загальний погляд на екологічний стан як на щось зовнішнє по відношенню до економіки.

Однак, сучасний час характеризується форсованим режимом експлуатації основних видів первинних природних ресурсів (мінеральних, земельних, водних, лісових і ін.). Це зумовлює головну відзнаку сьогодення — невідповідність (перевищення) швидкості кількісного і якісного виснаження запасів природних ресурсів і компенсаційних можливостей економіки. Як результат — прогресуюче падіння ефективності добувних галузей національного господарства, збільшення частки ресурсів, що направляються в ці галузі для підтримки збалансованості економіки, уповільнення загальних темпів розвитку, що в цілому призводить до стагнації територіальної і галузевої структури та знижує ефективність всіх галузей національного господарства. Забруднення, яке постійно зростає, і нераціональне природокористування разом із сировинною орієнтацією експорту багато в чому обумовлює посилення екологічно кризових явищ у деяких сільських територіях. Йде процес розширення несприятливих екологічних зон, що без належних заходів по охороні природи може сприяти утворенню суцільних зон екологічного лиха [3].

Тому для покращення соціально-економічного розвитку агроєкосистем необхідно створити надійний ефективний механізм збереження збалансова-

ності темпів економічного зростання і мінімізації негативної дії на природне середовище, послаблення впливу виробництва і споживання на довкілля. При цьому не допускати перевищення рівня забруднення, щоб не викликати небажані наслідки в системі.

Природні ресурси агроєкосистем обумовлюються взаємозв'язками характерних природних умов, що визначають можливий потенційний розвиток конкретної агроєкосистеми. За екологічними характеристиками параметрів території можливо встановити кількісний та якісний склад природних ресурсів, а також прогнозувати їх сільськогосподарське призначення, тобто природно-ресурсний потенціал сільської території [7].

Одним з пріоритетних напрямків збалансованого розвитку агроєкосистем є охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів, безпека життєдіяльності людини в поєднанні з економічним зростанням. Можемо виділити етапи досягнення збалансованого розвитку агроєкосистеми, підґрунтям якого з нашого погляду, є економічні методи управління природоохоронною діяльністю (Рис. 1).

Обґрунтування і оцінка природоохоронних заходів є основою економічних методів управління охороною навколишнього природного середовища. Оцінка ефективності природоохоронних заходів здійснюється за соціальними, екологічними, економічними, соціально-економічними, еколого-економічними результатами [2].

Соціальними результатами природоохоронних заходів є скорочення захворюваності людей, зростання тривалості їх життя, умови життєдіяльності нинішнього і майбутніх поколінь, збереження пам'ятників природи і історичних цінностей.

Економічні результати передбачають скорочення збитків, що наносяться природі, економію витрат природних ресурсів, зниження забруднення навколишнього середовища, зростання продуктивності фауни, підвищення працездатності людей.

Екологічні результати — це зниження негативних дій на природу, поліпшення стану флори і фауни, зменшення витрати природних ресурсів.

Соціально-економічні результати оцінюються за комплексними показниками поліпшення рівня життя людей, ефективністю суспільного виробництва, зростання національного багатства країни.

Еколого-економічні результати — це зниження витрачання природних ресурсів, зменшення збитків, що наносяться навколишньому середовищу забрудненнями [2].

Результативність і оцінку економічної ефективності природоохоронних заходів визначають за наступними показниками (формули 1–6):

1) загальна економічна ефективність витрат на природоохоронні заходи:

$$E_i = \frac{\sum \sum E_{ij}}{B} \rightarrow \max \quad (1)$$

де, E_{ij} — економічний ефект i -го виду діяльності на j -му об'єкті;

B — витрати на природоохоронні заходи;

2) порівняльна економічна ефективність використовується при виборі оптимального технічного рішення. Порівняння здійснюється з витратами на будівництво і експлуатацію природоохоронних споруд:

$$B = E_n K + C \rightarrow \min \quad (2)$$

де, E_n — нормативний коефіцієнт ефективності капітальних вкладень;

K — капітальні вкладення в природоохоронні заходи;

C — експлуатаційні витрати на зміст природоохоронних споруд;

3) чистий економічний ефект від природоохоронних заходів:

$$Ч_n = \sum \sum E_{ij} - B_n \quad (3)$$

4) економічна ефективність капітальних вкладень:

$$E_n = \frac{\sum \Delta\Pi - C}{K} \quad (4)$$

де, $\Delta\Pi$ — економічний збиток, який вдалося попередити в результаті впровадження i -го природоохоронного заходу;

5) показник зниження негативної дії господарської діяльності на навколишнє природне середовище:

$$E_{покp} = \frac{\Delta B_{зн}}{B} \quad (5)$$

де, $\Delta B_{зн}$ — зниження величини негативного впливу на навколишнє середовище;

6) показник поліпшення стану навколишнього середовища в результаті проведення природоохоронних заходів:

$$E_{покp} = \frac{\Delta B_{пок}}{B} \quad (6)$$

де, $\Delta B_{покp}$ — поліпшення стану навколишнього середовища [4].

Зазначимо, що світовий досвід у збалансованому розвитку агроєкосистем базується на економічних

Рис. 1. Етапи досягнення збалансованого розвитку агроєкосистеми

Джерело: опрацьовано автором з використанням [5]

механізмах реалізації збалансованої регіональної екологічної політики як найбільш ефективних.

Шляхом економічного стимулювання, коли за допомогою різних видів платежів (за викиди шкідливих речовин в атмосферу, скиди в гідросферу, накопичення твердих відходів, їх складування та захоронення в літосфері), пільгового кредитування та оподаткування, надання субсидій, екологічного страхування, продажу екологічних прав держава регулює природоохоронну діяльність, завдяки якій зменшується вплив на довкілля в державі та регіоні.

Серед економічних важелів основне місце посідають податки і плата за забруднення. Існує певна різниця між податками і платежами. Податки поповнюють бюджетну статтю на природоохоронні заходи. Що стосується платежів за забруднення, то це плата за право користування ресурсом, асиміляційного потенціалу. Споживач ресурсу платить за нього так, як він платить за сировину, електроенергію, матеріали [1].

Отже, економічні важелі впливу на сталий розвиток аграрного сектору загалом, являють собою методичну, організаційну та правову діяльність по встановленні та реалізації конкретних економічних інструментів екологічного регулювання.

Поміж економічних важелів досить вагомим буде і відміна виплат, які нараховуються фірмам-забруднювачам у вигляді субсидій за скорочення обсягів виробництва. Серед субсидій найбільш часто зустрічаються інвестиційні, податкові кредити, позички з малою ставкою процента, гарантії позичок, забезпечення прискореної амортизації природоохоронного устаткування, засоби на регулювання цін первинних ресурсів і кінцевої продукції. Підхід, який припускає використання документів на підтвердження зобов'язань по здійсненню природоохоронної діяльності під відповідну заставу, можна назвати системою обов'язкової відповідальності. Ця система особливо ефективна, якщо кількість забруднювачів і їх реципієнтів обмежене, а розмір забруднення і його склад можна визначити. Свою відповідальність за компенсацію заподіяних збитків забруднювач може перекласти на посередника і внести плату по ставках, які відповідають економічній оцінці асиміляційного потенціалу [6].

Система платежів за забруднення навколишнього середовища, навпаки, призначена для стримування діяльності, що викликає порушення збалансованості екологічної системи.

Тож одним з найбільш важливих економічних інструментів природоохоронної діяльності є збір за забруднення навколишнього природного середовища. Цей збір справляється за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди забруднюю-

ючих речовин безпосередньо у водні об'єкти та за розміщення відходів. Його величина залежить від кількості й шкідливості забруднюючих речовин, що надходить у навколишнє природне середовище, та окремих коригувальних коефіцієнтів [3].

При економічному регулюванні в екологічній сфері формуються ринки для суб'єктів господарювання, які дають можливість фірмам купувати, продавати, торгувати або перерозподіляти права на забруднення. В ринкових умовах необхідно створити таку інфраструктуру, яка б забезпечувала заключення угод по торгівлі правами. При цьому ринок прав відкриває додаткові можливості в регулюванні витрат [6].

Відтак, основним інструментом регулювання природокористування стають екологічні фонди місцевого, регіонального та державного рівнів. Платежі в них сплачуються за двома ставками. По одній здійснюється плата за викиди в межах встановлених нормативів, а по іншій — підприємство платить за перевищення викидів над нормативами, зазвичай ця ставка перевищує базову (індексація базових ставок не встигає за темпами інфляції, тому екоррахунки не захищені від інфляції).

Здійснення заходів щодо реалізації Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем [6] в Україні забезпечується:

- 1) нормативно-правовими засобами — передбачається врахування положень Концепції при розробці законодавчих та інших нормативно-правових актів, зокрема «Про екомережу», «Про охорону земель», «Про державний земельний кадастр», Загальнодержавної програми використання та охорони земель, Національної програми дій по боротьбі з опустелюванням та деградацією земель, десятирічної програми скорочення розорювання земель та збереження родючості ґрунтів, Національної програми збереження біорізноманіття, нормативів, стандартів, методик та ін.
- 2) фінансово-економічними засобами — за рахунок коштів Державного бюджету України (з урахуванням реальних можливостей держави), відповідних місцевих бюджетів, фондів, проектів ГЕФ та інших джерел;
- 3) організаційними засобами — серед основних засобів щодо організаційного забезпечення природоохоронної діяльності.

Висновки. Звернемо увагу, що збалансований розвиток агроєкосистем забезпечується ефективною системою управління екологічною безпекою навколишнього природного середовища для збереження сільських територій. Основні функції управління на сільській території, які повинні забезпечити виконання наступних питань:

- регулювання і організація контролю за використанням природних ресурсів місцевого значення;
 - впровадження ефективного економічного механізму природокористування;
 - визначення нормативів забруднення навколишнього природного середовища (встановлення нормативів гранично допустимих стоків, гранично допустимих викидів і розміщення та поховання відходів);
 - проведення моніторингу і обліку об'єктів природокористування і забруднення навколишнього природного середовища;
 - розробка програм впровадження природоохоронних заходів, визначення і реалізація інвестиційної політики;
 - здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
 - інформування населення і зацікавлених суб'єктів по економічних питаннях [1; 3].
- Крім того, необхідність і роль державного регулювання полягає в тому, що використання різноманітних важелів для забезпечення збалансованого розвитку агроєкосистем (цінова екологічна політика, екологічні платежі, пільгове оподаткування та кредитування, відповідальність) переноситься в регіони з найгострішими екологічними проблемами, вирішення яких забезпечить Україні просування до сталого розвитку аграрного сектору країни. В перспективних дослідженнях проблеми сталого розвитку агроєкосистем зі збереженням сільських територій доречно визначення чинників впливу на сталий розвиток, на їх якісні та кількісні характеристики.

Література

1. Балджи М. Д. Організаційно-економічні засади комплексного природокористування на регіональному рівні: Монографія / М. Д. Балджи. — Одеса: Атлант, 2010. — 500 с.
2. Бондар О. І. Проведення аналізу стану реалізації регіональної екологічної політики / Заключний звіт з науково-дослідної роботи від 19.10.2012 р — № 143/270/10/2. — Київ. — 2012. — С. 123.
3. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. Веклич. — К.: Український інститут досліджень навколишнього природного середовища і ресурсів, 2013. — 88 с.
4. Галушкіна Т. П. Економіка природокористування [текст]: навчальний посібник / Т. П. Галушкіна. — Харків: Бурун КНИГА, 2009. — 480 с.
5. Попова М. А. Проблемы анализа динамической устойчивости экономико-экологических систем / М. А. Попова // Экономика: проблемы теории та практики: зб. наук. пр. — Дніпропетровськ, 2010. — Вип. 263: В 9т. — Т. V. — С. 1248–1253.
6. Про затвердження Концепції збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні до 2025 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://regulation.gov.ua/documents/id213694>
7. Рідей Н. М. Природно-ресурсний потенціал агроєкосистем: аналіз понятійно-категоріального апарату, обґрунтування сучасних трактувань / Рідей Н. М., Горбатенко А. А., Кучеренко Ю. А. // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — № 3. — 2013. — с. 13–21.

References

1. Baldzhy M. D. Orhanizatsiino-ekonomichni zasady kompleksnoho pryrodokorystuvannia na rehionalnomu rivni: Monohrafiia / M. D. Baldzhy. — Odesa: Atlant, 2010. — 500 s.
2. Bondar O. I. Provedennia analizu stanu realizatsii rehionalnoi ekolohichnoi polityky / Zakliuchnyi zvit z nauko-vo-doslidnoi roboty vid 19.10.2012 r — № 143/270/10/2 — Kyiv. — 2012. — S. 123.
3. Veklych O. O. Ekonomichni mekhanizm ekolohichnoho rehuliuвання v Ukraini / O. Veklych. — K.: Ukrainskyi instytut doslidzhen navkolishnoho pryrodnoho seredovishcha i resursiv, 2013. — 88 s.
4. Halushkina T. P. Ekonomika pryrodokorystuvannia [tekst]: navchalnyi posibnyk / T. P. Halushkina. — Kharkiv: Burun KNYHA, 2009. — 480 s.
5. Popova M. A. Problemy analiza dynamicheskoi ustoichyvosti ekonomiko-ekolohicheskikh system / M. A. Popova // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky: zb. nauk. pr. — Dnipropetrovsk, 2010. — Vyp. 263: V 9t. — T. V. — S. 1248–1253.
6. Pro zatverdzhennia Kontseptsii zbalansovanoho (staloho) rozvytku ahroekosystem v Ukraini do 2025 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://regulation.gov.ua/documents/id213694>
7. Ridei N. M. Pryrodno-resursnyi potentsial ahroekosystem: analiz poniatiino-katehorialnoho aparatu, obgruntuvannia suchasnykh traktuvan / Ridei N. M., Horbatenko A. A., Kucherenko Yu. A. // Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ah-rarnoi akademii. — № 3. — 2013. — s. 13–21.

УДК 658.64
JEL: F100, F190, L150

Бужимська Катерина Олександрівна
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Житомирський державний технологічний університет*

Бужимская Екатерина Александровна
*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Житомирский государственный технологический университет*

Buzhymyska Kateryna
*PhD of Economics,
Assistant Professor of Economics and Entrepreneurship Department
Zhytomyr State Technological University*

Павлова Світлана Іванівна
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Житомирський державний технологічний університет*

Павлова Светлана Ивановна
*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и предпринимательства
Житомирский государственный технологический университет*

Pavlova Svitlana
*PhD of Economics,
Assistant Professor of Economics and Entrepreneurship Department
Zhytomyr State Technological University*

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3859

**ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПОСЛУГ
ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ**

**ВНЕДРЕНИЕ СТАНДАРТОВ ТОРГОВЫХ УСЛУГ
КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ**

**IMPLEMENTATION OF TRADING SERVICES STANDARDS
AS A MEANS OF RETAIL TRADE ENTERPRISES'
COMPETITIVENESS INCREASE**

Анотація. У статті описано процес розробки та впровадження корпоративних (внутрішніх) стандартів торговельних послуг як дієвого засобу підвищення конкурентоспроможності підприємств роздрібної торгівлі. Розглянуто сутність торговельної послуги та виділено в її структурі чотири рівня: основна, реальна, додаткова і торговельна послуга у широкому розумінні. Виділені основні вимоги до якості торговельних послуг: соціального призначення, функціональної

відповідності, ергономіки, естетики, технологічності, безпеки та охорони навколишнього середовища. Визначено чинники, від яких буде залежати перелік торговельних послуг, що надаються підприємством. На основі розкриття сутності торговельної послуги як особливої форми продукту, що має складну структуру та широкий спектр вимог до якості, процес її стандартизації визначається як комплексний. Пропонується проводити стандартизацію у трьох напрямках: стандартизація роботи з асортиментом, стандартизація роботи персоналу; стандартизація процесу обслуговування. Виділено три стадії процесу стандартизації торговельної послуги: підготовка, розробка документального забезпечення, впровадження. На стадії розробки документального забезпечення запропоновано перелік та зміст внутрішніх документів-стандартів, які доцільно оформляти у вигляді методичних рекомендацій. На стадії впровадження стандартів запропоновано провести підготовчий етап, який складається з процедур: оптимізації організаційної структури підприємства, узгодження штатного розпису з оптимізованою організаційною структурою, узгодження посадових інструкцій з штатним розписом. Запропонований в статті процес організації розробки та впровадження стандартів торговельних послуг може використовуватися для впровадження інших стандартів на торговельних підприємствах різних форм власності та всіх організаційно-правових форм.

Ключові слова: конкурентоспроможність, стандартизація, стандарт, торговельна послуга, торгівля.

Аннотация. В статье описано процесс разработки и внедрения корпоративных (внутренних) стандартов торговых услуг как действенного средства повышения конкурентоспособности предприятий розничной торговли. Рассмотрена сущность торговой услуги и выделено в ее структуре четыре уровня: основная, реальная, дополнительная и торговая услуга в широком понимании. Выделены основные требования к качеству торговых услуг: социального назначения, функционального соответствия, эргономики, эстетики, технологичности, безопасности и охраны окружающей среды. Выделены факторы, от которых будет зависеть перечень торговых услуг, предоставляемых предприятием. На основе раскрытия сущности торговой услуги как особенной формы продукта, который имеет сложную структуру и широкий спектр требований к качеству, процесс ее стандартизации определяется как комплексный. Предлагается проводить стандартизацию в трех направлениях: стандартизация работы с ассортиментом, стандартизация работы с персоналом, стандартизация процесса обслуживания. Выделены три стадии процесса стандартизации торговой услуги: подготовительная, разработка документального обеспечения, внедрение. На стадии разработки документального обеспечения предложено перечень и содержание внутренних документов-стандартов, которые целесообразно оформлять в виде методических рекомендаций. На стадии внедрения стандартов предложено провести подготовительный этап, который состоит из процедур: оптимизация организационной структуры, согласование штатного расписания с оптимизированной организационной структурой, согласование должностных инструкций с штатным расписанием. Предложенный в статье процесс организации разработки и внедрения стандартов торговых услуг может использоваться для внедрения других стандартов на торговых предприятиях разных форм собственности и всех организационно-правовых форм.

Ключевые слова: конкурентоспособность, стандартизация, стандарт, торговая услуга, торговля.

Summary. The process of development and implementation of corporate (internal) trade services standards as of an effective means of increasing of retail trade enterprises' competitiveness is described in the article. The essence of trade service is considered and four levels are distinguished in its structure: basic, real, additional and trade service in the broad sense. The main requirements for the quality of trade services are set: social purpose, functional compliance, ergonomics, aesthetics, technology, safety and environmental protection. The factors on which the list of trade services provided by the enterprise will depend is determined. On the base on the disclosure of the trade service essence as of a special form of product, which has a complex structure and a wide range of quality requirements, the process of its standardization is defined as complex. It is proposed to standardize in three directions: standardization of work with assortment, standardization of personnel work; standardization of service process. Three stages of the trade services standardization process are highlighted: preparatory, development of documentary support, implementation. A list and content of internal documents-standards, which are expedient to be drawn up in the form of methodological recommendations, are proposed at the stage of development of documentary support. At the stage of the standards implementation it is proposed to conduct a preparatory phase, which consists of procedures: optimizing the organizational structure of the enterprise, harmonizing the staff list with the optimized organizational structure, coordinating of job descriptions with the staff list. The process of the development and implementation of trade service standards organizing, which is proposed in the article, can be used to implement other standards at trade enterprises of different forms of ownership and all organizational and legal forms.

Key words: competitiveness, standardization, standard, trade service, trade.

Постановка проблеми. Зростання кількості торговельних підприємств призводить до загострення конкурентної боротьби на ринку торговельних послуг. Торговельні підприємства вимушені притримуватися однієї цінової політики, тому ціни в різних магазинах коливаються у дуже малому проміжку, експерименти в асортиментній політиці на сьогодні є дуже ризикованими, крім того вітчизняні виробники пропонують стандартний перелік товарів, що користується попитом у споживача. В такій ситуації обсяг та якість торговельних послуг виступають практично єдиним засобом позиціонування на ринку та отримання додаткових конкурентних переваг. Відсутність в Україні стандартів, які б чітко визначали сутність, види та вимоги до якості торговельних послуг, негативно впливає на рівень якості торговельного обслуговування населення. Відкритим залишається питання щодо сутності та видів торговельних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 1998 році в Україні засновано науково-технічний журнал «Стандартизація. Сертифікація. Якість», тематикою якого є проблемам розвитку стандартизації, сертифікації, акредитації, підтвердження відповідності продукції, кодифікації і класифікації продукції та їх інформаційного забезпечення, систем управління якістю та навколишнім середовищем за спеціальністю технічні науки. Українськими науковцями-економістами зазначені проблеми розглядаються як на макро-, так і на мікрорівні. На мікрорівні стандартизація розглядається частіше в наступних аспектах: як засіб управління якістю продукцією [1], засіб управління персоналом [2], засіб оптимізації бізнес-процесів [3]. Питанням стандартизації в торгівлі присвячено роботи Дятлової В. В. [4], Гармідер Л. Д. [5], Тарасової О. О. [6], Панченко В. А. [7], при цьому питанням розробки та впровадженню стандартів на окремому торговельному підприємстві присвячено останні дві роботи. Більше уваги приділяється питанням стандартизації послуг, зокрема торговельних, науковцями Росії, серед яких слід відзначити праці наступних авторів: Мухамеджанової О. Г., Заворікіної Т. І., Єрмакова О. С. [8], Смірної В. В. [9], Оленникової О. В. [10].

Мета статті — на основі розкриття сутності торговельної послуги розробити методично-практичні рекомендації щодо їх стандартизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Закону України «Про стандартизацію» стандартизація — діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована

на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. Метою стандартизації в Україні є: забезпечення відповідності об'єктів стандартизації своєму призначенню; керування різноманітністю, застосовність, сумісність, взаємозамінність об'єктів стандартизації; забезпечення раціонального виробництва шляхом застосування визнаних правил, настанов і процедур; забезпечення охорони життя та здоров'я; забезпечення прав та інтересів споживачів; забезпечення безпечності праці; збереження навколишнього природного середовища і економія всіх видів ресурсів; усунення технічних бар'єрів у торгівлі та запобігання їх виникненню, підтримка розвитку і міжнародної конкурентоспроможності продукції. Національним Стандартом України ДСТУ 4303:2004 «Роздрібна та оптова торгівля» термін торговельні послуги визначається як додаткова діяльність суб'єкта господарювання в сфері роздрібної та оптової торгівлі з надання допомоги покупцям у здійсненні договору купівлі-продажу товарів, їх доставляння та використання. На нашу думку, таке трактування є доволі вузьким. Торговельна послуга являє собою особливу форму продукту, якій створюється в процесі організації та виконання торговельних функцій різними видами торговельних підприємств. Підприємству торгівлі необхідно не тільки задовольнити потреби покупця, але й зробити цей процес максимально легким та приємним для клієнтів.

Торговельна послуга має складну структуру, зазвичай виділяють її чотири рівня: основна, реальна, додаткова і торговельна послуга у широкому розумінні [11, с. 114].

Сутність основної торговельної послуги полягає у виконанні підприємством комерційної діяльності, яка складається з наступних етапів: закупівля, доставка, приймання, зберігання, передпродажна підготовка, викладка, пропонування товару покупцю, розрахунок за покупку та відпуск товару, а також у формуванні товарного асортименту, максимально наближеного до запитів покупців.

Товарний асортимент торговельного підприємства — це сукупність товарних груп та окремих товарів, що формується торговельним підприємством з врахуванням його спеціалізації та матеріально-технічних можливостей. Товарний асортимент торговельного підприємства являє собою необхідну основу діяльності будь-якого підприємства торгівлі, тоді як результатом його діяльності є торговельна послуга, надання якої напряму залежить від того, як був сформований товарний асортимент торговельного підприємства. Основу утворення товарного асортименту торговельного підприємства складають товарні групи, які включають в себе товари,

які виготовляються різними виробниками. При цьому можливо включення в товарний асортимент торговельного підприємства продукції власного виробництва. Виключенням є фірмові торговельні підприємства великих виробників, товарно-збутова стратегія яких базується на реалізації товарів тільки цієї конкретної фірми. Основними характеристиками товарного асортименту торговельного підприємства є: широта, глибина, повнота, новизна, структура та гармонійність.

Реальна торговельна послуга відображає мінімальний набір очікувань потенційних клієнтів торговельного підприємства. В якості реальної торговельної послуги виступає форма обслуговування та процес продажу товарів. Під формою торговельного обслуговування ми розуміємо сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється продаж товарів. В торговельній практиці вітчизняних та закордонних підприємств можна виділити такі основні форми обслуговування: самообслуговування, продаж за зразками, продаж за каталогами, продаж з індивідуальним обслуговуванням. Сама по собі форма торговельного обслуговування не впливає на конкурентоспроможність торговельного підприємства, основними показниками, які можуть забезпечити прихильність клієнтів є зручність ознайомлення з товарами та час, який витрачається на основні операції процесу продажу.

Додаткова торговельна послуга — пропонування підприємством клієнту більше, ніж він очікує, або більше, ніж він звик отримувати. Ці послуги можна поділити на: послуги, що передують продажу товарів; послуги, що надаються протягом продажу; післяпродажні послуги; послуги, що створені для зручності покупців; послуги допоміжного характеру. На цьому коло додаткових послуг не вичерпується. Для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності торговельні підприємства повинні постійно шукати та пропонувати своїм клієнтам додаткові послуги, які відповідають його товарному асортименту та іміджу, та дадуть змогу виділитися серед конкурентів. Важливою характеристикою додаткових послуг є багатоваріантність набору та ступінь їх унікальності.

Торговельна послуга у широкому розумінні показує всі зиски, які отримує клієнт, купуючи товари на даному підприємстві. Крім товарного асортименту, основних та додаткових послуг, тут враховуються умови придбання товару. Основними показниками, що характеризують ці умови є: доступність товарної послуги, зручність розміщення товару в торговельному залі, атмосферу магазину та культуру обслуговування.

Як вже зазначалося, в Україні сьогодні не існує стандарту, в якому б був наведений перелік торговельних послуг та вимоги до їх якості, тому підприємства мають можливість самостійно на основі розробки корпоративних (внутрішніх) стандартів в цій сфері обрати оптимальний для них обсяг торговельних послуг, які приваблять покупців, не на багато збільшать витрати, та не відіб'ються на рівні цін підприємства.

До якості послуг торговельного підприємства висуваються наступні вимоги: соціального призначення, функціональної відповідності, ергономіки, естетики, технологічності, безпеки та охорони навколишнього середовища.

Соціальні вимоги до послуг торгівлі передбачають забезпеченість населення послугами, відповідність рівня якості послуги роздрібній ціні, соціальну адресність послуги, фактичну наявність товарів належної якості, дотримання асортименту, встановленого для даного типу підприємства, забезпечення умов для компетентного вибору споживачем товарів і послуг, інформованість про товари та послуги, відповідність обслуговуючого персоналу своєму професійному призначенню.

Ергономічні вимоги до послуг торгівлі передбачають комфортність та зручність для покупців при наданні послуги, доступність та зручність при сприйнятті інформації та дотримання санітарно-гігієнічних вимог на торговельному підприємстві.

Естетичні вимоги до послуг торгівлі передбачають дотримання гармонічності, цілісності композиції, художнього вираження та стильової відповідності архітектурно-планових рішень торговельного підприємства, оформлення фасаду будівлі, вивіски, вітрин, викладки товарів, а також зовнішнього виду персоналу тощо.

Вимоги технологічності послуг торгівлі включають в свій перелік наявність раціонального набору технологічного обладнання з врахуванням методу продажу, якій використовується, створення умов економічності обслуговування, наявність приміщень, необхідних для організації торгового процесу та раціонального розміщення та максимальної видимості товарів, наявність технічних засобів для обробки інформації тощо.

Вимоги безпеки послуг торгівлі забезпечуються безпекою підприємства торгівлі (будівель, приміщень, обладнання, інвентарю), умов обслуговування покупців, товарів, що реалізуються, та дотриманням персоналом санітарно-гігієнічних та інших встановлених вимог.

Вимога до охорони навколишнього середовища характеризується системою заходів, спрямованих

на те, що послуги торгівлі не повинні викликати погіршення характеристик оточуючого природного середовища.

Слід відзначити, що якість і безпека послуг торгівлі підлягають контролю, для цього можуть використовуватися наступні методи:

- експертний, в тому числі органолептичний та аналітичний;
- вимірювальний (перевірка технічного стану та режимів роботи обладнання, визначення показників мікроклімату, рівня шуму тощо);
- соціологічний (проведення опитувань споживачів та обслуговуючого персоналу, оцінка результатів опитувань тощо).

Купівля продуктів харчування та інших основних товарів повсякденного попиту досить часто покупцями розглядається як необхідний, часто нецікавий обов'язок. Тому торговельне підприємство за допомогою розширення спектру послуг може істотно підвищити свою конкурентоспроможність, коли разом із базовим набором послуг, воно може створити та впровадити свій корпоративний стандарт, в якому перелік та обсяг послуг можуть бути значно розширені.

Враховуючи вимоги покупців, перелік додаткових послуг може бути наступним [12, с. 233]:

- наявність зручного та безпечного місця для паркування;
- підтримання чистоти;
- комфортне внутрішнє середовище;
- автоматичні двері;
- туалетні кімнати та фойє;
- наявність зручних возиків;
- оперативне обслуговування на касі;
- привітний, обізнаний, завжди готовий допомогти персонал;
- система сповіщень покупців про товари, що пропонуються, та акції, що проводяться;
- ненав'язлива фоновіа музика;
- широкий вибір супутніх товарів;
- стимулювання продажів (купони, рекламні акції, дисконтні накопичувальні системи тощо);
- послуги при реалізації;
- спеціальні послуги (можливість зняти готівку, обмін валюти тощо).

Звичайно, на перелік послуг, які надають підприємства торгівлі будуть впливати наступні чинники: розмір підприємства; формат торгівлі (магазинна, позамагазинна); асортимент товарів; спеціалізація підприємства; його місце розташування; специфіка контингенту покупців, що обслуговує підприємство; сумісність послуг, що надаються; тощо. Але прагнення для розширення переліку послуг, що надаються,

завжди позитивно впливатиме на імідж та конкурентоспроможність торговельного підприємства.

При розробці корпоративних стандартів торговельному підприємству слід приділити увагу якості торговельних послуг. Оскільки їх надання безпосередньо відбувається в процесі спілкування продавця та покупця, великого значення набуває розробка професійних стандартів для працівників підприємства. На сьогодні в Національному реєстрі професійних стандартів зареєстровано Професійний стандарт «Продавець-консультант непродуктових товарів», розроблений групою компаній «Фокстрот», Київським національним торговельно-економічним університетом та Вищим комерційним училищем КНТЕУ у 2015 році та затверджений Федерацією роботодавців України. Відповідність та виконання цього стандарту працівниками підприємств, що торгують непродуктовими товарами, гарантує покупцям якість обслуговування. В процес розроблення корпоративних стандартів торговельних послуг слід обов'язково залучати всіх працівників підприємства, оскільки саме вони будуть їх впроваджувати, виконувати та мають їм відповідати. Доведення до відома працівників вже готових стандартів може призвести до їх ігнорування та свідомого недотримання. Прийняті корпоративні стандарти торговельних послуг в обов'язковому порядку мають бути доведені до відома покупців, в протилежному випадку їх впровадження не буде мати ніякого позитивного ефекту. Тобто, процес стандартизації торговельного обслуговування буде стосуватися і стандартизації систем управління торговельним підприємством.

Виходячи з вище викладеного, враховуючи складну структуру торговельної послуги процес її стандартизації буде комплексним і охоплюватиме три окремі напрямки:

1. Стандартизація роботи з асортиментом;
2. Стандартизація роботи персоналу;
3. Стандартизація процесу обслуговування.

На нашу думку, процес стандартизації торговельних послуг для окремого торговельного підприємства складається трьох стадій: підготовча, стадія розробки документального забезпечення, стадія впровадження стандартів. Розглянемо кожну стадію детальніше.

Підготовча стадія.

Етап 1.1. Обґрунтування необхідності та доцільності формування комплексу стандартів торговельних послуг. При наявності розроблених та затверджених національних стандартів розробка корпоративних стандартів доцільна у разі прагнення перевищити загальноприйнятий рівень якості

обслуговування для отримання конкурентних переваг за умови наявності необхідних ресурсів.

Етап 1.2. Створення робочої групи фахівців-експертів для формування комплексу стандартів обслуговування. До складу групи слід залучити не тільки експертів в сфері розробки стандартів, але й керівників підприємства з метою чіткого розуміння, що саме вони очікують від впровадження стандартів, представників трудового колективу підприємства, оскільки саме їх діяльність підлягає стандартизації, а також при можливості залучити постійних клієнтів підприємства для виявлення потреб та врахування їх побажань.

Етап 1.3. Аналіз та оцінка робочою групою поточного рівня конкурентоспроможності підприємства, виявлення проблем (низька якість обслуговування, неконкурентоспроможні ціни, недосконалий асортимент), аналіз роботи персоналу.

На стадії розробки документального забезпечення створюються, обговорюються та затверджуються документи за всім напрямками стандартизації (робота з асортиментом, робота персоналу, процес обслуговування).

Етап 2.1. Стандартизація роботи з асортиментом. З метою стандартизації роботи з асортиментом на підприємстві розробляють положення про асортиментну політику, в якому детально описується: класифікатор товарів; принципи формування єдиної бази даних про товари та постачальників; принципи, за якими товар поділяється на цінові сегменти; принципи формування асортиментних матриць; принципи розрахунку основних показників, що характеризують товарні запаси; система роботи з постачальниками; політика ціноутворення; варіанти зберігання та розподілу товарів тощо.

Етап 2.2. Стандартизація роботи персоналу зводиться до розробки та впровадження стандартів, в яких будуть описані всі внутрішні процеси роботи кожної посади та їх взаємодія. В корпоративному стандарті роботи персоналу описуються сфери діяльності, які частіше потребують особливої уваги:

- за технологічною складовою: процедура відкриття та закриття магазину; процедура початку та завершення робочого часу працівників; забезпечення чистоти та порядку в торговому залі, в підсобних приміщеннях і на прилеглий території; правила внутрішньої трудової дисципліни; стандарт зовнішнього вигляду для всіх категорій працівників; технологія виконання своїх зобов'язань; правила спілкування з третіми особами; рекомендації щодо профілактики крадіжок; правила поведінки в нестандартних ситуаціях;
- за психологічною складовою: правила взаємовідносин між співробітниками; правила спілку-

вання та інші корисні моменти щоденної взаємодії;

- додаткова інформація, яка регламентує трудову діяльність працівників відповідно до Колективного договору и трудового законодавства: робочі та вихідні дні; проходження випробувального строку; навчання та підвищення кваліфікації; заміщення вакантних посад; оцінка результатів роботи; оплата праці та преміювання за результати роботи; нерозголошення конфіденційної інформації; матеріальна відповідальність; перелік дисциплінарних порушень, що призводять до звільнення; тимчасова непрацездатність; види відпусток.

Етап 2.3. Стандартизація процесу обслуговування. В результаті впровадження стандарту обслуговування, орієнтованого на клієнта та цінності товарних марок, що реалізуються, підприємство формує унікальну конкурентну перевагу, яку важко скопіювати або відтворити.

Внутрішні документи по стандартизації доцільно розробляти у вигляді методичних рекомендацій, які є розширеною версією стандартів, в яких більш широко та деталізовано розглянуто основні моменти, що потребують найбільшої уваги.

Стадія впровадження стандартів.

Етап 3.1. На цьому етапі необхідно підготувати підприємство до впровадження стандартів шляхом проведення наступних процедур:

- оптимізація організаційної структури з метою підвищення ефективності діяльності всіх структурних підрозділів за рахунок чіткого визначення та відповідального виконання функцій, недопущення дублювання функцій тощо;
- приведення штатного розпису у відповідність з організаційною структурою та приведення у відповідність посад і рівня заробітної плати з врахуванням оцінки діяльності кожного робітника;
- приведення посадових інструкцій у відповідність зі штатним розписом на основі принципу відображення і посадових інструкціях тільки актуальної інформації про вимоги, що висуваються до працівника, його обов'язки, права та відповідальність.

Етап 3.2. Навчання, проведення тренінгів та нарад с персоналом. Метою цього етапу є подолання опору працівників до нововведень, адаптація поведінки персоналу відповідно до стандартів. Персонал повинен сприймати стандарти як обов'язкові вимоги на рівні посадової інструкції, які не передбачають додаткової оплати [7, с. 373].

Етап 3.3. Оцінка ефективності розроблених стандартів проводиться з метою виявлення недоліків та

неточностей в стандартах для їх подальшого коригування.

Етап 3.4. Внесення коригувань в стандарти відбувається на підставі оцінки їх ефективності або в міру змін в роботі персоналу або підприємства в цілому.

Етап 3.5. Організація системи контролю дотримання стандартів.

Стандартизація торговельних послуг — це частина корпоративної культури та маркетингової діяльності торговельного підприємства, показник управлінської спроможності та відображення споживацьких побажань та вигід.

Запропонований підхід до організації процесу стандартизації може бути використаний для впровадження інших стандартів (професійних, стандартів управління якістю, стандартів управління персоналом тощо) на торговельних підприємствах всіх форм власності та будь-яких організаційно-правових форм, незалежно від асортименту та спеціалізації.

Висновки.

1. В сучасних умовах господарювання основним засобом підвищення конкурентоспроможності тор-

говельних підприємств виступає стандартизація торговельних послуг.

2. Торговельна послуга має складну структуру та широкий спектр вимог до якості, тому процес її стандартизації є комплексним і охоплює три напрямки: стандартизацію роботи з асортиментом, стандартизацію роботи персоналу, стандартизацію процесу обслуговування.

3. За відсутності державних стандартів торговельних послуг, підприємства з метою підвищення конкурентоспроможності можуть розробляти самостійно корпоративні стандарти.

4. Процес стандартизації складається з трьох стадій: підготовчої, розробки документального забезпечення, впровадження.

5. Подальші дослідження в сфері стандартизації торговельних послуг, на нашу думку пов'язані із впровадженням на торговельних підприємствах стандартів системи управління якістю послуг, зокрема ISO 9000.

Література

1. Гора Н. В. Стандартизація як важливий інструмент управління якістю на підприємствах [Електронний ресурс] / Н. В. Гора // Економічний вісник університету. — 2016. — Вип. 31(1). — С. 35–39. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31(1)_7).
2. Кравчук О. І. Аналіз міжнародної практики стандартизації управління персоналом [Електронний ресурс] / О. І. Кравчук // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. — 2017. — № 1. — С. 142–158. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2017_1_14.
3. Шорохов В. В. Стандартизація як інструмент оптимізації бізнес-процесів на торговельних підприємствах [Електронний ресурс] / В. В. Шорохов // Ефективність державного управління. — 2017. — Вип. 1. — С. 269–278. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_1_33.
4. Дятлова В. В. Лідерство країн у світовій і регіональній торгівлі на засадах активної участі у розвитку стандартизації [Електронний ресурс] / В. В. Дятлова // Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. — 2013. — № 2. — С. 50–54. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_2_12.
5. Гармідер Л. Д. Ефективність стандартизації процесу розвитку кадрового потенціалу торговельного підприємства [Електронний ресурс] / Л. Д. Гармідер // Європейський вектор економічного розвитку. — 2013. — № 2. — С. 71–82. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ever_2013_2_9.
6. Тарасова О. О. Моделювання бізнес-процесів торговельного підприємства з використанням стандарту IDEF0 [Електронний ресурс] / О. О. Тарасова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2013. — № 776. — С. 172–178. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_28.
7. Панченко В. А. Організація процесу формування стандартів торговельного обслуговування для підприємств роздрібної торгівлі системи споживчої кооперації [Електронний ресурс] / В. А. Панченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2011. — Вип. 19. — С. 368–375. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2011_19_63.
8. Мухаммеджанова О. Г. Особенности разработки профессиональных стандартов в сфере услуг / О. Г. Мухаммеджанова, Т. И. Зворыкина, А. С. Ермаков // Вестник ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. — 2013. — № 1. — С. 15–20.

9. Смирнова В. В. Проблема сертификации системы менеджмента качества на предприятии сетевой розничной торговли / В. В. Смирнова // Проблемы современной экономики. — 2016. — № 1. — С. 179–180.
10. Оленникова О. В. Возможные пути повышения качества услуг розничной торговли на основе применения стандартов ИСО серии 9000 / О. В. Оленникова // Российское предпринимательство. — 2015. — Т. 16. — № 12. — С. 1867–1878.
11. Виноградова С. В. Конкурентоспособность торговой услуги / С. В. Виноградова, Н. В. Маркина // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 8. Менеджмент. — 2006. — № 2. — С. 110–129.
12. Яненко М. Б. Особенности услуг розничных торговых предприятий / М. Б. Яненко // Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право». — 2005. — № 3. — С. 229–240.

References

1. Gora, N.V. (2016), «Standartyzacija jak vazhlyvyj instrument upravlinnja jakistju na pidpryjemstvah», *Ekonomichnyj visnyk universytetu*, Vol. 31 (1), pp. 35–39, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31(1)_7)
2. Kravchuk, O.I. (2017), «Analiz mizhnarodnoi' praktyky standartyzaciji' upravlinnja personalom», *Social'no-trudovi vidnosyny: teorija ta praktyka*, No. 1, pp. 142–158, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2017_1_14
3. Shorohov, V.V. (2017), «Standartyzacija jak instrument optymizaciji' biznes-procesiv na torgivel'nyh pidpryjemstvah», *Efektivnist' derzhavnogo upravlinnja*, Vol. 1, pp. 269–278, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_1_33
4. Djatlova, V.V. (2013), «Liderstvo krai'n u svitovij i regional'nij torgivli na zasadah aktyvnoi' uchasti u rozvytku standartyzaciji'», *Derzhava ta region, Serija Ekonomika ta pidpryjemnyctvo*, No. 2, pp. 50–54, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_2_12
5. Garmider, L.D. (2013), «Efektivnist' standartyzaciji' procesu rozvytku kadrovogo potencialu torgovel'nogo pidpryjemstva», *Jevropejs'kyj vektor ekonomichnogo rozvytku*, No. 2, pp. 71–82, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ever_2013_2_9
6. Tarasova, O.O. (2013), «Modeljuvannja biznes-procesiv torgovel'nogo pidpryjemstva z vykorystannjam standartu IDEFO», *Visnyk Nacional'nogo universytetu «L'vivs'ka politehnika»*, *Serija Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukrai'ni: etapy stanovlennja i problemy rozvytku*, No. 776, pp. 172–178, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_776_28
7. Panchenko, V.A. (2011), «Organizacija procesu formuvannja standartiv torgovel'nogo obslugovuvannja dlja pidpryjemstv rozdribnoi' torgivli systemy spozhyvchoi' kooperaciji'», *Naukovi praci Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu*, *Serija Ekonomichni nauky*, Vol. 19, pp. 368–375, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Np-kntu_e_2011_19_63
8. Muhamkedzhanova, O.G., Zvorykina, T.I. and Ermakov, A.S. (2013), «Osobennosti razrabotki professional'nih standartov v sfere uslug», *Vestnik asociacii VUZov turizma i servisa*, No. 1, pp. 15–20.
9. Smirnova, V.V. (2016), «Problema sertifikacii systemy menedzhmenta kachestva na predprijatii setevoy roznichnoj torgovli», *Problemy sovremennoj jekonomiki*, No. 1, pp. 179–180.
10. Olennikova, O.V. (2015), «Vozmozhnye puti povyshenija kachestva uslug roznichnoj torgovli na osnove primenenija standartov ISO serii 9000», *Rossijskoe predprinimatel'stvo*, Vol. 16, No. 12, pp. 1867–1878.
11. Vinogradova, S.V. and Markina, N.V. (2006), «Konkurentosposobnost' torgovoj uslugi», *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*, *Serija Menedzhment*, No. 2, pp. 110–129.
12. Janenko, M.B. (2005), «Osobennosti uslug roznichnyh torgovyh predprijatij», *Vestnik Udmurtskogo universiteta*, *Serija Jekonomika i pravo*, No. 3, pp. 229–240.

Абдулазизов Эльчин Мехман оглу
докторант
Сумгаитского государственного университета
Abdulazizov Elchin
Doctoral Student of
Sumgait State University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3860

ПРОМЫШЛЕННЫЕ ПАРКИ И КВАРТАЛЫ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ: ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЦЕССОВ ФОРМИРОВАНИЯ И ИНВЕСТИЦИИ

INDUSTRIAL PARKS AND QUARTERS IN AZERBAIJAN: CHARACTERISTICS OF FORMATION AND INVESTMENT PROCESSES

Аннотация. В статье исследованы вопросы формирования промышленных парков и кварталов и развития предпринимательства в Азербайджане. Охарактеризованы инвестиционные процессы формирования промышленных парков и кварталов. Определены место и роль парков высоких технологий в поддержке наукоемкого промышленного производства. в процессе формирования промышленных парков и кварталов роль системы инвестиционных отношений имеет решающее значение. Оптимальность промышленного производства и развития с точки зрения устойчивого, сбалансированного по внутристрановым регионам темпа и отношений в первую очередь обуславливается именно характеристиками современных инвестиционных процессов. Поэтому рассмотрение в одном аспекте характеристик процессов формирования промышленных парков и кварталов, развития и реализуемой инвестиции в Азербайджане является целесообразным. Поддержка наукоемкого производства является важным фактором, обуславливающим технологический, в частности высокотехнологический темп и масштаб развития.

Ключевые слова: промышленные парки и кварталы, инвестиция, парки высоких технологий, предпринимательство, частный сектор, совместные предприятия.

Summary. In the article the questions of formation of industrial parks and quarters and development of entrepreneurship in Azerbaijan are investigated. The investment processes of the formation of industrial parks and neighborhoods are characterized. The place and role of high technology parks in support of high technology industrial production are determined. in the process of forming industrial parks and neighborhoods, the role of the investment relations system is of decisive importance. The optimality of industrial production and development from the point of view of a stable and balanced rate of intra-country regions and relations is primarily determined by the characteristics of modern investment processes. Therefore, consideration in one aspect of the characteristics of the formation of industrial parks and neighborhoods, development and realizable investment in Azerbaijan is appropriate. Support of high technology production is an important factor that determines the technological, in particular, the high-tech pace and scale of development.

Key words: industrial parks and quarters, investment, high technology parks, entrepreneurship, private sector, joint ventures.

Постановка проблемы. Диверсификационное, сбалансированное и динамичное развитие регионов страны в общем является важным условием устойчивого развития национальной экономики. Государственные программы, непрерывно и успешно осуществляемые с целью ускорения социально-экономического развития регионов Азер-

байджана, формируют эффективную производственную и сервисную структуру в соответствии с линией диверсификации экономической деятельности во всех регионах, независимо от того, на каком расстоянии они находятся от столицы и существующих промышленных центров. Эффективная диверсификация производственной деятельности

промышленности в соответствии с потребностями социально-экономического развития страны внесла вопрос в повестку дня о создании промышленных зон. В этом направлении началась работа с непосредственной инициативой и участием президента страны, начиная, с 2011 года в разных регионах были созданы несколько промышленных парков. Их действие играет важную роль в динамичном развитии промышленного предпринимательства в разных регионах страны.

Анализ последних исследований и публикаций. Широкомасштабная работа в направлении создания промышленных парков, непрерывно осуществляется, всесторонне обосновывая финансовое обеспечение. Сумгаитский химический промышленный парк, созданный по указу (№ 548 от 21 декабря 2011 года) Президента Азербайджанской Республики «О создании Сумгаитского химического промышленного парка», является одним из первых шагов в соответствующем направлении. Как упомянуто в указе цель создания промышленного парка — «создание в стране благоприятное условие для развития конкурентоспособного промышленного производства на основе инновационных и высоких технологий, поддержка предпринимательство в этой области, обеспечение устойчивого развития ненефтяного сектора, увеличение занятости населения в сфере производства».

Выбор географического местоположения имеет решающее значение для промышленного парка. В этом отношении Сумгаитский химический промышленный парк имеет благоприятное положение. Промышленный парк расположен в 32,5 км от Баку, недалеко от магистрали Баку-Ростов. Для резидентов строится узел, соединенный с магистральной железнодорожной линией и имеющий погрузочно-разгрузочный пункт. Для создания инфраструктуры ООО «Сумгаитский химический промышленный парк» реализуется всесторонне обоснованный проект. Так, были приняты меры для надежного электроснабжения резидентов на территории промышленного парка и были учтены перспективы расширения деятельности. Строятся подстанции, оснащенные надежной системой безопасности и автоматического управления. Сооружается самая современная технологическая система для природного газа и водоснабжения. На всей территории предоставляется бесплатный интернет.

За 5 лет с момента создания ООО «Сумгаитский химический промышленный парк» с общей площадью 466,4 гектара к концу 2017 года земельные участки, которые были введены в эксплуатацию, несколько раз увеличивались с учетом перспектив

расширения его деятельности. К данной дате в числе резидентов отмеченного выше промышленного парка, действуют следующие субъекты: Общество с ограниченной ответственностью (ООО) «SOCAR Polymer»; Общество с ограниченной ответственностью «Azertexolayn»; Закрытое акционерное общество «Azer Float»; ООО «Baku Non Ferrous and Foundry Company»; ООО «STDC»; ООО «Aqrokimya Azərbaycan»; ООО «Azerbaijan Fibro Cement»; ООО «MST Engineering Services»; ООО «Предприятие по производству кремния и кальция»; ООО «Alco Lubricant Company».

Формулировка целей статьи. В статье рассматривается развитие индустриальных парков и районов в Азербайджане и развитие предпринимательства. Объяснены инвестиционные процессы формирования индустриальных парков и микрорайонов. Определена роль и место высокотехнологичных парков в поддержку промышленного производства.

Изложение основного материала. С 2013 года действует под названием ООО «Azertexoline» и с того же года является резидентом Сумгаитского химического производственного парка. Общество с ограниченной ответственностью организовало производство стальных труб, высокого давления стойких гидравлических оборудований и полиэтиленовых труб специального назначения. Так, на площади в 23,7 га Сумгаитского химического промышленного парка предприятием производится в среднем 75 тысяч тонн стальных труб, 3 тысячи тонн полиэтиленовых труб специального назначения различного диаметра, стойкие гидравлические оборудования высокого давления. На заводах Технических оборудований, полиэтиленовых изделий и стальных труб ООО «Azertexoline» также используются передовые технологии Японии, Турции, Китая и Германии. С учетом этих заводов ожидается, что в ООО «Azertexoline» 767 человек будут обеспечиваться работой.

В закрытом акционерном обществе (ЗАО) «AzerFloat», основанном в 2014 году планируется обеспечение 180 человек постоянной работой. На данный момент здесь реализуется строительство завода по производству листового стекла. Благодаря технологии Float, которая планирует производить стеклянные доски с методом раскатывания в горячей ванне, в год будет производиться 8 миллионов квадратных метров стекла различных сортов. Инновации по технологии формования стекла и управлению производством стекла будет осуществляться в обстановке тесного сотрудничества с всемирно известной компанией Германии «HORN Glass Industries AG».

ООО «Baku Non Ferrous and Foundry Company» (Бакинская компания цветных металлов и феррос-

плавов), создано в 2015 году, а с 2016 года является резидентом Сумгаитского химического промышленного парка. Планируется строительство завода ферросплавов. Планируется, что завод будет обеспечивать 72 человека постоянной работой, и расположится на участке в 5 гектаров, где будет произведено 36 тысяч тонн ферросиликомарганца и 20 тысяч тонн ферросилиция в год.

ООО «Aqrokimya Azərbaýsan», созданное в 2016 году является резидентом Сумгаитского химического промышленного парка. Планируется, что предприятие будет обеспечивать 100 человек постоянной работой, и расположится на участке в 18,3 гектара промышленного парка. Впервые на предприятии, в стране будут производиться средства защиты растений. ООО «Aqrokimya Azərbaýsan» начало подготовку к строительству предприятия, где планируется производство 1000 тонн пестицидов в порошке, и 57 тысяч тонн в жидком состоянии.

Другой резидент Сумгаитского химического промышленного парка является ООО «Azerbaijan Fibro Cement». ООО «Azerbaijan Fibro Cement», основанное в 2013 году, входит в состав ОАО «Synergy Group». На предприятии, где ожидается обеспечение 200 человек работой, планируется организация производства волоконно (фибро)-цементных плит на участке в 9 гектаров промышленного парка. Здесь вместе с известной компанией Австрии «MFL» будет устанавливаться производственная линия, оснащённая высокотехнологичными оборудованьями. Проектная мощность завода составляет в год 6 миллионов квадратных метров плоских и кровельных фиброцементных панелей.

ООО «MST Engineering Services», созданное в 2011 году и входящее в состав компании «MST Group», с 2016 года является резидентом Сумгаитского химического промышленного парка. Предприятие планирует выпускать шланги высокого давления и фитинги для оборудования, которые будут использоваться в машиностроении, нефтегазовой, химической, металлургической, строительной и пищевой промышленности на участке в 2 гектара промышленного парка предприятий. Планируется выпускать в год 30 тысяч штук таких изделий различных видов и сортов, предназначенных для экспорта. Высокотехнологичная производственная деятельность, которая будет обеспечивать 40 человек постоянной работой, будет организована совместно с всемирной известной компанией «Parker Hannifin» США.

По последним данным, в республику импортируется около тысяч тонн веществ «Sigunit L25», «Sikament FF5» и «Sikament 300» в год, что это

приводит к утечке большой суммы валют за рубеж. ООО «Предприятие производства кремния и кальция», которое начало свое действие с 2005 года, играет важную роль в замене импорта и сокращении удельного веса иностранных компонентов в соответствующем сегменте рынка. Общество с ограниченной ответственностью, являющееся резидентом с 2016 года Сумгаитского химического промышленного парка для производства выше отмеченных веществ (строительных смесей) на участке в 1,5 гектара промышленного парка, планирует строительство самого современного завода с технологической поддержкой действующей более чем одного века, известной в международном масштабе химической компании «SIKA» Швейцарии. На предприятии, где 60 человек будет обеспечиваться постоянной работой, планируется производить в качестве 5 тысяч тонн сырья и готовой продукции для строительных смесей.

В Азербайджане организация производства смазочных масел на современной технологической основе играет важную роль в развитии промышленности и других отраслей национальной экономики. ООО «Alco Lubricant», созданное в 2016, и получившее в том же году статус резидента Сумгаитского химического промышленного парка расширяет свою деятельность в этом направлении. Так, Общество с ограниченной ответственностью на участке в 2,5 гектара выше отмеченного промышленного парка, планирует производство синтетических и полусинтетических смазочных масел на основе современной германской технологии. Ожидается, что годовая производственная мощность нового предприятия, где будут работать 60 человек, составит 30 тысяч тонн. Наряду с обеспечением потребностей внутреннего рынка готовый продукт будет экспортироваться не только в ближнее зарубежье, но и в Германию.

Общество с ограниченной ответственностью «STDC», получившее статус резидента Сумгаитского химического промышленного парка с 2017 года, планирует строительство предприятия, где будут работать 100 человек, реализующее обработки, регистрации и передачи данных на участке в 3,3 гектара данного промышленного парка. С этой целью предусматривается использовать современные технологии США.

По данным на ноябрь 2017 года, государственные инвестиции, направленные на формирование Сумгаитского химического промышленного парка, значительно увеличились за последние два года. Так, к концу 2015 года на промышленный парк было вложено 93950 тысяч манатов, а по данным на конец 2016 года, 155310 тысяч манатов государственных инвестиций.

Созданный распоряжением Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева от 28 декабря 2011 года, и начавший свою деятельность 22 сентября 2017 года промышленный парк Балаханы, расположен на участке в 7 гектарах вблизи шоссе Балаханы-Бинагади. Резиденты обеспечиваются водой, электричеством, газом и теплоснабжением, канализацией, услугами связи. Все элементы системы логистики являются современными. Предусматривается проведение регулярного экологического мониторинга в промышленном парке. Следующие объекты получили статус резидента в промышленном парке Балаханы:

- ООО «Az. Ekol», перерабатывающее пластиковые бутылки;
- ООО «Fioriella», производящее мебель;
- ООО «Ekokrat», перерабатывающее отходные моторные масла;
- ООО «МЕТАК», перерабатывающее пластиковые отходные изделия;
- частный предприниматель, производящий полиграфические изделия из макулатуры (Этибар Эминов).

Промышленные парки, действующие в стране и являющиеся в преддверии действия, не только отличаются с точки зрения характеристик направления, масштаба и структуры, а также реализуют возможности образования системы. С точки зрения требований устойчивого развития промышленности, их фактические и потенциальные синергетические способности непосредственно связаны с работами, проделанными в этом направлении в течение последних трех лет. Так, меры, принятые в Азербайджане в рамках «Промышленного года» в 2015 году, стимулировали создание сети промышленных парков. В тот период была проделана огромная работа в направлении формирования и развития Гарадагского, Пираллахинского и Мингечевирского парков, парков высоких технологий в Пираллахи и Мингечевире. Коротко о проделанных работах и созданном потенциале по промышленным паркам.

Гарадагский промышленный парк, созданный распоряжением Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева от 03 июля 2005 года управляется ООО «Сумгаитский химический промышленный парк». Кстати отметим, что ООО «Сумгаитский химический промышленный парк» также является управляющей организацией Пираллахинского и Мингечевирского парков. Гарадагский промышленный парк расположен на 25-м километре магистрали Баку-Астара на территории Гарадагского района столицы.

ООО «Бакинский судостроительный завод», выступающее как резидент промышленного парка имеет

важную своеобразную роль в укреплении промышленного потенциала страны. Деятельность ООО «Бакинский судостроительный завод», созданного 10 декабря 2010 года «SOCAR», Азербайджанской инвестиционной компанией и Сингапурской «Keppel Offshore & Marine», как видно по названию, будет в направлении строительства и ремонта судов самых разных назначений. Годовая производственная мощность ООО «Бакинский судостроительный завод», где будут работать около 2000 работников, и расположится на участке в 72 гектара Гарадагского промышленного парка, составит около 25 тысяч тонн металлоконструкций. Надо отметить, что аналога этого предприятия в водосборном бассейне Каспийского моря нет. На Бакинском судостроительном заводе, как резидент Гарадагского промышленного парка, «будет возможным строить четыре судна водоизмещением до 15 тысяч тонн, и два танкера водоизмещением до 70 тысяч тонн и 4 вспомогательных судна в год, вести ремонт 80–100 судов разных назначений».

Промышленный парк Мингечевир, созданный распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 26 февраля 2015 года, имеет 14,8 гектаров земли, для того, чтобы привести эту землю в пригодное состояние и создать инфраструктуру проводится подготовительная работа.

Промышленный парк Пираллахи с 30 гектарами земли, созданный распоряжением главы государства от 14 сентября 2016 года, находится на аналогичном этапе формирования. Ожидается, что в ООО «Hayate Farm», являющемся единственным резидентом промышленного парка, будет создано 210 рабочих мест. На этом предприятии, основанном в 2015 году ОАО «Азербайджанской инвестиционной компанией» и ООО «Vita-A» с участием ООО «AP-Pharm» (Российская Федерация), входящее в состав «R-Pharm», планируется производить лекарства, побочные изделия для осмотров рентгеновского контраста и магнитно-резонансной томографии, а также целый ряд других продуктов и изделий медицинских назначений. На основе передовых технологий Европы (Италии, Германии и некоторых других стран) здесь будет построен завод, предусматривающий производство 500 миллион таблеток и капсул по назначению нервной системы, онкологии, кардиоваскулярной системы, диабеты, респираторной и костно-мышечной системы. На начальном этапе планируется в ближайшем будущем значительно расширить деятельность завода по производству 89 фармацевтических препаратов различных видов (58 по действующему веществу).

Парк высоких технологий создан распоряжением Президента Азербайджанской Республики

от 05 ноября 2012 года «О создании парка высоких технологий». Как указано в распоряжении, «Парк высоких технологий создается в целях обеспечения устойчивого развития и повышения конкурентоспособности экономики, расширения инновационных и высокотехнологичных отраслей, основанных на современных научных и технологических достижениях, проведения научных исследований и создания современных комплексов по разработке новых технологий».

ООО «Парк высоких технологий» ведет свою деятельность в сотрудничестве с Национальной Академией Наук Азербайджана, соответствующими министерствами и ведомствами, участвующими в создании, распространении, стимулировании и усвоении инноваций научного, образованного и производственного характера. Эффективность этого сотрудничества, проводившегося в этих целях, будет зависеть от совместных усилий и характеристик инвестиционных процессов.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. До сегодняшнего дня резиденты промышленных парков и кварталов обеспечили инвестиционное вложение в размере более 1 миллиарда долларов, создание 5 тысяч рабочих мест. На следующем этапе резиденты планируют вложить инвестицию в размере 850 миллионов долларов, что означает создание в общей сложности 7500 рабочих мес. В промышленных парках и кварталах, которые уже начали свою деятельность или еще создаются в стране, формируется своеобразный режим партнерства государственного и частного секторов в инвестировании многофункциональных производственных участков. Так, если государственные инвестиции играют ведущую роль в формировании промышленных парков и кварталов, то в их деятельности в качестве движущей силы аналогично выступают средства резидентов и участников.

Литература

1. В парламенте Азербайджана продолжаются обсуждения государственного бюджета 2018 года. Ноябрь 2017 /// abc.az.
2. Вскоре будут созданы промышленные зоны во всех районах. 24 сентября 2017 г. // AzVision.az.
3. Пособия по бизнесу и инвестиционной среде. 2006, ОБСЕ, Австрия, г. Вена. — 158 с.
4. Указ Президента Азербайджанской Республики «О создании парка высоких технологий» от 05 ноября 2012 года.
5. Промышленный портал Азербайджана www.senaye.gov.az
6. Официальный сайт Doing Business www.doingbusiness.org
7. Официальный веб-сайт Группы Всемирного банка www.worldbank.org
8. Официальная страница Heritage Foundation www.heritage.org

References

1. Benefits for business and investment environment. 2006, OSCE, Austria, Vienna. 158 sec.
2. Decree of the President of the Republic of Azerbaijan «On the creation of a park of high technologies» of November 5, 2012.
3. Industrial zones in all regions will soon be established. September 24, 2017 / AzVision.az.
4. The discussion of the state budget of 2018 continues in the parliament of Azerbaijan. November 2017 /// abc.az.
5. The official webpage of Doing Business.
6. The official webpage of The World Bank Group.
7. The official page of Heritage Foundation.
8. The official page of Industrial Portal of Azerbaijan www.senaye.gov.az

Зейналова Нармин Ариф
докторант
Азербайджанского технического университета
Zeynalova Narmin
Doctoral Student of
Azerbaijan Technical University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3870

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ И СРЕДА ЕЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В НЕНЕФТЯНОМ СЕКТОРЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

FORMATION OF THE INCENTIVE FOR MODERNIZATION AND ITS ENVIRONMENT IN THE NON-OIL SECTOR OF INDUSTRY

Аннотация. В статье исследованы процессы формирования системы стимулирования модернизации, определены факторы, влияющие на эти процессы. Охарактеризована среда деятельности системы стимулирования модернизации в ненефтяном секторе промышленности. Оценены возможности улучшения данной среды. Опережающее развитие ненефтяного сектора промышленности в Азербайджане, было объявлено приоритетом на государственном уровне. С этой целью особое внимание уделяется вопросам инновационной деятельности и модернизации. С этой точки зрения характеристика процессов формирования системы стимулирования модернизации и среды ее деятельности в ненефтяном секторе промышленности, выявление основных тенденций является актуальным вопросом. В Азербайджане, добивавшемся больших экономических успехов, социологических достижений не только на региональном, но и на мировом уровне, в развитии промышленности и ее ненефтяного сектора фактор инновации был в центре внимания и это в настоящее время так.

Ключевые слова: стимулирование, модернизация, ненефтяной сектор промышленности, среда деятельности, возможности.

Summary. In the article the processes of formation of system of stimulation of modernization are investigated, the factors influencing these processes are determined. The environment for the system of stimulating modernization in the non-oil sector of industry is characterized. The possibilities of improving this environment are estimated. The advance development of the non-oil sector of industry in Azerbaijan was declared a priority at the state level. For this purpose, special attention is paid to issues of innovation and modernization. From this point of view, the characteristics of the processes shaping the system of stimulating modernization and the environment of its activities in the non-oil sector of the industry, identifying the main trends is a topical issue. In Azerbaijan, which achieved great economic success, sociological achievements not only at the regional but also at the world level, in the development of industry and its non-oil sector, the factor of innovation was the focus of attention, and this is currently the case.

Key words: stimulation, modernization, non-oil sector of industry, activity environment, opportunities.

Постановка проблемы. В числе этих мер также предназначены разработка предложений по созданию, развитию и одобрению местных брендов на целевом рынке и представление согласно требованиям; подготовка предложений по содействию применению стандартов промышленными предприятиями и получению международных сертификатов качества, и осуществление соответствующих мер; содействие применению стандартов корпоративного управления на промышленных предприятиях; стимулирование к созданию ассоциаций по разным сферам промышленности, ис-

следование международного опыта по поддержке создания новых малых и средних промышленно-ориентированных компаний (start-up), подготовка предложений и представление по требованию; подготовка предложений по продвижению участия местных компаний в сфере промышленности на международных выставках, проведенных за рубежом и представление согласно требованиям; поддержка выставок, проведенных внутри страны по разным сферам промышленности; создание Информационной системы предприятия, охватывающей подробную информацию о деятельности промышленных предприятий; совершенствование промышленной статистики.

Анализ последних исследований и публикаций. В государственной программе по развитию промышленности в Азербайджанской Республике на 2015–2020 годы, отражены направления и средства модернизации. Так как для поддержки в подготовке первичных и вторичных информационных массивов, которые необходимы для инновационной деятельности промышленных предприятий, важно совершенствование информационных отношений на разных уровнях. Создание Информационной системы предприятия для обеспечения инновационной деятельности промышленных предприятий в обсуждаемой государственной Программе, расширяет возможности оценить и использовать аналогичный опыт зарубежных стран в процессах модернизации. Не случайно, что в государственной Программе по развитию промышленности в Азербайджанской Республике на 2015–2020 годы предназначены разработка и реализация комплексных мер по совершенствованию промышленной статистики.

Формулировка целей статьи. В статье рассматривается процесс стимулирования модернизации в промышленности Азербайджана и выявлены факторы, влияющие на эти процессы. Ненефтяной сектор отрасли характеризуется операционной средой системы стимулирования модернизации. Была оценена способность улучшить эту среду.

Изложение основного материала. В реализации изложенных мер наряду с другими организациями важную роль играют и разные фонды. Например, Фондом поощрения и экспорта инвестиций (AZPROMO) реализуются важные проекты с целью превосходного развития ненефтяного сектора промышленности и ожидается, что данный процесс будет длительным. Этот фонд принимает близкое участие в модернизации предприятий, действующих в секторах экономики страны, и в том числе в секторах, не относящихся к ненефтяной промышленности, поддерживает предпринимателей в укруп-

лении экспортного потенциала отрасли, расширении инвестиционных возможностей и реализации проектов сотрудничества, с целью стимулирования капитального вложения в обновление их материальной и технологической базы.

К основным направлениям деятельности фонда относятся следующие: формирование инвестиционного имиджа страны; предоставление различных услуг местным и иностранным инвесторам; привлечение инвесторов и ведение переговоров с ними; создание базы данных по инвестициям и экспортным возможностям; исследование возможностей региональной торговли (экспорта) для азербайджанского бизнеса; консалтинговые услуги и маркетинговые исследования для компаний, ориентированных на экспорт; пропаганда товарного знака «Azərbaycanda istehsal olunub» («Made in Azerbaijan») на международном уровне.

Как видно, Фонд поощрения и экспорта Инвестиций прямо и косвенно служит процессу формирования механизма стимулирования модернизации в сферах, относящихся к ненефтяному сектору промышленности. По мнению специалистов, эффективность данной услуги будет зависеть от уровня сотрудничества и интенсивности взаимоотношений юридических и физических лиц с фондом, работающих в ненефтяном секторе.

Процессы модернизации требуют реализации новой техники, информационно-консультационной службы по применению новых технологий в новом формате. В настоящее время, когда в Азербайджане говорится о новом формате информационно-консультационной службы, в первую очередь имеются в виду следующие:

- обеспечение необходимой наглядности носителей информации, характеризующих инвестиционные возможности на уровне сферы и предприятия в промышленности;
- разработка электронных ресурсов и печатных материалов, стимулирующих к реализации преимуществ инновационной деятельности;
- помимо стимулирования инновационной деятельности промышленных предприятий, реализация тренингов, семинаров, научно-практических конференций и аналогичных мероприятий, обеспечивающих данную деятельность;
- обеспечение креативности в системе обучения инструкторов;
- увеличение информационной поддержки и способности для создания местных брендов в сферах, не относящихся к ненефтяному сектору промышленности;
- поддержка создания ассоциаций и т. д.

Исполнение информационно-консультационной службы в новом формате, должно учесть также создание методического обеспечения, способствующего однозначной оценке результатов данной службы, обеспечение участия в подготовке кадров для инфраструктурной сети, являющейся материально-технической сопровождающей всех этапов создания технологических инноваций и их другого характера, распространения и приобретения.

Как уже было отмечено, в последнее время в Азербайджане предпринимаются систематические и регулярные меры в направлении создания промышленных парков. Результаты проведенных исследований создают уверенность в том, что промышленные парки и промышленные кварталы будут играть важную роль в инновационном развитии и модернизации нефтегазового сектора промышленности.

«Создание промышленных парков в стране оказывает значительное влияние на развитие экономики страны, в частности, нефтегазового сектора, модернизации экономики, формированию инновационной и наукоемкой экономики, расширение конкурентоспособного промышленного производства на основе высоких технологий, повышение привлекательности среды инвестиции, поддержку предпринимательства, расширение экспортной способности страны, а также повышение уровня занятости» [2, с. 177].

В механизме государственного стимулирования модернизации промышленности Азербайджана, основное внимание уделяется внедрению концессии и льгот, а также другим средствам стимулирования, в том числе соответствующим вопросам нормативно-правового обеспечения. Так, в Азербайджане к механизму государственного стимулирования модернизации, в том числе в сферах, относящихся к нефтегазовому сектору промышленности, относятся следующие:

- «субсидирование и прямое финансирование проектов, являющихся более важным для государства;
- компенсация части стоимости оборудования предприятию государством, при покупке новой техники;
- программа государственных гарантий по кредитам;
- предоставление налоговых льгот для поддержки модернизированных предприятий;
- регулирование амортизационных отчислений предприятий» [3, с. 15–17].

В то же время активная налоговая политика помимо своего явления инструментом развития (ресурса) на современном этапе, будет исполнять также функцию цельности, т. е. функцию стиму-

лирования инновационной деятельности, сохраняя при этом функцию фискальных функций налога» [4, с. 81–82]. Иначе говоря, с точки зрения стимулирования процесса модернизации налоговая политика имеет реальную возможность.

Ожидается превращение страны в основной источник экономического роста отрасли, благодаря диверсификации и модернизации нефтегазового сектора, путем формирования существующей системы промышленности и, в частности, ее стимулирования модернизации нефтегазовых секторов и улучшения среды ее деятельности на программно-целевой основе, усиление экспортного потенциала того же сектора промышленности и увеличение его доли в экспорте, обеспечение новых рабочих мест в отрасли путем открытия средних и высокотехнологических предприятий, улучшение занятости на этой основе.

С этой точки зрения представляют особый интерес мнения исследователей России, которые считают, что «формирование Фонда промышленности должно стать одним из приоритетных инструментов стимулирования модернизации обрабатывающих производств» [5, с. 58].

Существующая система стимулирования модернизации и эффективность ее деятельности в нефтегазовом секторе промышленности зависит от характера механизма финансового стимулирования. С этой точки зрения также не исключены реальности Азербайджана. Таким образом, в связи с тем, что финансирование научно-технической деятельности в Азербайджане за счет государственного бюджета осуществляется в базовой, программно-целевой и грантовой формах, система финансового стимулирования модернизации формируется в среде многофакторного воздействия.

Темп и масштаб возникновения, распространения и усвоения научных инноваций являются важными факторами, которые непосредственно влияют на характер и направление процессов модернизации. Поэтому в центре внимания соответствующих государственных структур и фондов — вопросы осуществления комплексных мероприятий, поддерживающих грантового финансирования научно-исследовательских программ и проектов, а также ряд других научных мероприятий, стимулирования творческой деятельности научных работников и улучшения развития научно-исследовательских предприятий и их деятельности.

Далеко не меньшую роль играет Фонд развития науки в стимулировании модернизации нефтегазового сектора промышленности страны. Дело в том, что в Азербайджанской Республике основной целью деятельности этого Фонда является целевое финанси-

рование в виде гранта научно-исследовательских программ и проектов, и других научных мероприятий фундаментального, прикладного и поисково-инновационного характера, приобретающего важное значение для государства и общества в области естественных, технических, гуманитарных и общественных наук, представленных научными организациями, учебными заведениями, другими соответствующими организациями и физическими лицами, стимулирование научной деятельности ученых и создавать для них свободную творческую возможность, сохранение и развитие научно-технического потенциала в Азербайджане путём осуществления мероприятий, предусматривающих совершенствование деятельности научных предприятий и поддерживающих их развитие, эффективное использование от этого потенциала в развитии экономики, повышение роли науки и техники в решении важных социальных проблем и увеличение научно-информационных и инновационных ресурсов государства [6].

В последние годы в промышленных сферах Азербайджана ускорились процессы формирования среды эффективной деятельности системы стимулирования модернизации материально-технической базы предприятий, особенно действующих в сферах, которые относятся к ее ненефтяному сектору. Тем не менее, следует изыскать возможности для повышения уровня соответствия потребностям инновационного развития данной среды, определить пути их реализации.

Направления реализации возможностей улучшения среды деятельности в ненефтяном секторе промышленности системы, находящейся на этапе формирования стимулирования модернизации, в первоначальном подходе можно охарактеризовать следующим образом:

- раскрытие возможностей совместного стимулирования инновационной деятельности и диверсификации промышленного производства;
- продолжение формирования механизма поддержки по критериям эффективности и занятости инвестиционной и инновационной активности;
- обеспечение совместного участия промышленного комплекса, банковско-промышленного капитала и научно-исследовательских центров в определении технологических приоритетов модернизации;
- выработка сценариев развития с использованием имитационных моделей, охватывающих технологические платформы и карты, а также экспертные оценки и прогнозы развития высокотехнологичных сфер;
- поддержка механизма кооперации соответствующих предприятий с целью формирования про-

мышленно-инновационных кластеров в разных регионах;

- приведение серьезным образом технико-экономических параметров процессов модернизации материально-технической базы предприятия в соответствие с эргономическими требованиями;
- совершенствование системы распределения рисков модернизации;
- предоставление концессии при исполнении проектов модернизации в выше отмеченных сферах промышленности научно-исследовательских организаций.

Анализ материалов онлайн-опросов, проведенных с экспертами таких компаний, как «Azersun», «Atena», «Milla», с целью оценки эффективности системы стимулирования модернизации в сферах агрообрабатывающей промышленности Азербайджана (производство продуктов питания, производство напитков и т. д.), показывает что:

- в числе основных факторов стимулирования модернизации следует отметить финансовое, кадровое и инфраструктурное обеспечение;
- прямая экономическая эффективность процессов модернизации, предусматривающей совершенствование машин, устройств и оборудования, может быть перспективной в ближайшее время, даже если это не позволяет ей оплачивать свои расходы;
- обеспечение экономической целесообразности и экологической приемлемости в значительной степени зависит от уровня использования информационной поддержки государства;
- является целесообразным проведение расчетов для оптимизации компенсированной государством части машин, устройств и оборудования, купленных предприятием, с выдвинутым вперед критерия повышения экономической эффективности инноваций;
- следует рассмотреть возможности расширения сферы охвата государственных гарантий по кредитам;
- должен быть проведен имитационный эксперимент по определению основных параметров режима регулирования амортизационных отчислений, в том числе ускорения амортизационных отчислений для поддержки процессов модернизации на предприятиях.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. С точки зрения обеспечения необходимой эффективности процессов модернизации в ненефтяном секторе промышленности должна быть повышена роль налоговой политики, процессы модернизации

должны более активно поощряться путем регулирования налогов на промышленное производство государством, надо принимать меры для укрепления ресурсного потенциала в ближайшей и среднесрочной перспективе. К направлению реализации возможностей улучшения среды деятельности в нефтяном секторе промышленности системы, находящейся на этапе стимулирования модернизации, следует отнести: раскрытие возможностей совместного стимулирования диверсификации инновационной деятельности и промышленного производства;

обеспечение совместного участия промышленного комплекса, банковско-промышленного капитала и научно-исследовательских центров в определении технологических приоритетов модернизации; выработка сценарий развития с использованием имитационных моделей, охватывающих технологические платформы и карты, экспертные оценки и прогнозы развития высокотехнологичных сфер; поддержка механизма кооперации соответствующих предприятий с целью формирования промышленно-инновационных кластеров в разных регионах.

Литература

1. Государственная программа развития промышленности в Азербайджанской Республике на 2015–2020 годы, утвержденная распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 26 декабря 2014 года.
2. Гаджиев Ф. Ф. Анализ и оценка направлений национальной модернизации бизнеса / Азербайджанский налоговый журнал. — № 1(121). — 2015. — с. 171–182; с. 177.
3. Гаджиев А. В., Гамидова Л. А. Механизм государственного стимулирования модернизации промышленности в Азербайджане / Wschodnioeuropejskie czasopismo naukowe. — Варшава, том 7. — № 4. — 2016. — с. 15–17.
4. Мусаев А. Ф. Модернизация и налоговая политика / Азербайджанский налоговый журнал. — № 6. — 2012. — с. 71–84; с. 81–82.
5. Устав, утвержденный Указом Президента Азербайджанской Республики от 19 февраля 2010 года Фонда развития науки при Президенте Азербайджанской Республики. — Баку. — 2010.
6. Государственный комитет статистики Азербайджана www.stat.gov.az
7. «Heritage Foundation» стратегический исследовательский институт США www.heritage.org
8. Доклад «Ведение бизнеса» www.doingbusiness.org

References

1. State program of industrial development in the Republic of Azerbaijan for 2015–2020, approved by the decree of the President of the Republic of Azerbaijan of December 26, 2014.
2. Gadzhiev FF An analysis and assessment of the directions of the national modernization of business / Azerbaijan Tax Journal, № 1 (121), 2015, стр. 171–182, 177.
3. Gadzhiev AV, Hamidova LA Mechanism of state stimulation of industrial modernization in Azerbaijan / Wschodnioeuropejskie czasopismo naukowe. Warsaw, volume 7, No. 4, year 2016, pages 15–17.
4. Musayev A. F. Modernization and tax policy. Azerbaijan Tax Journal. № 6, 2012, p. 71–84, pp. 81–82.
5. The Charter approved by the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan of February 19, 2010 of the Foundation for the Development of Science under the President of the Republic of Azerbaijan. Baku, 2010.
6. The State Statistics Committee of Azerbaijan www.stat.gov.az
7. «Heritage Foundation» US Strategic Research Institute www.heritage.org
8. Doing Business Report www.doingbusiness.org

УДК 634.51(477) (045)

Ковінько Олена Миколаївна
кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу та реклами
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Ковинько Елена Николаевна
кандидат экономических наук,
доцент кафедры маркетинга и рекламы
Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ

Kovin'ko Elena
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Marketing and Advertising
Vinnitsia Trade and Economic Institute of KNTEU

Без'язична Світлана Леонідівна
здобувач вищої освіти
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Безъязычна Светлана Леонидовна
соискатель высшего образования
Винницкого торгово-экономического института КНТЭУ

Bez'yazychna Svetlana
Applicant for Higher Education of the
Vinnitsia Trade and Economic Institute of KNTEU

Козачун Катерина Ігорівна
здобувач вищої освіти
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Козачун Екатерина Игоревна
соискатель высшего образования
Винницкого торгово-экономического института КНТЭУ

Kozachun Kateryna
Applicant for Higher Education of the
Vinnitsia Trade and Economic Institute of KNTEU

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3938

**СТАН ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ АВІАБУДУВАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВНІ РІШЕННЯ ПРО МІЖНАРОДНУ СПІВПРАЦЮ
СОСТОЯНИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО РЫНКА АВИАСТРОЕНИЯ
И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ РЕШЕНИЕ О МЕЖДУНАРОДНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ
THE STATE OF THE DOMESTIC AVIATION MARKET
AND THE PROMOTIONAL DECISIONS ON INTERNATIONAL CO-OPERATION**

Анотація. В статті розглянуто стан та перспективи подальшого розвитку авіабудівної галузі України, діяльність ДП «Антонов» та запропоновано майбутню можливу співпрацю з країнами світу. Авіаційна промисловість України – галузь машинобудування України. Авіабудівна галузь є стратегічно важливою для України і однією з базових галузей національної економіки. Україна належить до небагатьох країн світу, що володіють повним циклом (макротехнологією) створення авіаційної техніки, і займає провідне місце на світовому ринку в секторі транспортної та регіональної пасажирської авіації. Але кожна

держава потребує нових авіаційних конструкцій в незалежності від рівня розвитку економіки, так як авіаційний транспорт на сьогоднішній день є найбільш комфортним та найшвидшим видом транспорту. Наразі перед Україною постала проблема вироблення стратегічних орієнтирів у сфері літакобудування, які дозволяють максимально швидко та ефективно адаптуватися до глобальних викликів. Проте залишаються актуальними питання щодо поглибленого дослідження світового ринку авіабудування, вибір нових напрямів розвитку вітчизняного авіабудування та пошук партнерів на зовнішньому ринку.

Мета наукового дослідження узагальнення практичних підходів до процесу просування українського продукту на глобальний ринок літакобудування. Відповідно до мети визначено наступні завдання даної роботи: визначити загальну характеристику сучасного стану ринку літакобудування, проаналізувати основні показники його діяльності, провести аналіз одного з суб'єктів ринку, а саме Державного підприємства «Антонов»; визначити основні проблеми розвитку ринку літакобудування України; запропонувати шляхи розвитку та підвищення рівня міжнародної співпраці в даній галузі. Для досягнення мети використано комплекс загальнонаукових методів дослідження: системний – для дослідження структури авіаринку; метод статистичного аналізу – для оцінки стану і тенденцій розвитку ринку авіабудування України. Крім того, застосовувалися прийоми групування та графічного зображення результатів дослідження.

Ключові слова: машинобудування, літакобудування, авіабудівництво, лоукостер, експорт.

Аннотация. В статье рассмотрены состояние и перспективы дальнейшего развития авиационной отрасли Украины, деятельность ГП «Антонов» и предложено решения о возможном сотрудничестве со странами мира. Авиационная промышленность Украины – отрасль машиностроения Украины. Авиационная отрасль является стратегически важной для Украины и одной из базовых отраслей национальной экономики. Украина принадлежит к немногим странам мира, обладающих полным циклом (макротехнологиями) создания авиационной техники, и занимает ведущее место на мировом рынке в секторе транспортной и региональной пассажирской авиации. Но каждое государство нуждается в новых авиационных конструкциях в независимости от уровня развития экономики, так как авиационный транспорт на сегодняшний день является наиболее комфортным и быстрым видом транспорта. Сейчас перед Украиной стоит проблема выработки стратегических ориентиров в сфере самолетостроения, которые позволяют максимально быстро и эффективно адаптироваться к глобальным вызовам. Однако остаются актуальными вопросы углубленного исследования мирового рынка авиационной техники, выбор новых направлений развития отечественного авиационного строительства и поиск партнеров на внешнем рынке. Цель научного исследования обобщения практических подходов к процессу продвижения украинского продукта на глобальный рынок самолетостроения. Соответствии с целью определены следующие задачи данной работы: определить общую характеристику современного состояния рынка самолетостроения, проанализировать основные показатели его деятельности, провести анализ одного из субъектов рынка, а именно Государственного предприятия «Антонов»; определить основные проблемы развития рынка самолетостроения Украины; предложить пути развития и повышения уровня международного сотрудничества в данной области. Для достижения цели использован комплекс общенаучных методов исследования: системный – для исследования структуры авиарынка; метод статистического анализа – для оценки состояния и тенденций развития рынка авиационного строительства Украины. Кроме того, применялись приемы группировки и графического изображения результатов исследования.

Ключевые слова: машиностроение, самолетостроение, авиационное строительство, лоукостер, экспорт.

Summary. The article discusses the state and prospects of further development of the aircraft industry in Ukraine, the activities of the State Enterprise «Antonov» and proposes future possible cooperation with the countries of the world. Aviation industry of Ukraine is the branch of machine building of Ukraine. The aircraft industry is strategically important for Ukraine and one of the basic branches of the national economy. Ukraine is among the few countries that have full cycle (macro-technologies) creating aviation equipment and has a leading position in the world market in the sector of transport and regional passenger aircraft. But every state needs new aircraft designs regardless of the level of economic development, as well as air transport is by far the most comfortable and fastest mode of transport. Currently, Ukraine is facing develop strategic guidelines in the aircraft, which allow to quickly and effectively adapt to global challenges. However, the issues of in-depth study of the world market of aircraft engineering, the choice of new directions for the development of domestic aircraft industry and the search for partners in the foreign market remain. The purpose of the research is to synthesize practical approaches to the process of promoting the Ukrainian product to the global aircraft market. For the purpose of the following tasks of this work: to determine the general characteristics of modern aircraft market conditions, to analyze key indicators of its activity, an analysis of other market players, namely the State Enterprise «Antonov»; to identify the main problems of the development of the Ukrainian airplane market; to suggest ways of development and increase of the level of international cooperation in this field. To achieve the goal, a complex of general scientific research methods is used: systemic – for studying the structure of the aviation market; the method of statistical analysis – to assess the state and trends of the market of aircraft industry in Ukraine. In addition, the methods of grouping and graphic representation of the research results were used.

Key words: machine building, aircraft engineering, aviation engineering, low-level, export.

Постановка проблеми. Літакобудування — одна з найбільш наукомістких і капіталомістких галузей машинобудування. Всі «новинки» науки та техніки знаходять широке застосування в цій галузі. Також, це одна з найуспішніших галузей України. Українські літаки можна зустріти у найвіддаленішому куточку світу, їх якість та надійність відома далеко за межами країни. Але кожна держава потребує нових авіаційних конструкцій в незалежності від рівня розвитку економіки, так як авіаційний транспорт на сьогоднішній день є найбільш комфортним та найшвидшим видом транспорту.

Українське літакобудування не можна назвати найрозвинутішим у світі, так як Україна не має достатнього економічного потенціалу для фінансування такої науко- і капіталомісткої галузі. Але певні види літакобудування (особливо транспортне літакобудування) в Україні все-таки отримало гарний результат. Наразі, актуальним є оцінювання стану авіабудівної галузі України та пошуки нових перспективних ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню методичного інструментарію аналізу вітчизняних підприємств на зарубіжних ринках та вивченню перспективних напрямів розвитку предметних галузей міжнародного маркетингу, зокрема міжнародних маркетингових досліджень, присвячені публікації: О. Каніщенко, А. Мазаракі, Т. Мельник, Т. Циганкової та інших [1–3]. Ґрунтовне дослідження різних аспектів розвитку авіапідприємств здійснили в своїх працях М. Нагорна, І. Гаєць та ін. [4–5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціллю дослідження є характеристика поточного стану галузі літакобудування та оцінювання тенденцій їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Україна належить до небагатьох країн світу, що володіють повним циклом створення авіаційної техніки, і займає провідне

місце на світовому ринку в секторі транспортної та регіональної пасажирської авіації.

Виробництво великих пасажирських літаків взагалі освоїли всього кілька міжнародних ринків. Найбільші літаки — аеробуси, які вміщують близько 300 пасажирів. Їх випускають компанії «Airbus» (Євросоюз) і «Boeing» (США). Літаки, що розраховані на меншу кількість пасажирів, виробляються в країнах ЄС (компаніями «ATR» і «Saab AB»), в Канаді («Bombardier»), в Бразилії («Embraer»), в Ірані (HESA) і в Україні — на Харківському авіазаводі і на Київському ДП «Антонов». Деякі моделі літаків типу «Ан» випереджають аналогічні світові зразки на три-чотири роки.

В межах даного дослідження було оцінено обсяги світового експорту товарів групи «88 Літальні апарати» за 2013–2017 рр. (табл. 1).

Найбільшу частку світового експорту даної галузі займає група товарів позиції 8802, а саме — літаки та 8803 — їх складові (табл. 1). Але у 2017 році обсяги експорту готових літаків, гелікоптерів та космічних апаратів скоротились, порівняно з попередніми. Це ще раз доводить необхідність розвитку літакобудування в Україні, пошук нових інвесторів та кваліфікаційних працівників, адже передові ідеї і технології особливо актуальні в наш динамічний час.

Розглянемо результати оцінювання ринків — лідерів світового експорту літаків та запасних частин до них «88 Літальні апарати» за 2013–2017 рр. (табл. 2).

Лідером виробництва і постачання літаків та їх частин у світі залишаються ринки Сполучених Штатів Америки. Частка продукції товарної групи «88 Літальні апарати та їх частини» США у світовому експорті протягом 2013–2017 рр. є стабільною, що становить близько 40 % світового експорту «88 Літальні апарати та їх частини». Другу позицію займає ринок Франції із часткою експорту — 16 %, далі ринок Німеччини, який охоплює 13 % загального світового експорту (табл. 2).

Таблиця 1

Обсяги світового експорту товарів літакобудування, 2013–2017 рр.

Код товару	Назва товару	Обсяг експорту в 2013, тис. дол.	Обсяг експорту в 2014, тис. дол.	Обсяг експорту в 2015, тис. дол.	Обсяг експорту в 2016, тис. дол.	Обсяг експорту в 2017, тис. дол.
8802	Літаки, гелікоптери, космічні апарати	119,294,777	126,588,237	126,796,854	123,302,599	117,510,955
8803	Частини літальних апаратів	67,103,991	82,439,778	82,728,807	86,251,818	85,122,510
8805	Пускові механізми літаків	1,844,326	1,817,988	2,135,065	1,583,472	1,587,363
8804	Парашути та парашути, їх частини	281,667	280,031	315,145	323,828	335,248
8801	Повітряні кулі та дирижаблі	50,841	47,906	54,098	62,779	44,403

Джерело: складено авторами за даними [1]

Динаміка світового експорту товарної групи «88 Літальні апарати та їх частини»,
2013–2017 рр., млн дол. (Топ-15)

Ринки — експортери	Обсяги експорту, млн дол.				
	2013	2014	2015	2016	2017
Світ	315,509,570	324,665,116	332,073,578	332,736,563	326,373,545
США	114,898,028	125,186,257	131,627,865	134,769,837	131,168,923
Франція	56,597,991	57,618,492	54,155,195	53,189,721	51,629,978
Німеччина	43,860,892	43,722,642	43,976,779	44,563,337	41,797,624
Об'єднане Королівство	17,851,668	16,667,281	18,999,600	20,532,348	21,052,577
Канада	10,502,936	12,439,906	12,351,249	10,271,715	9,679,845
Ірландія	2,441,852	3,336,471	6,130,221	6,670,269	6,945,447
Сінгапур	6,578,870	5,847,434	6,434,912	6,697,343	6,603,854
Іспанія	6,913,276	5,266,471	4,693,633	5,063,588	6,495,918
Італія	5,941,939	6,271,717	5,139,078	4,887,575	4,561,914
Японія	4,372,877	5,411,108	5,170,126	5,095,171	4,244,895
Бразилія	4,370,314	4,050,744	4,503,206	4,803,093	4,045,347
Китай	1,939,710	2,647,267	3,470,738	3,364,512	3,670,362
Ізраїль	1,978,179	1,795,786	2,938,685	2,648,762	3,010,448
Республіка Корея	1,748,253	1,667,862	1,861,624	1,896,456	2,591,374
Нідерланди	2,008,523	2,264,738	2,536,980	2,496,694	2,357,311

Джерело: складено авторами за даними [1]

У 2017 році серед всіх країн за обсягами поставання літаків та їх складових Україна знаходиться на 67 місці та експортує дану продукцію лише на 34639 тис. дол., що становить 0,01 % від світового експорту. Тобто, могутня галузь машинобудування, якою завжди славилась Україна, зараз знаходиться у критичному стані. Починаючи з 2013 року Україна експортувала дану групу товарів на 313690 тис. дол. (1 %), у 2014–246403 тис. дол. (0,08 %), у 2015 році — 190636 тис. дол. (0,06 %), за 2016 рік офіційні дані відсутні.

На нашу думку, літаки українського виробництва є якісним та доступним товаром. Наразі, незважаючи на конкуренцію на світовому ринку, вітчизняні виробники товарів групи «88 Літальні апарати та їх частини» експортують товари в понад 50 країн світу.

У географічній структурі експорту продукції літакобудування України за січень-серпень 2017 року основними партнерами стали ринки: Азербайджану, Естонії, Німеччини, Швейцарії, Швеції, Об'єднаних Арабських Еміратів, Литви, Польщі, Індії, Ірану, Ісламської Республіки, Китаю, Алжиру, Єгипту, Сполучених Штатів Америки. Серед основних експортерів літакобудівної продукції в Україну є ринки Греції, Німеччини, Сполучених Штатів Америки, Великобританії [3].

Оцінювання структури вітчизняного експорту у 2017 р. дозволило визначити ряд показників, що характеризують рівень міжнародної співпраці укра-

їнських виробників товарної групи «88 Літальні апарати та їх частини» (табл. 3)

У 2017 році з України було експортовано авіапродукції на суму 34639 тис. дол. Найбільша частка експорту зосереджена на ринках Грузії — 15,8 %, Молдови — 11,6 %, Алжиру — 10,3 %, Індії — 8,4 %, Казахстану — 7,1 %. Слід зазначити, що протягом останніх років обсяги експорту авіабудівної галузі України значно скоротились. Порівняно із 2013 роком у 2017 експорт скоротився на 42 тис. дол. Відповідно скоротились і обсяги виробництва підприємства та їхні доходи. Така тенденція зниження спричинена політичною ситуацією в країні та військовими діями на Сході України. Як результат, Україна припинила свою тісну співпрацю з ринком Російської Федерації, яка була одним із її головних партнерів за даною товарною групою.

Не зважаючи на співпрацю в даній галузі, найбільшими конкурентами для України на ринку авіатехніки залишаються безумовні лідери в експорті галузі — ринки розвинених країн Європи і Північної Америки. Головними ринками експортерами продукції авіаційної промисловості в Європі є ринки Франції, Німеччини, Іспанії, Великобританії. Ринок Німеччини займає перше місце в регіоні за обсягами виробництва пасажирських літаків («Дойче Ейрбас»). Ринок Франції виділяється своїм ракетно-космічним машинобудуванням. А на ринку

Таблиця 3

Обсяг експорту авіабудівної галузі України у 2017 році [1]

Імпортери	Обсяг експорту, (тис. дол.)	Торговий баланс, (тис. дол.)	Частка в експорті України, %	Приріст експорту (2013–2017 рр., %)	Частка країн-партнерів в світі, %
<i>Світ</i>	34,639	7,487	100	-42	100
Грузія	5,476	5,446	15,8		0,02
Молдова	4,027	4,027	11,6	95	0
Алжир	3,568	3,568	10,3	44	0,09
Індія	2,902	2,902	8,4	-31	2
Казахстан	2,475	1,764	7,1	-46	0,09
Росія	1,838	-1,311	5,3	-55	2,7
Перу	1,713	1,713	4,9	-27	0
Естонія	1,661	1,654	4,8		0,01
Німеччина	1,637	578	4,7	-33	7,2
США	1,590	-7,694	4,6	-60	12,9
ОАЕ	1,006	-1,073	2,9	-20	2,4
Ефіопія	794	794	2,3	104	0,1
Ангола	768	768	2,2	35	0,05
Польща	667	-181	1,9	5	0,7
Австралія	666	666	1,9	16	0,9
Франція	443	-419	1,3	-22	10,2

Джерело: складено авторами за даними [1]

Великобританії авіабудування є однією з найважливіших галузей міжнародної спеціалізації країни [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На даному етапі розвитку української галузі літакобудування доцільно було б виявити нові ринки збуту вітчизняної авіатехніки та знайти нових іноземних партнерів, готових до співпраці в даній сфері. Зараз в уряді працюють над тим, щоб до авіакосмічної галузі залучити великий обсяг інвестицій, насамперед вітчизняного походження. Однією з переваг України при виведенні своїх літаків на міжнародні ринки має стати розгалужена мережа підприємств, що займаються сервісним обслуговуванням і післягарантійним ремонтом літаків. Розташування цих заводів має стимулювати продажі українських літаків на віддалених ринках Південної Америки, Африки, Австралії. Саме розміщення своїх сервісних підприємств у країнах експлуатації техніки, максимальна їх близькість до покупців мають усунути слабкість конкурентних позицій України на ринку регіональних і середньомігстральних літаків. Також забезпечення виконання вже існуючих контрактів на поставку літальних апаратів є вирішальним чинником у перспективах розвитку вітчизняної авіаційної промисловості.

На нашу думку, перспективним ринком для українських виробників літаків є ринок Угорщини.

Головним «гравцем» на угорському авіаринку є лоукостер «WizzAir». Задля збільшення пасажиропотоку необхідні нові літаки, але Угорщина не виробляє літаків пасажирського типу, лише для цивільної оборони. Стратегія розвитку авіаринку Угорщини передбачає пошук нових постачальників. І цим постачальником може стати українське державне підприємство «Антонов». Враховуючи, що для ринку лоукостерів визначальним фактором є низька ціна, а українські літаки є дешевшими за аналогічні літаки, що виробляються у США та Європі, можемо зробити висновки про налагодження міжнародної співпраці українських виробників товарів «88 Літальні апарати та їх частини» з підприємствами, що надають послуги з авіаперевезення в Угорщині.

Підводячи підсумки дослідження, можна зробити наступні висновки про те, що літакобудування є однією з найбільш прогресивних та технічно насичених галузей машинобудування; сьогодні українська авіація має великий потенціал для подальшого інтенсивного розвитку, що має попит на світовому авіаринку; розширення масштабів ДП «Антонов» можливе за рахунок виконання вже існуючих контрактів, відкриття сервісних центрів в країнах, в які імпортується літаки; необхідно вести пошук нових ринків та партнерів.

Література

1. Канищенко О. Л. Маркетингова підтримка міжнародного підприємництва / О. Л. Канищенко // Формування ринкових відносин в Україні. — 2005. — № 12 (55). — С. 40–44.
2. Мазаракі А. А. Світовий ринок товарів та послуг / за заг. ред. А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник; [А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник, В. В. Юхименко, В. М. Костюченко, Л. П. Кудирко та ін.]. — К.: КНТЕУ. — 2015. — 720 с.
3. Циганкова Т. М. Міжнародний маркетинг: теоретичні моделі та бізнес-технології: Монографія / Т. М. Циганкова. — Київ: КНЕУ. — 2004. — 137 с.
4. Нагорна М. М. Торгівля продукцією космічної та авіабудівної промисловості / Марія Михайлівна Нагорна // Руснаука. — 2009. — № 9.
5. Гаєць І. О. Оцінка конкурентоспроможності українського ринку авіабудування та його експортного потенціалу на світовому ринку / І. О. Гаєць, Ю. С. Слюсаренко // Економіка та право. — 2013. — № 1.
6. Trade Map — Trade statistics for international business development. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

References

1. Kanishchenko O. L. Marketynhova pidtrymka mizhnarodnoho pidpriumnytstva / O. L. Kanishchenko // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. — 2005. — № 12 (55). — S. 40–44.
2. Mazaraki A. A. Svitovyi rynek tovariv ta posluh / za zah. red. A. A. Mazaraki, T. M. Melnyk; [A. A. Mazaraki, T. M. Melnyk, V. V. Yukhymenko, V. M. Kostiuuchenko, L. P. Kudyenko ta in.]. — K.: KNTEU. — 2015. — 720 s.
3. Tsyhankova T. M. Mizhnarodnyi marketynh: teoretychni modeli ta biznes-tekhnologii: Monohrafiia / T. M. Tsyhankova. — Kyiv: KNEU. — 2004. — 137 s.
4. Nahorna M. M. Torhivlia produktsiieiu kosmichnoi ta aviabudivnoi promyslovosti / Mariia Mykhailivna Nahorna. // Rusnauka. — 2009. — № 9.
5. Haiets I. O. Otsinka konkurentospromozhnosti ukrainskoho rynku aviabuduvannia ta yoho eksportnoho potentsialu na svitovomu rynku / I. O. Haiets, Yu. S. Sliusarenko. // Ekonomika ta pravo. — 2013. — № 1.
6. Trade Map — Trade statistics for international business development. — [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.trademap.org/Index.aspx>

Камінський Олег Євгенович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри інформаційного менеджменту

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Каминский Олег Евгеньевич

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры информационного менеджмента

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

Kaminsky Oleg

PhD in Enterprise Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Information Management Department

Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3947

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ ХМАРНИХ СЕРВІСІВ

ОЦЕНКА РИСКОВ БЕЗОПАСНОСТИ ОБЛАЧНЫХ СЕРВИСОВ

SECURITY RISK EVALUATION OF CLOUD SERVICES

Анотація. Провайдери хмарних сервісів пропонують своїм клієнтам послуги з різними рівнями ризику безпеки. Користувачі хочуть мінімізувати даний ризик за певні витрати або інвестиції. Хмарні сервіси складаються з рівнів, які відповідають ієрархії хмари, тобто рівня програмного забезпечення, рівня платформи та рівня інфраструктури. Наразі хмарні провайдери надають сервіси у вигляді пакетів, які включають в себе програмне забезпечення, платформу та елементи інфраструктури. Хмарні технології служать альтернативою традиційної моделі локального використання апаратного та програмного забезпечення. У масштабах підприємства хмарні технології дозволяють відмовитися від власної апаратно – програмної інфраструктури, замінивши її підключенням до відповідної мережевої послуги – хмари. Таким чином, парадигма хмарних обчислень здатна вплинути на розстановку сил на ринку як програмного, так і апаратного забезпечення. Метою статті є розробка теоретико-методологічних підходів до визначення суті та особливостей оцінювання ризиків безпеки хмарних сервісів, виявлення основних компонентів ризику на кожному рівні хмари, та розробка схеми обчислення консолідованого індикатора безпеки для хмарних сервісів. Запропонована модель оцінювання ризиків безпеки спрямована на потенційних клієнтів, які бажають порівняти ризики пакетів хмарних сервісів, що пропонуються різними хмарними провайдерами. У статті визначено основні фактори ризиків на кожному рівні хмари, їх типи та методи розрахунку та запропоновано схему для оцінки загального консолідованого індикатора безпеки хмарного сервісу. Запропонована модель дає можливість аналізувати ризики, що виникають під час упровадження конкретного хмарного сервісу або міграції до хмари всієї ІТ-інфраструктури підприємства, і на основі одержаних даних визначати важливість його створення або оренди.

Ключові слова: інформаційні технології, хмарні обчислення, хмарні сервіси, моделі, управління ризиками, інформаційна безпека, хмарні платформи.

Аннотация. Провайдеры облачных сервисов предлагают своим клиентам услуги с разными уровнями риска безопасности. Пользователи хотят минимизировать данный риск, в обмен на определенные расходы или инвестиции. Облачные сервисы состоят из уровней, которые соответствуют иерархии облака, то есть уровня программного обеспечения, уровня платформы и уровня инфраструктуры. Сейчас облачные провайдеры предоставляют сервисы в виде пакетов, которые включают в себя программное обеспечение, платформу и элементы инфраструктуры. Облачные технологии служат альтернативой традиционной модели локального использования аппаратного и программного обеспечения. В масштабах предприятия облачные технологии позволят отказаться от собственной аппаратно-программной

інфраструктури, замінив її підключенням к соответствующей облачной услуге. Таким образом, парадигма облачных вычислений способна повлиять на расстановку сил на рынке как программного, так и аппаратного обеспечения. Целью статьи является разработка теоретико-методологических подходов к определению сущности и особенностей оценки рисков безопасности облачных сервисов, выявление основных компонентов риска на каждом уровне облака, и разработка схемы расчета консолидированного индикатора безопасности для облачных сервисов. Предложенная модель оценки рисков безопасности направлена на потенциальных клиентов, которые хотят сравнить риски пакетов облачных сервисов, предлагаемых различными облачными провайдерами. В статье определены основные факторы рисков на каждом уровне облака, их типы и методы расчета и предложена схема для оценки общего консолидированного индикатора безопасности облачного сервиса. Предложенная модель позволяет анализировать риски, возникающие при внедрении конкретного облачного сервиса или миграции в облака всей ИТ-инфраструктуры предприятия, и на основе полученных данных определять важность его создания или аренды.

Ключевые слова: информационные технологии, облачные вычисления, облачные сервисы, модели, управления рисками, информационная безопасность, облачные платформы.

Summary. Cloud service providers offer their clients with different levels of security risk. Users want to minimize this risk for certain costs or investments. Cloud services consist of levels that correspond to the hierarchy of the cloud, namely, the level of software, level of platform level and level of infrastructure. Currently, cloud providers provide package services that include software, platform, and infrastructure elements. Cloud technologies serve as an alternative to the traditional model of local use of hardware and software. On a company-wide scale, cloud-based technologies will allow the abandonment of its own hardware-software infrastructure, replacing it with the connection to the corresponding network service – the cloud. Thus, the paradigm of cloud computing can affect the alignment of forces on the market, both software and hardware. The purpose of the article is to develop theoretical and methodological approaches to the definition of the essence and features of assessing the security risks of cloud services, to identify the main components of risk at each level of the cloud, and to develop a scheme for calculating the consolidated security indicator for cloud services. The proposed risk assessment model is aimed at potential customers who want to compare the risks of cloud service packages offered by different cloud providers. The article defines the main risk factors at each level of the cloud, their types and methods of calculation, and proposes a scheme for estimating the overall consolidated cloud service safety indicator. The proposed model provides an opportunity to analyze the risks arising from the implementation of a specific cloud service or migration to the cloud of the entire IT infrastructure of the enterprise and, based on the data obtained, determine the importance of its creation or lease.

Key words: information technologies, cloud computing, cloud services, models, risk management, information security, cloud platforms.

Постановка проблеми. Традиційно, підприємства та організації розміщують свої обчислювальні потужності в центрах обробки даних, які знаходяться всередині організації. Але останніми роками підприємства почали переносити частини свої ІТ-інфраструктури за межі власних офісів до хмар, де елементами інфраструктури володіють та управляють інші, спеціалізовані, компанії. Для цього керівники підприємств повинні розробити нові процеси контролю виробництва, моніторингу рівня обслуговування та вирішити питання безпеки та конфіденційності даних.

Національний інститут стандартів і технологій (NIST) визначає хмарні обчислення як модель для забезпечення зручного доступу до мережі об'єднаних в загальний пул обчислювальних ресурсів (наприклад, серверів, сховищ, програм і служб), який може бути швидко забезпечений з мінімальними управлінськими зусиллями через взаємодію сервіс-провайдер [1].

Хмарні обчислення орієнтовані на чотири основні групи підприємств -клієнтів: приватні, публічні, соціальні та гібридні [2]. Для приватних клієнтів ІТ-інфраструктура, як правило, розташована за межами організації у постачальника хмарних послуг. Публічні клієнти, як правило, обирають постачальників хмарних послуг через процедуру торгів, вибираючи найкращу пропозицію та підписуючи контракт з провайдером, що має найкращу пропозицію. Провайдери хмар можуть використовувати одну і ту ж обчислювальну інфраструктуру для забезпечення потреб кількох компаній. У соціальній моделі розгортання хмарна інфраструктура поділяється між групою користувачів соціальних мереж. У гібридній моделі розгортання організація може використовувати хмарні послуги, що надаються державними та приватними провайдерами хмар, або виступати як частина спільноти соціальної мережі. У роботі [3] досліджено появу нових тем у технологіях фінансових послуг і виявлено, що хмарні

обчислення є економічно ефективною інфраструктурою, яка забезпечує ефективність капіталу для постачальників фінансових послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зарубіжні та вітчизняні дослідники вважають, що проблеми з безпекою є однією з найбільших перешкод на шляху до повного переходу на використання хмарних сервісів [4]. У дослідженні Т. Аккермана та інших [5] зазначено, що хмарні обчислення, як найпоширеніша парадигма ІТ-аутсорсингу все ще має серйозні ризики щодо ІТ-безпеки, а також стверджується, що дослідники все ще не в змозі повною мірою відобразити складний характер ризиків ІТ-безпеки та методи їх вимірювання. Аналітики дослідницької та консультаційної компанії в сфері промисловості IDC повідомляють, що 87,5 % їх клієнтів вважають, що безпека хмари є головною проблемою [6]. В роботі дослідників С. Ядава та Д. Тіанксі [7] доведено, що управління ризиками безпеки для бізнес-систем стає дедалі складнішим і трудомістким, і багато наукових публікацій включають пропозиції, спрямовані на запобігання різним загрозам безпеці в мережі Інтернет.

Безпека хмари охоплює кілька категорій. В роботі Д. Фернадеса та Л. Соареса [8] були проаналізовані наукові публікації з проблем хмарної безпеки, що стосуються вразливостей, загроз та нападів. Автори визначають основні поняття, що лежать в основі безпеки хмар, та класифікують їх наступним чином: елементи віртуалізації, мульти-оренда, хмарна платформа та програмне забезпечення, аутсорсинг даних, безпека зберігання даних та стандартизація та довіра до провайдера. Також автори розглядають управління ризиками для кожної категорії. У дослідженні [9] проголошено, що поява хмарних вірусів пов'язана зі складною віртуалізованою інфраструктурою хмари та її динамічним характером, і вразливості можна поділити на три складові: По перше, багаторазовий доступ до хмари різних користувачів з усього світу несе відповідальність за виток інформації. По друге, користувачі хмар не знають розташування їх віртуальних машин, а провайдер не знає вміст віртуальних машин та програм, що дає шлях до загроз безпеки. По третє всі віртуалізовані сервери підключені до обмеженої кількості мережних карт, що призводить до більшої вразливості в віртуальному середовищі.

Підбиваючи підсумок, можна заявити, що на теперішній час немає єдиного наукового дослідження, що описує всі фактори ризику безпеки при впровадженні хмарних обчислень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка теоретико-методологічних підходів до

визначення суті та особливостей оцінювання ризиків безпеки хмарних сервісів, виявлення основних компонентів ризику на кожному рівні хмари, та розробка схеми обчислення консолідованого індикатора безпеки для хмарних сервісів.

Основний матеріал дослідження. На нашу думку, жодна з розглянутих зарубіжними та вітчизняними дослідниками моделей оцінювання ризику безпеки цілком не є придатною для випадку міграції ІТ-інфраструктури підприємства до хмарного середовища, оскільки жодна з них не враховує особливостей внутрішньої взаємодії базових рівнів хмари, що є характерною ознакою хмарного середовища, та не враховує можливість віддаленого доступу до хмарних сервісів.

У зв'язку з цим виникає потреба, оцінюючи хмарні ризики, визначити інформаційні ресурси, які потребують захисту. Ресурси можна розділити на дані, програми та процеси. Вплив на систему безпеки процесу міграції ІТ-інфраструктури до хмарного середовища залежить від моделі хмарних послуг та моделі розгортання хмари. Поєднання моделі обслуговування та моделі розгортання може допомогти визначити відповідний баланс безпеки для інформаційних ресурсів.

Ми можемо виділити наступні типи ризику, які впливають на хмарні ресурси:

- недоступність — хмарний ресурс недоступний, і він не може бути використаний споживачем.
- втрата — хмарний ресурс втрачається споживачем або його знищено.
- крадіжка — хмарних ресурсів був навмисно вкрадений, і зараз він знаходиться в розпорядженні іншої фізичної особи / підприємства. Крадіжка є навмисною дією, яка може призвести до втрати даних.
- розкриття інформації — випадок, коли інформація стала доступною неавторизованому персоналу / підприємствам / організаціям або суспільству. Цей фактор також включає небажаний, але законний доступ до даних через міжнародні кордони.

Фактори ризику поділяються на критичні та регулярні. Зрозуміло, що збитки, що можуть бути завдані критичними факторами ризику безпеки, перевищують шкоду, яка може бути завдана регулярним ризикам даних. Критичні елементи хмарної інфраструктури, як правило, більш захищені, і тому ймовірність їх відмови нижче, ніж у звичайних елементів. Також варто звернути увагу, що фактор розкриття регулярних даних має низький ризик, тоді як фактор розкриття критичних даних має підвищений ризик. Крім того, тимчасова недоступність хмарних ресурсів може бути допустимою через

Таблиця 1

Класифікація індикаторів оцінювання ризиків стану безпеки хмарного сервісу

Індикатор	Сутність індикатора
Захист трафіку даних	Забезпечення захисту трафіку даних
Зберігання даних	Рівень системи захисту хмарних сховищ даних
Аутентифікація користувачів	Рівень системи реєстрації користувачів та моніторинг часу їх роботи
Міра відокремлення користувачів	Розгортання додатків і баз даних кожного користувача в окремих віртуальних контейнерах
Відповідність вітчизняному законодавству	Міра дотримання провайдером вітчизняного законодавства у сфері хмарних обчислень
Характеристика хмарного провайдера	Час реагування хмарного провайдера на події, міра залучення клієнтів до виправлення інцидентів
Система безпеки віртуальних машин	Забезпечення захисту віртуальних машин
Фізична безпека	Рівень забезпечення фізичного захисту хмарного провайдера
Система резервного копіювання даних	Забезпечення можливості відкату системи назад у разі пошкодження даних

низький рівень збитків. З іншого боку, крадіжка критичних даних зазвичай застрахована.

Для побудови консолідованої моделі пропонуємо використовувати вісім базових індикаторів для оцінювання ризиків (табл. 1).

Індикатори ризику мають бути розділені, відповідно до трьох шарів хмари, кожен ризик включає в себе показник збільшення ризику (Zb) або зменшення ризику (Zm). Крім того, необхідно врахувати їх вагу на загальну оцінку. Вага ризику зростає від недоступності до втрати, від втрати до крадіжки, від крадіжки до розкриття інформації.

Запропонована модель навмисно використовує узагальнюючий підхід для аналізу ефектів кожної комбінації: факторів ризику, типів ризику стану безпеки та хмарного провайдера. Для кожного з трьох шарів хмари (IaaS / PaaS / SaaS) обчислюються дві агреговані оцінки ризику: збільшення ризику (Zb) та зменшення ризику (Zm). Оцінка Zb пов'язана з факторною групою, яка частково орієнтована на коефіцієнти експозиції, тоді як Zm більше пов'язана з факторами захисту.

Таблиця 2 не тільки розрізняє коефіцієнти Zb / Zm, а також відображає ймовірність виникнення та прогнозовані збитки за кожним індикатором

Таблиця 2

Приклад розрахунку коефіцієнтів ваги для індикаторів ризику стану безпеки для моделі IaaS (фактори збільшення ризику)

IaaS: Індикатори ризику стану безпеки для моделі IaaS	Недоступність (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Втрата (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Крадіжка (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Розкриття інформації (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)		
	I (1-5)	Z (1)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (2)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (3)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (4)	V (V=I*Z)
1. Відповідність вітчизняному законодавству										2	4	2*4=8
2. Міра відокремлення користувачів (multitenancy)							1	3	1*3=3	1	4	1*4=4
3. Аутентифікація користувачів	3	1	3*1=3	3	2	3*2=6	3	3	3*3=9	3	4	3*4=12
4. Система резервного копіювання даних	3	1	3*1=3	4	2	4*2=8						
5. Фізична безпека							3	3	3*3=9	3	4	3*4=12
6. Зберігання даних										3	4	3*4=12
7. Захист трафіка даних	2	1	2*1=2	2	2	2*2=4	2	3	2*3=6	4	4	4*4=16
8. Система безпеки віртуальних машин	3	1	3*1=3	2	2	2*2=4	2	3	2*3=6	3	4	3*4=12
9. Характеристика хмарного провайдера	2	1	2*1=2	3	2	3*2=6	3	3	3*3=9	3	4	3*4=12

для чотирьох типів ризику (недоступність, втрата, крадіжка та розкриття). Вага кожного типу ризику є показником як ймовірності виникнення, так і очікуваного збитку від реалізації фактора ризику. У прикладі ймовірність та збитки класифікуються за 5-бальною шкалою (від 1 до 5), а ризиком є множення рейтингу ймовірності та збитку. Для кожного індикатора (фактору) кожен тип ризику оцінюється шляхом такого множення, що дає шкалу від 1 до 25. Таким чином, рівень ризику кожного індикатора ризику обчислюється шляхом підсумовування відповідних значень ризику за чотирма типами ризику (недоступність, втрата, викрадення, та розкриття інформації). Приклад розрахунку коефіцієнтів ваги для індикаторів збільшення ризику стану безпеки для моделі IaaS наведено в таблиці 2.

Приклад розрахунку коефіцієнтів ваги для індикаторів зменшення ризику стану безпеки для моделі IaaS наведено в таблиці 3.

Аналогічно проводиться розрахунок для моделей PaaS та SaaS. Проводиться агрегація ризиків кожного фактору ризику та їм надається вага, пропорційна їх внеску в загальне оцінювання ризику цієї категорії (категорія визначається моделлю надання послуг IaaS/PaaS/SaaS та одним з показників Zb/Zm). Коли всі ризики всіх рівнів хмари категорій (Zb або Zm) відомі, вони підсумовуються і кожний коефіцієнт ризику (% ваги) обчислюється як частка, яка сприяє загальному індикатору рівню ризику.

Цей приклад показує, що організації повинні стежити за процесом прийняття рішень відносно міграції до хмарного середовища, щоб знайти найкраще рішення кожного разу, коли новий хмарний провайдер виходить на ринок, покращуючи тим самим свої оцінки ризиків безпеки. Крім того, динамічна модель дозволяє досягти підвищеної оцінки ризиків відносно використання традиційних моделей.

Розрахунок складових консолідованого індикатора стану безпеки хмарного сервісу здійснюється таким способом: вони порівнюються зі стандартами виходячи з наданої інформації від провайдера хмарного сервісу; фахівці визначають рівень їх відповідності стандартам безпеки хмарних сервісів, використовуючи теорію нечітких множин, та розраховують уже консолідовані значення індикаторів.

Розрахунок зведеного індикатора безпеки хмарного сервісу провадиться за формулою

$$P_{ib} = k_1 * Z_{bd} + k_2 * Z_t + k_3 * Aut + k_4 * I_k + k_5 * N_p + k_6 * ZR_c + k_7 * Z_{vm} + k_8 * CR, \quad (1)$$

де P_{ib} — зведений індикатор безпеки хмарного сервісу;

Z_t — індикатор стану системи захисту трафіка даних хмари;

Z_{bd} — відносний індикатор захисту сховищ даних (експертна оцінка);

Aut — індикатор роботи системи реєстрації користувачів;

I_k — відносний індикатор віртуалізації контейнерів з даними користувачів;

N_p — індикатор стану відповідності вітчизняному законодавству;

R_c — індикатор роботи служби безпеки хмарного провайдера;

Z_{vm} — відносний індикатор стану системи захисту віртуальних машин (експертна оцінка);

CR — відносний індикатор якості системи резервного копіювання (експертна оцінка);

$k_1, k_2, k_3, k_4, k_5, k_6, k_7, k_8$ — коефіцієнти рівня впливу індикаторів на загальну оцінку.

Для уточнення розрахунків усі індикатори дістануть рівні (тобто коефіцієнти впливу на загальну оцінку). Визначають рівні впливу індикаторів фахівці за допомогою призначення ваг, беручи до уваги

Таблиця 3

Приклад розрахунку коефіцієнтів ваги для індикаторів ризику стану безпеки для моделі IaaS (фактори зменшення ризику)

IAAS: Індикатори ризику стану безпеки Показники зменшення ризику (Zm)	Недоступність (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Втрата (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Крадіжка (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)			Розкриття інформації (I – ймовірність, Z – збитки, V – рівень ризику)		
	I (1-5)	Z (1)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (2)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (3)	V (V=I*Z)	I (1-5)	Z (4)	V (V=I*Z)
1. Масштабованість та еластичність хмарних обчислень	2	1	2*1=2									
2. Система аварійного відновлення та резервного копіювання	4	1	4*1=4	4	2	4*2=8	3	3	3*3=9			
3. Система оновлення ПЗ	2	1	2*1=2	3	2	3*2=6	4	3	4*3=12	2	4	2*4=8

в аналізі середньостатистичні бали показників та діапазон можливих значень індикатора.

Для ефективної конкуренції потрібні дві передумови, і запропоновані моделі оцінки ризику будуть ефективними. Автор вважає, що ринкові сили обов'язково змушують ці умови реалізуватися в довгостроковій перспективі. По-перше, хмарні постачальники повинні запропонувати стандартні функції своїх послуг, оскільки порівняння ймовірностей / збитків ризику має стосуватися подібних функцій. Це буде основою для порівняння розмірних оцінок ризику, пов'язаних із подібними послугами. По-друге, постачальники хмарних послуг повинні будувати свої сервіси відповідно до відкритих стандартів (на сьогодні це не так), таким чином, забезпечуючи взаємозв'язок між різними сервісами хмарних провайдерів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, запропонована модель дає можливість аналізувати

ризики, що виникають під час упровадження конкретного хмарного сервісу, і на основі одержаних даних визначати важливість його створення або оренди для підприємства. Розроблена нами модель оцінювання дозволить провести максимальну систематизацію й автоматизувати всі етапи процесу оцінювання ризику під час розробки проекту хмарного сервісу та вибору його компонентів.

Подальші дослідження мають включати вдосконалення запропонованої методики для розрахунку оптимізованих рішень шляхом визначення пропорції між факторами збільшення / зменшення ризику, з метою визначення мінімального ризику. Також необхідно дослідити фактори ризику, які виникають при застосуванні різних моделей розгортання хмар та включити ці фактори ризику до запропонованої моделі.

Розглянуті методи та моделі можуть використовуватися в різних областях економіки та управління для оцінювання ризиків безпеки в проєктах міграції ІТ-інфраструктур організацій до хмарних середовищ.

Література

1. P. Mell, and T. Grance, — The NIST definition of cloud computing¹, National Institute of Standards and Technology, NIST, Vol. 53 No. 6, p. 50, 2009.
2. Weinhardt C., Anandasivam A., Blau B., Borissov N., Meini T., Michalk W. and Stosser J., «Cloud Computing — A Classification» / Business Models, and Research Directions, Bus. Models and Inform. Syst. Eng., vol. 1, no. 5, (2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://aisel.aisnet.org/bise/vol1/iss5/6/>
3. A. Gill, D. Banker, and P. Seltsika, «Moving Forward: Emerging Themes in Financial Services Technologies Adoption», Communications of the Association for Information Systems: Vol. 36, Article 12, 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.semanticscholar.org/paper/Moving-Forward%3A-Emerging-Themes-in-Financial-Gill-Bunker/99b1e6c3770de1067ace1d575e0727a87b8d58da>
4. J. Bohli, N. Gruschka, M. Jensen, L. L. Iacono, and N. Marnau, «Security and Privacy-Enhancing Multi cloud Architectures», IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing, Vol. 10, No' 4, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.semanticscholar.org/paper/Security-and-Privacy-Enhancing-Multicloud-Bohli-Gruschka/0e8418f57749f77718f05f3db39b32353e8d1931>
5. T. Ackermann, T. Widjaja, A. Benlian, and P. Buzmann, «Perceived IT Security Risks of Cloud Computing: Conceptualization and Scale Development, Thirty Third International Conference on Information Systems, Orlando USA, 2012. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.665.7295&rep=rep1&type=pdf>
6. C. A. Christiansen, C. J. Kolodgy, S. Hudson, and G. Pinal, IDC — White paper — «Identity and Access Management for Approaching Clouds», May 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ru.scribd.com/document/82546531/Cloud-Security-Wp-236234-PDF>
7. S. B. Yadav, and D. Tianxi, «A Comprehensive Method to Assess Work System Security Risk», Communications of the Association for Information Systems: Vol. 34, Article 8, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://pdfs.semanticscholar.org/006e/d7e854fdb5d919b32fd74825bbb0180604ae.pdf>
8. D. A. B. Fernandes, L. F. B. Soares, J. V. Gomes, M. M Freire and P. R. M. Inácio, «Security issues in cloud environments: a survey», Int. J. Inf. Secur. 13:113–170, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.di.ubi.pt/~mario/artigos/2013-IJIS.pdf>
9. B. Mansukhani and T. A. Zia, «The Security Challenges and Countermeasures of Virtual Cloud», Australian Information Security Management Conference, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://researchoutput.csu.edu.au/en/publications/the-security-challenges-and-countermeasures-of-virtual-cloud>

References

1. P. Mell, and T. Grance, — The NIST definition of cloud computing, National Institute of Standards and Technology, NIST, Vol. 53 No. 6, p. 50, 2009.
2. Weinhardt C., Anandasivam A., Blau B., Borissov N., Meini T., Michalk W. and Stosser J., «Cloud Computing — A Classification» //Business Models, and Research Directions, Bus. Models and Inform. Syst. Eng., vol. 1, no. 5, (2009) [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://aisel.aisnet.org/bise/vol1/iss5/6/>
3. A. Gill, D. Banker, and P. Seltsika, «Moving Forward: Emerging Themes in Financial Services Technologies Adoption», Communications of the Association for Information Systems: Vol. 36, Article 12, 2015 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.semanticscholar.org/paper/Moving-Forward%3A-Emerging-Themes-in-Financial-Gill-Bunker/99b1e6c3770de1067ace1d575e0727a87b8d58da>
4. J. Bohli, N. Gruschka, M. Jensen, L. L. Iacono, and N. Marnau, «Security and Privacy-Enhancing Multi cloud Architectures», IEEE Transactions on Dependable and Secure Computing, Vol. 10, No' 4, 2013 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.semanticscholar.org/paper/Security-and-Privacy-Enhancing-Multicloud-Bohli-Gruschka/0e8418f57749f77718f05f3db39b32353e8d1931>
5. T. Ackermann, T. Widjaja, A. Benlian, and P. Buzmann, «Percieved IT Security Risks of Cloud Computing: Conceptualization and Scale Development, Thirty Third International Conference on Information Systems, Orlando USA, 2012 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.665.7295&rep=rep1&type=pdf>
6. C.A. Christiansen, C.J. Kolodgy, S. Hudson, and G. Pinal, IDC — White paper — «Identity and Access Management for Approaching Clouds», May 2010 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ru.scribd.com/document/82546531/Cloud-Security-Wp-236234-PDF>
7. S. B. Yadav, and D. Tianxi, «A Comprehensive Method to Assess Work System Security Risk», Communications of the Association for Information Systems: Vol. 34, Article 8, 2014 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://pdfs.semanticscholar.org/006e/d7e854fdb5d919b32fd74825bbb0180604ae.pdf>
8. D. A. B. Fernandes, L. F. B. Soares, J. V. Gomes, M. M Freire and P. R. M. Inácio, «Security issues in cloud environments: a survey», Int. J. Inf. Secur. 13:113–170, 2014 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.di.ubi.pt/~mario/artigos/2013-IJIS.pdf>
9. B. Mansukhani and T. A. Zia, «The Security Challenges and Countermeasures of Virtual Cloud», Australian Information Security Management Conference, 2012 [Elektronyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://researchoutput.csu.edu.au/en/publications/the-security-challenges-and-countermeasures-of-virtual-cloud>

Григоренко Ольга Сергіївна*аспірантка кафедри обліку та оподаткування**Київського національного торговельно-економічного університету***Григоренко Ольга Сергеевна***аспірантка кафедри учета и налогообложения**Киевского национального торгового-экономического университета***Hryhorenko Olha***Postgraduate of the Department of Accounting and Taxation of the**Kyiv National University of Trade and Economics*

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3878

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЗА ТЕОРІЄЮ ОБМЕЖЕНЬ

УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ПО ТЕОРИИ ОГРАНИЧЕНИЙ

MANAGEMENT REPORTING BASED ON THEORY OF CONSTRAINS

Анотація. У статті розглянуто погляди науковців щодо визначення сутності та основних завдань управлінської звітності. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що серед науковців немає єдності у визначенні сутності управлінської звітності. Вчені пропонують різні підходи до трактування, але спільним є твердження, що управлінська звітність є інформаційним забезпеченням управління підприємством. Сучасні вимоги, що висуваються до управлінської звітності, піднімають актуальність питання розробки та впровадження управлінської звітності на основі теорії обмежень. Теорія обмежень (ТОС) – це сучасна система управління, що базується на системному підході, має свої показники та логічні інструменти прийняття ефективних управлінських рішень. Перший етап розробки управлінської звітності на основі теорії обмежень передбачає розробку системи показників. Досліджено показники діяльності виробничо-торговельного підприємства на основі теорії обмежень. З'ясовано, що ключовими показниками на основі теорії обмежень є: прохід, операційні витрати та інвестиції. Визначено їх сутність та економічний зміст відповідно до авторського трактування Голдрата Е. М. Прохід визначається як різниця між доходом та повністю змінними витратами. Повністю змінні витрати (Total variable costs, TVC) визначаються як сума усіх витрат які можна віднести на певні види продукції. Операційні витрати – це витрати, які виникають на підприємстві у процесі діяльності, але не можуть бути прямо віднесені на виробництво певного виду продукції. Інвестиції за теорією обмежень розглядають як сума всіх активів виробничо-торговельного підприємства, які використовуються у процесі діяльності та можуть бути реалізовані у разі потреби. Запропоновано трьохрівневу модель елементів управлінської звітності.

Ключові слова: облік, управлінський облік, управлінська звітність, теорія обмежень.

Аннотация. В статье рассмотрены взгляды ученых по определению сущности и основных задач управленческой отчетности. Проведенный анализ научных источников показал, что среди ученых нет единства в определении сущности управленческой отчетности. Ученые предлагают различные подходы к трактовке, но общим является утверждение, что управленческая отчетность является информационным обеспечением управления предприятием. Современные требования, предъявляемые к управленческой отчетности, поднимают актуальность вопроса разработки и внедрения управленческой отчетности на основе теории ограничений. Теория ограничений (ТОС) – это современная система управления, базирующаяся на системном подходе, имеет свои показатели и логические инструменты принятия эффективных управленческих решений. Первый этап разработки управленческой отчетности на основе теории ограничений предусматривает разработку системы показателей. Исследованы показатели деятельности производственно-торгового предприятия на основе теории ограничений. Выяснено, что ключевым показателям на основе теории ограничений являются: проход, операционные расходы и инвестиции. Определена их сущность и экономическое содержание в соответствии с авторской трактовкой Голдрата Е. М. Проход определяется как разница между доходом и полностью переменными затратами. Полностью переменные затраты определяются как сумма всех расходов, которые можно отнести

к определенным видам продукции. Операционные расходы – это расходы, которые возникают на предприятии в процессе деятельности, но не могут быть прямо отнесены на производство определенного вида продукции. Инвестиции по теории ограничений рассматриваются как сумма всех активов производственно-торгового предприятия, используемых в процессе деятельности и могут быть реализованы в случае необходимости. Предложено трехуровневую модель элементов управленческой отчетности. Первый уровень предусматривает две формы управленческой отчетности: расчет порогового уровня цены продажи, расчет оборачиваемости запасов. На втором уровне формируется отчет результирующих показателей продаж определенного вида продукции производственно-торгового предприятия на основе теории ограничений. Третий уровень предполагает формирование отчета результирующих показателей эффективности деятельности производственно-торгового предприятия на основе теории ограничений.

Ключевые слова: учет, управленческий учет, управленческая отчетность, теория ограничений.

Summary. The article deals with the views of scientists on the definition of the essence and the main tasks of managerial reporting. The conducted analysis of scientific sources has shown that among scientists there is no common definition determining the essence of managerial reporting. Scientists offer different approaches to interpretation, but the common assertion is that management reporting is an information provision for enterprise management. Current requirements for management reporting raise the issue of the development and implementation of managerial reporting based on the theory of constraints. The theory of constraints (TOC) is a modern management system based on a systematic approach, has its own indicators and logical tools for the adoption of effective managerial decisions. The first stage of the development of management reporting based on the theory of constraints involves the development of a system of indicators. The indexes of activity of production and trading enterprise on the basis of the theory of constraints are investigated. We determined that the key indicators based on the theory of constraints are: throughput, operating costs, and investment. Their essence and economic content are determined in accordance with the author's interpretation of Goldrat E. M. A throughput is defined as the difference between income and a completely variable expense. Total variable costs (TVC) are defined as the sum of all costs that can be attributed to certain types of products. Operating expenses are expenses that arise at the enterprise in the process of activity, but can not be directly attributed to the production of a particular type of product. Investments in the theory of constraints are considered as the sum of all assets of the production and trading enterprise, which are used in the process of activity and can be implemented if necessary. The three-level model of elements of managerial reporting is offered. The first level involves two forms of managerial reporting: the calculation of the threshold level of sales price, the calculation of turnover of stocks. At the second level, a report is produced on the results of sales of a certain type of production and trade enterprise based on the theory of constraints. The third level involves the formation of a report of the resulting performance indicators of the production and trading company on the basis of the theory of constraints.

Key words: accounting, management accounting, management reporting, Theory of Constrains.

Постановка проблеми. В умовах глобальних змін та невизначеності виробничо-торговельні підприємства знаходяться у перманентному пошуку шляхів удосконалення облікового забезпечення для потреб внутрішнього менеджменту. Для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів кожне підприємство розробляє систему управлінської звітності, яка для різних виробничо-торговельного підприємства міститиме унікальні риси, але базується на загальних принципах та засадах. У відповідності до сучасних вимог, що висувуються до управлінської звітності, актуальним є питання розробки та впровадження управлінської звітності на основі теорії обмежень. Теорія обмежень (ТОС) — це сучасна система управління, що базується на системному підході, має свої показники та логічні інструменти прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню концептуальних основ управлінської звіт-

ності присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Голова С. Ф. [1], Козак В.Є [2] Кюроль С. Я. [3], Кузнецової С. [4], Нападовської Н. В. [5], Аверчев І. В. [6], Фоміної О. В. [7], Югансона І. А. [8] та інших. Дослідженню питань розвитку методу ТОС у підсистемі обліку присвятили праці такі Голдрат Е. М. [9], Кюен [10], Федурко О. [11] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті виступило дослідження можливості розробки та впровадження управлінської звітності на основі теорії обмежень для ефективного управління виробничо-торговельним підприємством.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що серед науковців немає єдності у визначенні сутності управлінської звітності. Кузнецова С. [4] визначає управлінську звітність як бухгалтерську звітність, що містить облікову інформацію про діяльність підприємства та надається внутрішнім користувачам у процесі управління підприємством. Югансон І. А. [8] вважає,

що управлінська звітність — це система необхідної релевантної цільової фінансової і не фінансової інформації про майно, капітал, обов'язки, доходи і витрати структурних підрозділів, їх взаємозв'язки, господарські процеси і їх результати, про внутрішні і зовнішні фактори, подана в підходящій формі, орієнтується на користувача, використовується при плануванні, контролі і регулюванні показників фінансово-господарської діяльності підприємства. Аверчев І. В. [6] дає визначення управлінської звітності, як системи інформаційного забезпечення управління, головною метою якої є подання інформації в точно назначений час, в суворо визначеному розмірі, яка підготовлена певними, навченими спеціалістами. На думку Нападівської Л. В. [5], управлінська звітність — це гнучка система форм інформації, яка складається за центрами витрат і центрами відповідальності.

Ми погоджуємось з Король С. Я. [3], що «ототоження управлінської звітності з внутрішньогосподарської або оперативною, а також визначення її місця як доповнення до фінансової звітності, яка формується в межах бухгалтерського обліку не відповідає сучасній практиці та вимогам до інформаційного забезпечення управління підприємством».

Вчені пропонують різні підходи до трактування, але спільним є твердження, що управлінська звітність є інформаційним забезпеченням управління підприємством.

На основі аналізу трактувань управлінської звітності можна виділити наступні напрями її трактування, див. рис. 1.

Виходячи з проведеного аналізу трактування управлінської звітності, можна визначити її основну мету — забезпечення внутрішніх користувачів релевантною інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень.

Проведений аналіз сучасних систем управління виробничо-торговельним підприємством та положень теорії обмежень, обумовлюють подальшу розробку управлінської звітності на основі теорії обмежень.

Перший етап розробки управлінської звітності на основі теорії обмежень передбачає розробку системи показників. На думку Голдрата Е. М. [9] ефективність інформаційної системи визначається її здатністю ідентифікувати оптимальну кількість даних, на основі яких може бути отримана інформація. Саме ці дані повинні бути ретельно перевірені на початковому етапі, інакше у подальшому може виникнути необхідність у перевірці точності всіх даних.

Традиційно управлінський облік виробничо-торговельного підприємства базується на обліку постійних і змінних витрат з метою калькулювання собівартості продукції. Проте, ми погоджуємось з думкою Голдрата Е. М. [9], що на основі аналізу динаміки собівартості продукції не можна зробити висновки чи прийняти управлінське рішення стосовно діяльності виробничо-торговельного підприємства. Одним з ключових показників, який відображає мету виробничо-торговельного підприємства за теорією обмежень є прохід. Прохід визначається як різниця між доходом та повністю змінними витратами (Total variable costs, TVC). Розглядати прохід варто разом із двома іншими показниками — операційні витрати та інвестиції. Залишок виготовленої продукції, який на даний момент часу не є реалізованим є для підприємства інвестиціями. Контролювати динаміку цього показника важливо, оскільки зростання складських запасів готової продукції призводить до вилучення з активного обігу частини вільного грошового потоку підприємства. Визначення основних показників діяльності підприємства на основі теорії обмежень узагальнено у табл. 1.

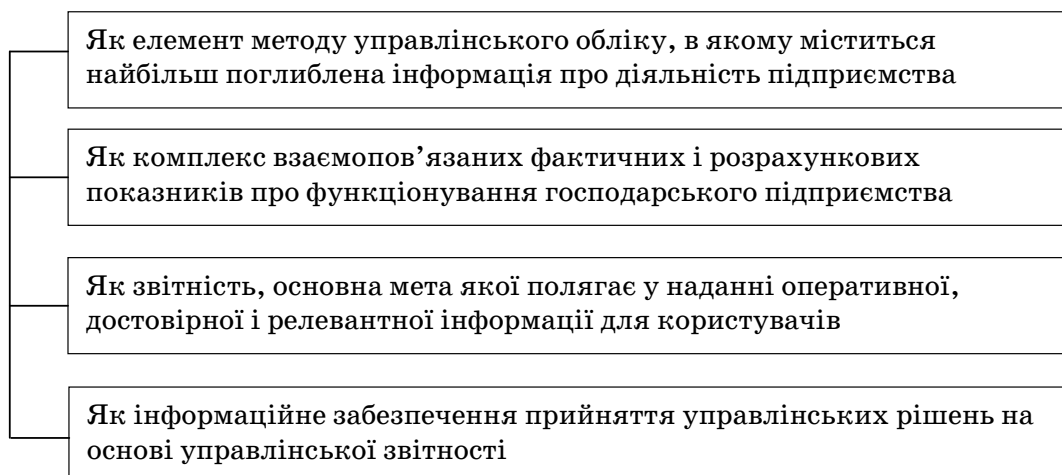

Рис. 1. Напрями трактування управлінської звітності

Джерело: узагальнено автором

Таблиця 1

Основні показники теорії обмежень за Е. М. Голдратом

Показник	Визначення
Прохід	Це швидкість з якою система генерує гроші шляхом продажів
Операційні витрати (operational expense)	Всі гроші, які система витрачає на те, щоб перетворити інвестиції на прохід (зв'язаний капітал)
Інвестиції (inventory — інвестиції, запаси)	Сума всіх оборотних коштів підприємства, які вкладені системою в запаси, що можуть бути реалізовані

Джерело: узагальнено автором

Ще одним важливим показником для оцінювання діяльності виробничо-торговельного підприємства є показник рентабельності активів.

$$ROI = (T - OE) / I \quad (1)$$

де ROI — рентабельність активів, що показує величину прибутку, одержаного з кожної одиниці вкладених в інвестиції коштів;

T — OE — чистий прибуток визначений за методикою теорії обмежень, що визначається як різниця між чистим грошовим доходом та операційними витратами;

I — інвестиції (вартість запасів).

Ми погоджуємось із думкою Голдрата Е. М. [9], що відмова від критерію собівартості, як основного індикатору прийняття рішень і перехід до парадигми проходу дозволяє приймати більш ефективні управлінські рішення. На основі комплексної оцінки усіх ключових показників за теорією обмежень, отриманих у системі управлінського обліку виробничо-торговельного підприємства можна приймати ефективні управлінські рішення. Застосування такого підходу залежить від здатності виробничо-торговельного підприємства трансформувати свою культуру.

Наступним важливим показником є прохід на одиницю продукції.

$$T_i = P_i - TVC_i \quad (2)$$

де T_i — швидкість генерації доходу від продажу однієї одиниці продукції;

P_i — ціна продажу одиниці продукції;

TVC_i — повністю змінні витрати на одиницю продукції.

При застосуванні цього показника принциповим є положення теорії обмежень про те, що показник TVC_i на включає в себе витрати на оплату праці та накладні витрати на одиницю продукції. Таким чином, показник проходу на одиницю продукції є ціною, яку ринок готовий платити виробничо-торговельному підприємству, включаючи понесені ним дійсно прямі витрати на сировину та матеріали.

У парадигмі ТОС, інвестиції (зв'язаний капітал) розглядаються як запаси, оскільки вони придбані

за кошти власників [9]. Для відображення ефективності використання коштів, які вкладені у запаси використовується показник оборотності запасів. Цей показник відображає кількість продажів за певний період часу, що генерується однією грошовою одиницею вкладеною у запаси.

$$OZ_{(ТОС)} = T / \text{Середній рівень запасів} \quad (3)$$

де, $OZ_{(ТОС)}$ — оборотність запасів за ТОС;

T — прохід.

Виходячи з положень теорії обмежень показники інвестицій та операційних витрат — необхідно зменшувати. Таким чином, обидва ці показники мають обмежену можливість безперервного удосконалення. У кращому випадку, вони прямують до нуля. Тоді як, для проходу ситуація діаметрально протилежна. Виробничо-торговельне підприємство повинне спрямовувати ресурси на її перманентне збільшення. Таким чином, прохід не обмежений у зростанні. Ми погоджуємось з думкою Голдрата Е. М. [9], що показник проходу повинен стати наріжним каменем будь-якого процесу удосконалення. І відповідно прохід займає ключову позицію у системі показників управлінського обліку виробничо-торговельного підприємства на основі теорії обмежень. Наведені форми розрахунків показників управлінського обліку за теорією обмежень є складовою моделі елементів управлінської звітності.

Голдрат Е. М. [9] пропонує два шляхи збільшення швидкості генерації доходу:

- розширення ринків збуту,
- удосконалення існуючої системи роботи.

Другий метод передбачає вирахування порогового рівня ціни за якою виробничо-торговельному підприємству вигідно взяти замовлення при наявності вільних потужностей. Розрахунок порогового рівня ціни представлено нижче у формулі 4.

$$P_{(ТОС)} = TVC + t * V_{(ТОС)} \quad (4)$$

де $P_{(ТОС)}$ — пороговий рівень ціни продажу;

TVC — вартість сировини та матеріалів по кожному виду продукції в гривнях;

t — затрати часу «вузького» ресурсу (обмеження) на обробку кожного з виду продукції,

$V_{(ТОС)}$ — пороговий рівень вартості однієї хвилини роботи «вузького» ресурсу.

Отже, рішення про виконання замовлення повинні прийматись керівним менеджментом виробничо-торговельного підприємства на основі їх впливу на загальну швидкість генерації доходу, загальні операційні витрати та з урахуванням порогового рівня ціни продажу.

Кінцевою метою управлінської звітності на основі теорії обмежень є забезпечення користувачів релевантною інформацією. Для досягнення цієї мети необхідне виконання двох умов — відбір правильних точних даних та процес прийняття управлінських рішень. Відбір та перевірка даних є першою умовою, але процес прийняття рішень також не менш важливий. Покрокові процедури прийняття рішень на основі п'яти фокусуєчих кроків за теорією обмежень

формує процес прийняття рішень, який дозволить нам «крокувати поверхами інформаційних сходів». Від вхідних даних до наступного поверху, де ідентифікуються обмеження системи, потім на рівень виведення тактичних рішень та до виведення стратегічних показників діяльності виробничо-торговельного підприємства. Голдрат Е. М. [9] визначає інформацію, як «відповідь на задане питання». Такий підхід означає, що інформація може бути отримана лише за підсумком прийняття рішення та його виконання.

З описаного вище покрокового процесу прийняття рішень можна зробити висновок, що інформація ієрархічно впорядковується таким чином, що кожен наступний рівень «збирається» з даних попереднього. Відповідно, для того щоб отримати інформацію, нам не достатньо одних тільки даних, нам необхідний процес прийняття рішення.

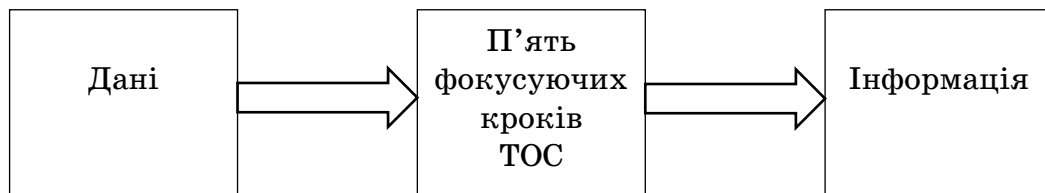

Рис. 2. Процес одержання інформації за теорією обмежень
Джерело: узагальнено автором

Таблиця 2

Трьохрівнева модель елементів управлінської звітності виробничо-торговельних підприємств на основі теорії обмежень

Рівень	Документ	Показники
I рівень	Розрахунок порогового рівня ціни продажу (мета — визначення мінімального рівня ціни за яку виробничо-торговельному підприємству буде вигідно продати продукцію при умові наявності вільних потужностей)	Пороговий рівень ціни продажу Вартість сировини і матеріалів; Затрати часу «вузького» ресурсу; Пороговий рівень вартості однієї хвилини роботи вузького» ресурсу
	Розрахунок оборотності запасів (мета — визначення терміну проходження певною одиницею запасу усього виробничого циклу)	Показник оборотності запасів; Дохід від реалізації; Частка повністю змінних витрат (TVC) Середній рівень запасів
II рівень	Звіт результуючих показників продажу певного виду продукції виробничо-торговельного підприємства на основі теорії обмежень (мета — забезпечити керівний менеджмент інформацією про результати реалізації у розрізі окремих видів продукції)	Дохід від реалізації певного виду продукції Повністю змінні затрати певного виду продукції Прохід певного виду продукції Операційні витрати певного виду продукції Інвестиції певного виду продукції Чистий прибуток певного виду продукції Рентабельність інвестицій
III рівень	Звіт результуючих показників ефективності діяльності виробничо-торговельного підприємства на основі теорії обмежень (мета — забезпечити керівний менеджмент інформацією про результати діяльності)	Дохід від реалізації Повністю змінні затрати Прохід Операційні витрати Інвестиції Чистий прибуток Рентабельність інвестицій

Джерело: власна розробка автора

Для успішного управління виробничо-торговельним підприємством керівному менеджменту важливо відслідковувати співвідношення показників проходу та операційних витрат. Для практичних цілей автори [10] рекомендують підприємству розрахувати денну суму операційних витрат для порівняння їх із сумою отриманого проходу.

Система управлінського обліку виробничо-торговельного підприємства на основі теорії обмежень має охоплювати також виробничий процес. Основними моментами, які потребують уваги з точки зору теорії обмежень є необхідність балансувати виробничий потік враховуючи пропускну здатність кожного елемента. До причин необхідності розробки та забезпечення чіткого слідування регламентам виробництва є наступне:

- запізнення одного елемента повністю передається наступному елементу;
- виграш по часу, досягнутий одним елементом, як правило, не знаходить відображення у кінцевих показниках.

Саме тому коливання різних швидкостей не компенсуються, а накопичуються. Виходячи з названих вище причин на будь-якій виробничій лінії має місце накопичення затримок. Залежність процесів від певної послідовності здійснення обмежує можливість накопичення прискорення певних елементів, тому вони нівелюються.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження дозволило зробити висновок, що найбільш прогресивним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення управління виробничо-торговельним підприємством є розробка та впровадження управлінської звітності на основі теорії обмежень. Впровадження управлінської звітності на основі ТОС вітчизняними виробничо-торговельними підприємствами дозволить забезпечити керівний менеджмент релевантною обліковою інформацією для прийняття ефективних управлінських рішень.

Література

1. Голов С. Ф. Управлінський облік на основі теорії обмежень / С. Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. — 2012. — № 6. — С. 40–48.
2. Козак В. Є. Управлінський облік за теорією обмежень: загальна характеристика / В. Є. Козак // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 6. — Т. 1. — С. 170–174.
3. Король С. Я. Управлінська звітність: сутність і алгоритм формування / С. Я. Король // Бізнесінформ. — 2014. — № 7. — С. 352–331.
4. Кузнецова С. А. Інтегрована управлінська звітність: глобальні виклики та локальні рішення в епоху ноосфери / С. А. Кузнецова. — Економічний нобелівський вісник. — 2014. — № 1 (7). — С. 270–279.
5. Нападівська Л. В. Управлінський облік: [підручник]. — К.: Книга, 2004. — 544 с.
6. Аверчев И. В. Управленческий учет и отчетность: постановка и внедрение / И. В. Аверчев. — М.: Вершина, 2006. — 512 с.
7. Фоміна О. В. Управлінський облік у торгівлі: монографія / О. В. Фоміна. — Київ: КНТЕУ, 2016. — 468 с.
8. Югансон И. А. Управленческая отчетность: сущность и принципы формирования / И. А. Югансон // Бухгалтерский учет. — 2008. — № 5 — С. 45–46. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://safbd.ru/sites/default/files/safbd-2008-5_45-46.pdf
9. Голдрат Элияху М. Цель. Процесс непрерывного совершенствования. / Голдрат Элияху М., Кокс Джефф. — Минск: Попурри, 2004. — 556 с.
10. Коуен О. та Федурко О. Основы теории ограничений / О. Коуен та О. Федурко. — Талін: TOC Strategic Solutions. — 2012 р. — 331 с.

References

1. Gholov S. F. Upravlinsjkyj oblik na osnovi teoriji obmezhenj / S. F. Gholov // Bukhghaltersjkyj oblik i audyt. — 2012. — #6. — s. 40–48.
2. Kozak V. Je. Upravlinsjkyj oblik za teorijeju obmezhenj: zagaljna kharakterystyka / V. Je. Kozak // Visnyk Khmeljnycjkogho nacionalnognogho universytetu. — 2009. — # 6. — T. 1. — S. 170–174.
3. Korolj S. Ja Upravlinsjka zvitnistj: sutnistj i alghorytm formuvannja / S. Ja. Korolj // Biznesinform. — 2014. — #7. — s. 352–331.

4. Kuznecova S. A. Integhrovana upravlinsjka zvitnistj: ghlobaljni vyklyky ta lokaljni rishennja v epokhu noosfery / S. A. Kuznecova. — Ekonomichnyj nobelivskyj visnyk. 2014. # 1 (7). — S. 270–279.
5. Napadovsjska L. V. Upravlinsjkyj oblik: [pidruchnyk]. — K.: Knygha, 2004. — 544 s.
6. Averchev Y. V. Upravlencheskyj uchet y otchetnostj: postanovka y vnedrenye / Y. V. Averchev. — M.: Vershyna, 2006. — 512 s.
7. Fomina O. V. Upravlinsjkyj oblik u torghivli: monoghrafija / O. V. Fomina. — Kyjiv: KNTEU, 2016. — 468 s.
8. Jughanson Y. A. Upravlencheskaja otchetnostj: sushhnostj y pryncypy formirovaniya / Y. A. Jughanson // Bukhghalterskyj uchet. — 2008. — # 5 — S. 45–46. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://safbd.ru/sites/default/files/safbd-2008-5_45-46.pdf
9. Gholdrat Əlyjakhu M. Celj. Process neprerывnogo sovershenstvovaniya / Gholdrat Əlyjakhu M., Koks Dzheff. — Mynsk: Popurry, 2004. — 556 s.
10. Kouen O. ta Fedurko O. Osnovy teoriji obmezhenj / O. Kouen ta O Fedurko. — Talin: TOC Strategic Solutions. — 2012 r. — 331 s.

Стещенко Олександра Олександрівна

аспірант кафедри бухгалтерського обліку

Національного університету державної фіскальної служби України

Стещенко Александра Александровна

аспирант кафедры бухгалтерского учета

Национального университета государственной фискальной службы Украины

Steshenko Oleksandra

Post-Graduate Student of the Department of Accounting of the

National University of the State Fiscal Service of Ukraine

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3966

**ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ
У СВІТЛІ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

**ХАРАКТЕРИСТИКА СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА
В СВЕТЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА**

**CHARACTERISTICS OF SUBJECTS OF SMALL BUSINESS
IN THE LIGHT OF DOMESTIC LEGISLATION**

Анотація. У статті розглядається сутність термінів «бізнес», «підприємництво», «малий бізнес», «мале підприємництво» та характеристика суб'єктів малого підприємництва у світлі законодавства України. Доведено відсутність трактування на законодавчому рівні вищезазначених термінів. Такі поняття як «малий бізнес», «мале підприємництво» розглядаються лише науковцями, що було узагальнено автором статті. Автор погоджується із твердженням що бізнес є більш широкою категорією ніж підприємництво. Підприємництво є складовою бізнесу. Така відповідність зберігається й при трактуванні термінів «малий бізнес» та «мале підприємництво».

В економічній літературі в узагальненому вигляді малий бізнес можна охарактеризувати як підприємницьку діяльність, яка проводиться на власний ризик, що не суперечить чинному законодавству та створює невелику кількість робочих місць та метою створення малого бізнесу є отримання прибутку. Трактуючи терміну «мале підприємництво» майже відсутнє в економічній літературі. Переважно науковцями використовується термін «малий бізнес». Але, в узагальненому вигляді, можна охарактеризувати «мале підприємництво» як самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку. Зроблено висновок, що малий бізнес включає в себе підприємницьку діяльність, яка, в свою чергу, проводиться підприємствами або громадянами-підприємцями.

На відміну від науковців у нормативних джерелах більше використовується термін «мале підприємництво». Зокрема, у Господарському Кодексі України, де наводиться характеристика суб'єктів малого підприємництва. Відмінною від Господарського Кодексу є визнання суб'єктів малого підприємництва для цілей бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Так, Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» встановлені інші критерії поділу підприємств на мікропідприємства, малі, середні та великі. Тобто, встановлена невідповідність діючих законодавчих актів у визначенні суб'єктів малого підприємництва юридичних осіб, що, на думку автора, потребує відповідного узгодження.

Ключові слова: бізнес, підприємництво, малий бізнес, мале підприємництво, мікропідприємство, мале підприємство, середні підприємства, великі підприємства.

Аннотация. В статье рассматривается сущность терминов «бизнес», «предпринимательство», «малый бизнес», «малое предпринимательство» и характеристика субъектов малого предпринимательства в свете законодательства

Украины. Доказано отсутствие трактовки на законодательном уровне вышеупомянутых терминов. Такие понятия как «малый бизнес», «малое предпринимательство» рассматриваются только учеными, что было обобщено автором статьи. Автор соглашается с утверждением что бизнес является более широкой категорией чем предпринимательство. Предпринимательство является составляющей бизнеса. Такое соответствие сохраняется и при трактовке терминов «малый бизнес» и «малое предпринимательство».

В экономической литературе в обобщенном виде малый бизнес можно охарактеризовать как предпринимательскую деятельность, осуществляемая на свой риск, не противоречащей действующему законодательству и создает небольшое количество рабочих мест и целью создания малого бизнеса является получение прибыли. Трактовка термина «малое предпринимательство» почти отсутствует в экономической литературе. Преимущественно учеными используется термин «малый бизнес». Но, в общем виде, можно охарактеризовать «малое предпринимательство» как самостоятельная, систематическая, инициативная хозяйственная деятельность малых предприятий и граждан-предпринимателей (физических лиц), которая проводится на собственный риск с целью получения прибыли. Сделан вывод, что малый бизнес включает в себя предпринимательскую деятельность, которая, в свою очередь, проводится предприятиями или гражданами-предпринимателями.

В отличие от ученых в нормативных источниках чаще используется термин «малое предпринимательство». В частности, в Хозяйственном кодексе Украины, где приводится характеристика субъектов малого предпринимательства. Отличительной от Хозяйственного Кодекса является признание субъектов малого предпринимательства для целей бухгалтерского учета и составления финансовой отчетности. Так, Законом Украины «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности в Украине» установлены другие критерии разделения предприятий на микропредприятия, малые, средние и большие. То есть, установлено несоответствие действующих законодательных актов в определении субъектов малого предпринимательства юридических лиц, что, по мнению автора, требует соответствующего согласования.

Ключевые слова: бизнес, предпринимательство, малый бизнес, малое предпринимательство, микропредприятия, малое предприятие, средние предприятия, крупные предприятия.

Summary. The article examines the essence of the terms «business», «entrepreneurship», «small business», «small business» and the characteristics of small businesses in the light of Ukrainian legislation. The lack of interpretation at the legislative level of the aforementioned terms is proved. Such concepts as «small business», «small business» are considered only by scientists, which was generalized by the author of the article. The author agrees with the statement that business is a broader category than entrepreneurship. Entrepreneurship is a component of business. This correspondence is also maintained when interpreting the terms «small business» and «small business».

In economic literature, in a generalized form, small business can be characterized as entrepreneurial activity that is carried out at its own risk, which does not contradict the current legislation and creates a small number of jobs, and the purpose of creating a small business is to generate profit. Interpretation of the term «small business» is almost absent in the economic literature. Mostly, the term «small business» is used by scientists. However, in a generalized form, it is possible to describe «small business» as an independent, systematic, initiative economic activity of small enterprises and entrepreneurs (individuals), which is conducted at its own risk in order to profit. It is concluded that a small business involves entrepreneurial activity, which, in turn, is carried out by enterprises or entrepreneurs.

Unlike scholars in the normative sources, the term «small business» is more often used. In particular, in the Commercial Code of Ukraine, which describes the characteristics of small business entities. The distinction from the Commercial Code is the recognition of small business entities for the purpose of accounting and financial reporting. Thus, the Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» establishes other criteria for the division of enterprises into microenterprises, small, medium and large. That is, there is a discrepancy between the existing legislation in determining the subjects of small business of legal entities, which, according to the author, needs to be agreed upon.

Key words: business, entrepreneurship, small business, small business, microenterprise, small enterprise, medium-sized enterprises, large enterprises.

Постановка проблеми. Економічний розвиток кожної країни передбачає формування різних пластів бізнесу, у тому числі й малого бізнесу, який передбачає невеликі обсяги діяльності, але, при цьому, спроможний забезпечувати певну частину потреб суспільства. Малий бізнес є складовою

економічної системи країни і його розвиток відповідним чином впливає на цінову політику окремих видів товарів, робіт, послуг, створення їх асортименту, а також формування робочих місць. Але, вітчизняна законодавча база не містить на сьогоднішній день трактування такої економічної категорії

як «малий бізнес» та «мале підприємництво». Крім того, є відмінності у характеристиці суб'єктів малого бізнесу у різних нормативних актах, що зумовлює актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна сутність малого бізнесу, суб'єктами якого є малі підприємства, досить детально розглядається такими науковцями як З. С. Варналій [1], А. С. Мохненко [2], Б. А. Райзберг [3], Р. А. Слав'юк [4] та інші.

Формулювання цілі статті (постанова завдання). Метою даної статті є дослідження термінів, що використовуються при характеристиці малих підприємств, зокрема в економічній літературі, за різними нормативними актами та надання їх критичної оцінки.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі з питань характеристики малих підприємств частіше зустрічаються такі терміни як «малий бізнес» та «мале підприємництво». В більшості випадках ці дві категорії ототожнюють. Тому, вважаємо за доцільне розглянути економічну характеристику таких понять як «бізнес» і «підприємництво». Зокрема, «бізнес» є англійським словом (англ. *business* — справа, діло) — підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що не може суперечити закону і спрямована на отримання прибутку [5]. Бізнес (також відомий як підприємство або фірма) є організацією, що бере участь в торгівлі товарами чи послугами споживачам [6]. У свою чергу підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність із метою досягнення економічних та соціальних результатів та одержання прибутку [7]. Дійсно, на перший погляд ці поняття, «бізнес» і «підприємництво», є тотожними, але науковці доводять, що бізнес — поняття більш широке, ніж підприємницька діяльність, оскільки до бізнесу відноситься здійснення будь-яких одноразових комерційних

угод в будь-якій сфері діяльності, які направлені на одержання доходу.

Стосовно такої складової бізнесу як малий бізнес трактування терміну «малий бізнес» за різними науковцями узагальнено у таблиці 1.

В узагальненому вигляді це трактується наступним чином: малий бізнес (англ. *small business*) — це деяка підприємницька діяльність, сформована на власний ризик, що не суперечить чинному законодавству, створює невелику кількість робочих місць. Мета створення малого бізнесу — це отримання прибутку та/або самореалізація. Для малого бізнесу характерні відносно невеликі розміри, обмежена кількість людей, обмежений обіг капіталу, локальний район операцій та конкретний напрям роботи [5].

Щодо терміну «мале підприємництво», то трактування цього терміну майже відсутнє в економічній літературі. Переважно використовується термін «малий бізнес».

В узагальненому вигляді можна охарактеризувати «мале підприємництво» як самостійна, систематична, ініціативна господарська діяльність малих підприємств та громадян-підприємців (фізичних осіб), яка проводиться на власний ризик з метою отримання прибутку [5].

Виходячи з вищенаведених визначень знову таки, робимо висновок, що малий бізнес включає в себе підприємницьку діяльність, яка, в свою чергу, проводиться підприємствами або громадянами-підприємцями.

Юридичні питання щодо характеристики підприємств визначені у Господарському Кодексі України [7], де зазначено, що підприємства є суб'єктами господарювання.

Підприємства залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до малих підприємств, у тому числі до мікропідприємств, середніх або великих підприємств. Так, згідно Господарського Кодексу України [7]:

Таблиця 1

Трактування терміну «малий бізнес» за різними науковцями

Науковець	Трактування
Варналій З. С. [1]	Діяльність будь-яких малих підприємств та окремих громадян (фізичних осіб) з метою отримання прибутку. Практично, це будь-яка діяльність зазначених суб'єктів господарювання, спрямована на реалізацію власного економічного інтересу, яка не обов'язково має бути особливо ризиковою та інноваційною діяльністю на засадах нової економічної відповідальності
Мохненко А. С. [2]	Сукупність особливих соціально-виробничих відносин щодо отримання прибутку в межах розвитку регіональної економіки
Райзберг Б. А. [3]	Бізнес, здійснюваний у малих формах, що спирається на підприємницьку діяльність приватних підприємців, невеликих фірм, малих підприємств. Малий бізнес характерний для деяких видів і форм виробництв торгівлі, сфери послуг»
Слав'юк Р. А. [4]	Самостійна, систематична господарська діяльність малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичних осіб), здійснюваної на власний ризик із метою отримання прибутку

- суб'єктами мікропідприємництва є юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- суб'єктами малого підприємництва є юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [7].
- інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форми власності з метою як найшвидшого виходу із економічної кризи та створення умов для розширення впровадження

ринкових реформ в Україні регулюється Законом України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [8].

У нормативних документах щодо організації та ведення обліку, а також складання фінансової звітності до 2018 року не наводились критерії поділу підприємств на малі, середні та великі. Але в останні декілька років серед науковців та практиків велись дискусії з приводу змін окремих положень Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9]. Результатом такої співпраці було прийняття Верховною Радою України 5 жовтня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» [10], який набрав чинності з 1 січня 2018 року.

З метою приведення норм національного законодавства до положень Директиви ЄС № 2013/34/ЄС прийнятий Закон [10] передбачає, зокрема, встановлення для цілей складання фінансової звітності критеріїв віднесення підприємств до мікропідприємств, малих, середніх та великих підприємств. Така класифікація підприємств для цілей бухгалтерського обліку на мікропідприємства, малі, середні та великі наведена у таблиці 2.

Тобто, критеріями поділу підприємств на мікропідприємства, малі, середні та великі підприємства є:

- балансова вартість активів;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- середня кількість працівників.

Таблиця 2

Класифікація підприємств для цілей бухгалтерського обліку у відповідності до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»

Зміни	Сутність змін
Класифікація підприємств для цілей бухгалтерського обліку на мікропідприємства, малі, середні та великі	Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 350 тисяч євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 700 тисяч євро; середня кількість працівників — до 10 осіб.
	Малими є підприємства , які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників — до 50 осіб.
	Середніми є підприємства , які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — до 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 40 мільйонів євро; середня кількість працівників — до 250 осіб.
	Великими є підприємства , які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передують звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв: балансова вартість активів — понад 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — понад 40 мільйонів євро; середня кількість працівників — понад 250 осіб.

При цьому підприємство відноситься до відповідної категорії при умові відповідності щонайменше двом критеріям. Ця практика поділу підприємств на малі, середні та великі за вищенаведеними критеріями використовується в економічно розвинутих країнах світу. Але, з набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень» [10] необхідно внести до зміни й до інших законодавчих актів, що містять характеристику мікропідприємств, малих, середніх та великих підприємств. Зокрема, це Господарський Кодекс України [7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Внесення

змін до законодавства України стосовно ведення бухгалтерського обліку зумовлено зобов'язаннями України щодо інтеграції із законодавством Євросоюзу передбачених главою 13 Угоди про асоціацію з ЄС. Враховуючі вимоги Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9], зокрема, у частині встановлення критеріїв класифікації підприємств для цілей бухгалтерського обліку на мікропідприємства, малі, середні та великі можна сказати, що українське законодавство робить значні кроки, які наближають національні стандарти фінансової звітності до міжнародних вимог, а це в свою чергу вимагає узгодженості по даному питанню з іншими законодавчими актами України.

Література

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. — К.: Знання, 2001. — 277 с.
2. Становление малого бизнеса региона и поддержка его развития: Монография / А. С. Мохненко. — Херсон: Айлант, 2003. — 112 с.
3. Райзберг Б. А. Курс экономики: Учебник / Под ред. Б. А. Райзберга. — ИНФРА-М. — 720 с. ISBN5-86225-387-4. 1997
4. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: підручник / Р. А. Слав'юк. — К.: Знання, 2010. — 550 с.
5. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Бізнес>
6. Sullivan, arthur; Steven M. Sheffrin (2003). Economics: Principles in action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall. — с. 29.
7. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 р. за № 4618-I [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
10. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень: Закон України від 05.10.2017 р. № 2164-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>

References

1. Varnalii Z. S. Male pidpriemnytstvo: osnovy teorii i praktyky / Z. S. Varnalii. — K.: Znannia, 2001. — 277 s.
2. Stanovlenye maloho byznesa rehyona y podderzhka eho razvytyia: Monohrafiya / A. S. Mokhnenko. — Kherson: Ailant, 2003. — 112 s.
3. Raizberh B. A. Kurs ekonomyky: Uchebnyk / Pod red. B. A. Raizberha. — YNFRA-M. — 720 s. ISBN5-86225-387-4. — 1997.
4. Slaviuk R. A. Finansy pidpriemstv: pidruchnyk / R. A. Slaviuk. — K.: Znannia, 2010. — 550 s.
5. Vilna entsyklopediia [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Biznes>
6. Sullivan, arthur; Steven M. Sheffrin (2003). Economics: Principles in action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall. s. 29.
7. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
8. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 r. za # 4618-I [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
9. Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.99 r. # 996-XIV [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
10. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» shchodo udoskonalennia deiakykh polozhen: Zakon Ukrainy vid 05.10.2017 p. № 2164-VIII [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>

Лысевич Сергей Григорьевич

кандидат экономических наук,

доцент кафедры предпринимательства и торговли

Донецкий национальный университет экономики и торговли

имени Михаила Туган-Барановского

Lysevich Sergei

PhD in Economics, Associated Professor of the

Department of Entrepreneurship and Trade

Donetsk National University of Economy and Trade

named after Mikhail Tugan-Baranovskii

Мельникова Ирина Евгеньевна

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры менеджмента и администрирования

Криворожский национальный университет

Melnikova Irina

PhD in Economics, Associated Professor,

Associated Professor of the Department of Management and Administration

Krivoy Rog National University

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3854

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ – КЛЮЧЕВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА

IMPROVEMENT OF OWNERSHIP RELATIONS AS A KEY DIRECTION OF MANAGEMENT MECHANISM REFORMATION

Аннотация. В процессе исследования было установлено, что сформированный хозяйственный механизм, сложившийся в стране в результате разгосударствления и приватизации государственной собственности, оказался неэффективным, как на уровне народного хозяйства, так и на уровне предприятий. Это находит своё отражение в снижении инновационной активности предприятий, состоянию рабочей силы, основных средств, жизненного уровня населения, финансовых результатах деятельности предприятий. Одной из причин неэффективности хозяйственного механизма являются отношения собственности на средства производства, сформировавшиеся в экономике. На основании изучения зарубежного опыта было установлено, что в развитых странах широко практикуется передача собственности в руки работающего персонала и привлечение его к управлению предприятиями. Это позволяет повысить их конкурентоспособность, что отражается в росте эффективности таких субъектов хозяйствования. Установлено, что за последние годы уровень конкуренции в экономике страны снизился. Это не стимулирует предприятия к реформированию отношений собственности. Предложено использовать зарубежный опыт в совершенствовании хозяйственного механизма, как на уровне народного хозяйства, так и на уровне отдельных предприятий. Для этого необходимо повысить роль государства в экономике, учитывая исторический опыт выхода из кризиса США, Германии, Японии и современного Китая, а также уровень конкуренции путём принятия соответствующих законодательных актов. Предложенные мероприятия направлены на устранение негативных тенденций в экономике страны, повышение роли государства в управлении народным хозяйством, усовершенствование отношений собственности, что послужит основой реформирования хозяйственного механизма на уровне народного хозяйства и предприятий.

Ключевые слова: отношения собственности, хозяйственный механизм, роль государства.

Summary. The investigation states that the established management mechanism in the country after decentralization and privatization of state property is inefficient both at the national economy and enterprise levels. This resulted in deterioration of innovative activity of enterprises, labour conditions, main assets, standard of living, and financial proceeds of enterprises. One of the reasons of management mechanism inefficiency is established ownership relations of production funds. Having analyzed foreign practices it was concluded that in the developed countries property conveyance to staff and its indulgence in business management is rather common. This promotes their competitiveness and respectively increases efficiency of these businesses. It is stated that the competition level in the country has decreased over the past years. It doesn't motivate businesses to reform ownership relations. It is suggested to apply foreign experience in management mechanism improvement at the national economy and enterprise levels. To implement this, the role of the state in the economy should be facilitated considering crisis overcoming practice of the USA, Germany, Japan and modern China, along with the competition level by adapting required legislation. The methods suggested are targeted at elimination of negative trends in the national economy; facilitation of the state's role in the national economy management; improvement of ownership relations which become a base for management mechanism reformation at the national economy and enterprise levels.

Key words: ownership relations, management mechanism, role of state.

Постановка проблемы. Согласно статистических данных в 2016 году 26,6 % украинских предприятий имели убыток от своей деятельности [1]. Отрицательная динамика проявляется также в показателях инновационной активности предприятий, обеспечению их рабочей силой и состоянию основных средств. Эти показатели свидетельствуют о недостаточной эффективности, как всего народного хозяйства, так и предприятий. Такая ситуация отрицательно сказывается на финансовом положении субъектов хозяйствования, а также состоянии соответствующих бюджетов и экономики страны в целом. Одной из причин этого является несовершенство хозяйственного механизма, как на уровне народного хозяйства, так и на уровне предприятий, в основе которого, в первую очередь, лежат отношения собственности на средства производства, что и вызывает необходимость проведения исследований в этом направлении.

Анализ последних исследований и публикаций. Хозяйственный механизм предприятия представляет собой систему основных форм, методов и рычагов использования экономических законов, реализации собственности, всестороннего развития человека, согласование его интересов с интересами коллектива и общества [2, с. 572]. Мочерный С. В. считает, что одной из функций хозяйственного механизма является реализация отношений собственности на средства производства. Это должно находить отражение в развитии всех составляющих производительных сил, а особенно человека [3, с. 574].

Чухно А. А. отмечает, что путём изменения и усовершенствования хозяйственного механизма, можно решать различные социально-экономические проблемы. Это позволит обеспечить повышение эффективности хозяйствования. Поэтому не случайно хозяйственный механизм является одной из ведущих тем в экономической теории [3, с. 60].

С точки зрения Горина М. П., хозяйственный механизм должен включать организационно-правовые, экономические и социальные аспекты [5, с. 59]. Автор отмечает, что структуру хозяйственного механизма необходимо ориентировать на рыночные условия хозяйствования, чтобы он отвечал целям развития производства. Современный хозяйственный механизм предприятий должен обеспечить действенные стимулы для его развития, стимулировать предприятие работать на потребителя, внедрять инновации, снижать затраты и пр. [5, с. 61].

Данькевич А. Г. считает, что хозяйственный механизм является сложной системой, которой присущи неустойчивые внутренние и внешние связи. Главным элементом хозяйственного механизма является экономический механизм, который воздействует через экономические интересы. Он включает методы, рычаги, нормативы, показатели, с помощью которых реализуются экономические законы. Хозяйственный механизм влияет на конкурентоспособность предприятия, эффективность его функционирования и развитие предприятия [5, с. 169].

Анализ приведенных выше работ свидетельствует, что учёные считают хозяйственный механизм предприятия важнейшей экономической категорией, влияющей на результаты его деятельности. Совершенствуя хозяйственный механизм, можно решать различные проблемы, как предприятий, так и экономики страны в целом. Учёные отмечают важность хозяйственного механизма в реализации отношений собственности, развитии производительных сил, а особенно человека. Однако эти и другие учёные недостаточно рассматривают и оценивают роль собственности на средства производства в формировании хозяйственного механизма, сложившегося в Украине в настоящее время, а также пути его реформирования с учётом зарубежного опыта.

Формулювання цілей статті (постановка задачі). Целью статті являється оцінка сложившихся отношений собственности в стране, их влияние на формирование хозяйственного механизма предприятий и народного хозяйства, разработка предложений по совершенствованию отношений собственности, как базовой основы хозяйственного механизма с учётом зарубежного опыта.

Изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов. Социально-экономические отношения, которые возникают между людьми в процессе производства, распределения, обмена и потребления материальных благ зависят, в-первую очередь, от отношений собственности на средства производства [6, с. 29]. Отношения собственности реализуются через право собственности, включающего владение, пользование и распоряжение.

Следует отметить, что сложившиеся отношения собственности являются результатом развития общества. С целью повышения эффективности государственной собственности, преобладавшей в экономике Украины в начале 90-х годов, было проведено разгосударствление, а затем приватизация. Прошедшее время позволяет сделать выводы о результатах изменения собственности. Показателем эффективности изменения хозяйственного механизма на уровне народного хозяйства и на уровне предприятий служат валовой внутренний продукт, рентабельность деятельности предприятий, состояние основных фондов, уровень конкурентоспособности продукции, уровень жизни населения и др. К сожалению, за годы независимости Украины эти и другие показатели не претерпели улучшения и роста. В результате приватизации появился не эффективный собственник, а олигархи, которые стали использовать полученную собственность в своих интересах и интересах бизнес-групп [7, с. 24; с. 26]. Эффективность их деятельности проявляется не в удовлетворении потребностей общества, а в удовлетворении потребностей олигархического бизнеса и вывозе капитала в оффшорные зоны [7, с. 27].

В народном хозяйстве и на предприятиях страны сформировался хозяйственный механизм новых собственников, который привёл к деиндустриализации экономики, разрушению многих предприятий, появлению безработицы и выезду большого числа людей за рубеж в поисках работы. Таким образом, цели, поставленные разгосударствлением и приватизацией государственной собственности, не были достигнуты.

Новый хозяйственный механизм не принёс повышение эффективности экономики, инновационного развития предприятий, улучшение человеческого капитала, обновление основных средств.

Это подтверждается данными, приведенными в таблицах 1, 2, 3. В таблице 1 приведены данные, характеризующие инновационную активность украинских предприятий.

Данные таблицы 1 свидетельствуют, что за период 2014–2016 годы произошло увеличение общей суммы затрат на инновационную деятельность. Несмотря на то, что удельный вес предприятий, занимающихся инновационной активностью увеличился, эти показатели значительно ниже, чем в развитых странах.

Как свидетельствует мировой опыт, проблемы экономики и общества решаются путём инновационного развития, для которого необходимо наличие квалифицированной рабочей силы. Рассмотрим ситуацию с обеспечением рабочей силой украинских предприятий.

В таблице 2 представлены данные, характеризующие потребности работодателей в работниках.

Данные таблицы 2 свидетельствуют о том, что перед предприятиями остро стоит вопрос в обеспечении персоналом по всем категориям работников. Особенно высокий спрос наблюдается по квалифицированным работникам, по обслуживанию и эксплуатации технологического оборудования. Дефицит таких работников отрицательно сказывается на результатах деятельности, как отдельных предприятий, так и экономики страны в целом. Эти данные свидетельствуют, что потребности в персонале значительно увеличились в 2016 году, что

Таблица 1

Показатели инновационной активности украинских предприятий [8]

Годы	Общая сумма затрат на инновационную деятельность, млн грн.	Уд. вес предприятий, занимающихся инновациями, %	Уд. вес затрат на приобретение машин, оборудования и программного обеспечения, %
2014	12395,72	16,1	66,5
2015	15526,61	17,36	80,7
2016	23229,50	18,9	85,4

* затраты на инновационную деятельность приведены с учётом инфляции

Таблица 2

Потребности работодателей в работниках [9]

Наименование	Единица измерения	2015 год	2016 год	Абсолютное изменение	Темп роста, %
Потребности в работниках, всего	Тыс. чел.	25,9	36	+10,1	139,0
в том числе законодатели, высшие государственные служащие, руководители, менеджеры	Тыс. чел.	1,9	2,7	+0,8	141,5
профессионалы	Тыс. чел.	3,8	4,7	+0,9	123,4
специалисты	Тыс. чел.	2,8	3,9	+1,1	136,7
технические служащие	Тыс. чел.	1,2	1,6	+0,4	139,9
работники сферы торговли и услуг	Тыс. чел.	4,2	4,8	+0,6	115,4
квалифицированные работники сельского и лесного хозяйства	Тыс. чел.	0,3	0,4	+0,1	119,8
квалифицированные работники с инструментом	Тыс. чел.	5,2	7,9	+2,7	153,2
работники по обслуживанию, эксплуатации и контролю за работой технологического оборудования, сборки оборудования и машин	Тыс. чел.	3,8	5,8	+2,0	153,4
Самые простые профессии	Тыс. чел.	2,7	4,2	+1,5	152,7

связано с массовым выездом украинских граждан за рубеж, куда уезжают, в основном, молодые, квалифицированные работники. Такая ситуация увеличивает проблему обеспечения персоналом украинских предприятий.

В таблице 3 представлены данные, характеризующие состояние основных средств, являющихся основой производственного процесса.

Данные таблицы 3 свидетельствуют, что за 2014–2016 годы (в целом) произошло снижение износа основных средств. Однако при этом есть и отрицательная динамика:

- 1) износ основных средств промышленности увеличился;
- 2) увеличился также износ и в перерабатывающей промышленности.

Увеличение износа в промышленности отрицательно отражается на качестве производимой продукции, на уровне конкурентоспособности украинских предприятий.

Таким образом, сформировавшийся хозяйственный механизм, построенный на новых отношениях собственности, явился неэффективным для развития общества и экономики в целом.

Учитывая такую ситуацию, остро стоит вопрос о совершенствовании хозяйственного механизма, как на уровне народного хозяйства, так и на уровне предприятий. Так как в основе хозяйственного механизма находятся отношения собственности на средства производства, логичным является исследование реформирования именно этих отношений. Для этого стоит учесть особенности современного развития экономики, менталитет украинской нации и зарубежный опыт.

К особенностям современной экономики следует отнести развитие глобализации, коллективных форм производства и принятие решений. Именно коллективизм позволил Японии, Китаю, Тайваню, Южной Корее достичь впечатляющих успехов во всех сферах развития экономики и государств. Исторические

Таблица 3

Показатели износа основных средств за видами экономической деятельности, % [10]

Вид экономической деятельности	2014	2015	2016
Всего	83,5	60,1	58,1
Промышленность	60,3	76,9	69,4
в том числе добывающая промышленность и разработка карьеров	65,3	57,9	54,6
перерабатывающая промышленность	56,9	75,8	76,4
Сельское хозяйство	38,8	38,9	37,3
Транспорт	97,9	51,7	50,6

особенности украинской нации также связаны с коллективным принятием решений, их обсуждением. Поэтому коллективизм присущ менталитету нашей нации и это следует учитывать при формировании и усовершенствовании хозяйственного механизма предприятий и народного хозяйства.

Современное производство характеризуется высоким уровнем конкуренции, требованием к качеству продукции, квалификации персонала, постоянным усовершенствованием производственных процессов. В этой связи следует отметить ещё одну особенность организационного развития современных предприятий — это передача полномочий от руководителей на низовые звенья. Такая тенденция позволяет решить два важных вопроса:

- 1) освободить руководящий персонал от решения текущих вопросов и уделить больше внимания разработке стратегии предприятия, ибо именно стратегия в наибольшей степени влияет на эффективность работы предприятия;
- 2) позволить персоналу на местах принимать более взвешенные и эффективные решения.

Решение этих вопросов вызывает необходимость мобилизации всех сил и возможностей работающего персонала к эффективной работе, самоотдаче. Такая работа возможна в том случае, когда рабочий персонал будет ощущать себя хозяином на своём рабочем месте.

Учитывая эти особенности человеческой психологии, в США ещё в 50-е годы прошлого столетия стали разрабатывать программы «План участия работников в акционерной собственности» (ESOP), которые стали интенсивно внедряться с 70-х годов, когда были приняты в США законы, стимулирующие предприятия к внедрению таких программ [11, с. 93]. Эти программы были выгодны как для работающего персонала, так и для владельцев предприятий. Работающий персонал по этой программе получал акции предприятия, становясь, таким образом, его совладельцем с правом получения дивидендов и участием в управлении предприятием. При уходе на пенсию предприятие выкупало эти акции, что позволяло рабочим получать дополнительные источники к пенсии. Для владельцев предприятий преимущества заключались в повышении ответственности персонала за результаты труда, уменьшении конфликтов между персоналом и менеджментом. Как показали результаты деятельности таких предприятий, произошёл рост продаж и рентабельности активов [11, с. 94].

Аналогичные программы используются и в европейских странах: Германии, Франции, Англии и др.

Следует также отметить, что большое внимание в европейских странах уделяют привлечению рабо-

тающего персонала к управлению предприятием. Это проявляется в участии работников в органах управления, в наблюдательных советах, в заключении коллективных договоров между профсоюзом и предприятием. Правовое регулирование участия работников в управлении предприятием осуществляется как на национальном, так и на общеевропейском уровне [11, с. 98–99].

Такой подход, основанный на передаче собственности работающему персоналу и привлечение его к управлению, способствует снижению противоречий между трудом и капиталом, повышению эффективности предприятий, улучшению жизненного уровня населения.

Этот опыт приобрёл широкое распространение в мире. Многие ведущие компании повышают свою эффективность, используя передачу собственности в руки работающего персонала и привлекая его к управлению предприятиями. Это такие компании, как «Полароид», «Шеврон», «Филипс петролеум», «Проктер энд Гэмбл» и др. [11, с. 93].

В России стали создавать так называемые народные предприятия, в основе которых также используется аналогичный подход — акции предприятий принадлежат их работникам, а при голосовании учитывается не количество акций, а количество голосов. Несмотря на то, что эти предприятия не приобрели большого распространения, анализ их деятельности показывает очевидные преимущества, отражающиеся в более высокой производительности труда, качестве продукции, темпах технического перевооружения, в развитии социальной инфраструктуры по сравнению с другими организационными формами предприятий [12, с. 17–18].

Таким образом, зарубежный опыт свидетельствует, что:

- 1) использование человеческого потенциала путём передачи ему собственности и привлечение к управлению способствует повышению конкурентоспособности предприятий, что отражается на их эффективности;
- 2) внедрению метода ESOP способствовала государственная политика и высокий уровень конкуренции на рынке, что стимулировало бизнес к использованию этого метода и привлечению персонала к принятию управленческих решений.

С учётом этой особенности следует рассмотреть уровень конкуренции в экономике нашей страны. В таблице 4 приведены структурные предпосылки конкуренции в экономике Украины за 2012 и 2015 годы.

Данные таблицы 4 свидетельствуют, что за период 2012–2015 годы уровень конкуренции в экономике

Таблица 4

**Структурные предпосылки конкуренции в экономике Украины
на начало 2012 и 2015 годов, % [13, с. 4; 14, с. 5]**

Характеристика рынка	2012 год	2015 год	Абс. отклонение
Монополизированные рынки	7,2	9,8	+2,6
С признаками доминирования	25,9	30,8	+ 4,9
Олигопольные рынки	17,7	16,7	-1,0
С конкурентной структурой	49,2	42,7	-6,5

Украины снизился. При этом увеличился удельный вес монополизированных рынков и рынков с признаками доминирования при значительном уменьшении рынков с конкурентной структурой. Это свидетельствует, что в собственников предприятий нет стимула к внедрению методов ESOP с целью повышения своей конкурентоспособности и эффективности.

Монопольное положение на рынке способствует тому, что значительные доходы предприятия получают не за счёт своей эффективности, а за счёт сращивания с центральными и местными органами государственного управления. Такая ситуация способствует необоснованному повышению цен на товары и услуги [7, с. 25; 34].

Наибольший объём продукции в экономике производят акционерные общества. В таблице 5 приведена динамика изменения численности публичных и частных акционерных обществ.

Данные таблицы 5 свидетельствуют о наметившейся тенденции снижения численности публичных и увеличения численности частных акционерных обществ. Происходит концентрация собственности в руках отдельных лиц, что является противоположной динамике, происходящей в зарубежных обществах, где осуществляется распределение собственности. Концентрация собственности снижает уровень коллективизма в принятии решений, способствует отчуждению работающего персонала от результатов труда, что отрицательно сказывается на показателях деятельности предприятий.

В этих условиях происходит дальнейшее ухудшение экономической ситуации в стране, что вызывает необходимость принятия мер совершенствования хозяйственного механизма, как на уровне народного хозяйства, так и на уровне предприятий.

К таким мероприятиям следует отнести:

- 1) повышение роли государства в экономике путём создания государственных предприятий в ключевых отраслях народного хозяйства. Следует учесть исторический опыт выхода из кризиса США, Германии, Японии и формирование экономики современного Китая, когда именно с помощью государства были преодолены кризисные ситуации во всех сферах общества;
- 2) разработка и принятие законодательных документов, стимулирующих предприятия к внедрению методов ESOP;
- 3) внедрение в отраслях механизма конкуренции;
- 4) с помощью государственного влияния способствовать доступному кредитованию украинских предприятий, без чего невозможно обновление основных средств, технологий и их развитие;
- 5) способствовать развитию внутреннего производства, созданию новых рабочих мест с целью сокращения выезда людей за границу, наполнения бюджетов всех уровней;
- 6) разработать эффективные меры, направленные на инновационное развитие экономики.

Главным стержнем этих предложения является усовершенствование отношений собственности, что повлечёт за собой повышение роли государства

Таблица 5

**Динамика численности публичных и частных акционерных обществ
за период 2015–2017 годы (начало года) [15, с. 106]**

Наименование	2015		2016		2017	
	Число	Уд. вес, %	Число	Уд. вес, %	Число	Уд. вес, %
Акционерные общества всего	7705	100	7635	100	7470	100
В том числе публичные	3490	45,3	3486	45,7	3122	41,8
частные	4214	54,7	4149	54,3	4348	58,2

в обществе, усилит роль трудовых коллективов в принятии управленческих решений, сделает собственниками работающий персонал, позволит реформировать хозяйственный механизм на уровне, как народного хозяйства, так и на уровне предприятий.

Следует отметить, что применение методов ESOP должно учитывать национальные особенности экономики, психологию работающего персонала, разработки украинских учёных и практиков. Этот процесс должен быть широко освещён в прессе, достаточно изучен и представлен широким массам в средствах информации.

Выводы из данного исследования и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Такой подход к оценке места и роли отношений собственности в хозяйственном механизме предприятий и управления народным хозяйством позволяет понять основные проблемы в экономике страны и пути их решения:

1) приватизация государственной собственности не принесла ожидаемых результатов, что отрицательно сказалось на развитии экономики страны,

снижении жизненного уровня населения, вызвало демографические проблемы;

2) необходимо разработать и принять законы, направленные на развитие конкуренции в отраслях, повышению роли государства в управлении экономикой;

3) учитывая роль и значение собственности в хозяйственном механизме, следует разрабатывать теоретические и законодательные документы, направленные на совершенствование отношений собственности в Украине путём передачи собственности работающему персоналу, а также привлечение его к управлению предприятиями, что позволит повысить их конкурентоспособность и эффективность.

Дальнейшие исследования будут проводиться в направлении реформирования хозяйственного механизма на уровне предприятий путём усовершенствования организационной структуры с учётом реформирования отношений собственности на средства производства.

Литература

1. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за період — 2014–2016 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Мочерний С. В. Політична економія: Навч. посіб. / С. В. Мочерний, Я. С. Мочерна. — К.: Знання, 2007. — 684 с.
3. Чухно А. А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі / А. А. Чухно // Економіка України. — 2007. — № 3(544). — С. 60–67.
4. Горин М. П. Механізми розвитку промислового виробництва регіону / М. П. Горин // Регіональна економіка. — 2009. — № 1. — С. 59–66.
5. Данькевич О. Г. Механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства / О. Г. Данькевич // Наукові праці НУХТ. — 2012. — № 44. — С. 166–173.
6. Тарасевич В. М. Економічна теорія. Політекономія: підручник / В. М. Тарасевич. — К.: Знання, 2012. — 206 с.
7. Кіндзерський Ю. В. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання / Ю. В. Кіндзерський // Економіка України. — 2016. — № 12. — С. 22–48.
8. Інноваційна активність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Потреба роботодавців у працівниках за професійними групами у 2015–2015 роках (за даними державної служби зайнятості) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності (КВЕД-2010) за 2014–2016 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Белкин В. Н. Пути демократизации производственной жизни / В. Н. Белкин, Н. А. Белкина, О. А. Антонова // Журнал экономической теории. — 2016. — № 4. — С. 92–104.
12. Воронина Е. В. Народные предприятия: зарубежный опыт и российские реалии / Е. В. Воронина, И. Н. Коваленко // Научный альманах. — 2015. — № 2 (4). — С. 15–21.
13. Звіт Антимонопольного комітету України за 2012 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=95114&schema=main>
14. Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547&schema=main>
15. Україна у цифрах 2016. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. — Київ, 2017. — С. 240.

References

1. Financial results of an enterprise before taxation according to economic activity types 2014–2016. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Mochernyi, S. V., Mocherna, Ya. S. (2007) Political economy. Kyiv: Znannia.
3. Chukhno, A. A. (2007) 'Management mechanism and the ways of its improvement at present stage', Ukraine's Economy, pp. 60–67.
4. Horin, M. P. (2009) 'Development mechanisms of region's industrial production', Regional Economy, pp. 59–66.
5. Dankevych, O. H. (2012) 'Mechanism of competitiveness provision to an enterprise', Naukovi Pratsi NUKHT, pp. 166–173.
6. Tarasevych, V. M. (2012) Economic Theory. Political Economy. Kyiv: Znannia.
7. Kindzerskyi, Yu. V. (2016) 'Institutional trap of oligarchism and issues of its overcoming', Ukraine's Economy, pp. 22–48.
8. Innovative activity. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Employers' demand for employees by professional groups in 2015–2015 (according to the State Employment Service). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Availability and condition of main assets according to economic activity types (Classifier of economic activities — 2010) in 2014–2016). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Belkin, V. N., Antonova, O. A. (2016) 'Ways of production life democratization', The journal of economics, 4, pp. 92–104.
12. Voronina, Ye. V., Kovalenko, I. N. (2015) 'National enterprises: foreign experience and Russian reality', Research journal, pp. 15–21.
13. The report of anti-monopoly committee of Ukraine on 2012. Available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccat-alog/document?id=95114&schema=main>
14. The report of anti-monopoly committee of Ukraine on 2015. Available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccat-alog/document?id=122547&schema=main>
15. Ukraine in figures 2016. Statistic manual. Kyiv: The State Statistic Service of Ukraine.

Нестерова Катерина Сергіївна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет*

Нестерова Катерина Сергеевна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики и международных экономических отношений
Международный гуманитарный университет*

Nesterova Kateryna

*PhD, Associate Professor of the
Department of Economics and International Economic Relations
International Humanitarian University*

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3871

ВПЛИВ ФАКТОРУ БЕЗПЕКИ НА СТІЙКИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРА БЕЗОПАСНОСТИ НА УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА

IMPACT OF SECURITY FACTOR ON SUSTAINABLE WORLD TOURISM DEVELOPMENT

Анотація. В сучасних умовах безпека туристичних подорожей є одним з основних факторів, які впливають на функціонування та розвиток туристичної сфери, адже при виборі туристичної дестинації або транспортного засобу туристи передусім керуються рівнем безпеки. Особливо це стосується іноземних туристів, які обирають туристичні дестинації відповідно до їх обізнаності про рівень безпеки в них. Саме цим обумовлено падіння попиту з боку іноземних туристів на туристичні подорожі в країни, в яких відбулися революції, теракти, природні або техногенні катастрофи тощо.

У наукових дослідженнях сфери туризму немає єдиного підходу щодо визначення поняття «безпека», що обумовлено багатогранністю самого туризму та його суб'єктів. Погоджуючись з підходами до визначення безпеки у роботах [3–5], у статті був запропонований авторський підхід до аналізу безпеки у розрізі туристичної дестинації та туристів. Підкреслено, що вплив фактору безпеки водночас є достатньо неоднорідним. У зв'язку з тим, що туристичний бізнес є господарською діяльністю, у якій задіяна велика кількість стейкхолдерів, потрібно розмежувати різні наслідки впливу фактору безпеки на кожного з них.

В Україні, яка має значний туристично-рекреаційний потенціал, проблема забезпечення високого рівня безпеки в туризмі набуває особливої актуальності в умовах необхідності відновлення обсягу туристичного руху після анексії АР Крим, початку військових дій на Сході та інших факторів, що негативно вплинули на розвиток туристичної сфери в Україні.

У статті окреслено значущість фактору безпеки у стійкому розвитку міжнародного туризму, визначено поняття «безпеки туристичної подорожі» у розрізі її основних складових. Виявлено наслідки впливу фактору безпеки на розвиток міжнародного туризму, визначено основні складові фактору безпеки туристичної подорожі. На прикладі України, як туристичної дестинації, досліджено залежність між криміногенною ситуацією в країні та кількістю туристичних прибуттів. Доведено, що з метою мінімізації негативного впливу фактору безпеки на туристичну дестинацію на рівні держави мають бути розроблені елементи стратегії антикризового розвитку туристичної сфери.

Ключові слова: міжнародний туризм, безпека, стійкий розвиток.

Аннотация. В современных условиях безопасность туристических путешествий является одним из основных факторов, влияющих на функционирование и развитие туристической сферы, ведь при выборе туристической дестинации или транспортного средства туристы, прежде всего, руководствуются уровнем безопасности. Особенно это касается иностранных туристов, выбирающих туристические дестинации в соответствии с их осведомленностью об уровне безопасности в них. Именно этим обусловило падение спроса со стороны иностранных туристов на туристические путешествия в страны, в которых произошли революции, теракты, природные или техногенные катастрофы и т.д.

В научных исследованиях сферы туризма нет единого подхода к определению понятия «безопасность», что обусловлено многогранностью самого туризма и его субъектов. Соглашаясь с подходами к определению безопасности в работах [3–5], в статье был предложен авторский подход к анализу безопасности в разрезе туристической дестинации и туристов. Подчеркнуто, что влияние фактора безопасности одновременно является достаточно неоднородным. В связи с тем, что туристический бизнес является хозяйственной деятельностью, в которой задействовано большое количество стейкхолдеров, нужно разграничить различные последствия влияния фактора безопасности на каждого из них.

В Украине, которая имеет значительный туристическо-рекреационный потенциал, проблема обеспечения высокого уровня безопасности в туризме приобретает особую актуальность в условиях необходимости восстановления объема туристического движения после аннексии АР Крым, начала военных действий на Востоке и других факторов, негативно повлиявших на развитие туристической сферы в Украине.

В статье обозначена значимость фактора безопасности в устойчивом развитии международного туризма, определено понятие «безопасности туристической поездки» в разрезе ее основных составляющих. Выявлены последствия влияния фактора безопасности на развитие международного туризма, определены основные составляющие фактора безопасности туристической поездки. На примере Украины, как туристической дестинации, исследована зависимость между криминогенной ситуацией в стране и количеством туристических прибытий. Доказано, что с целью минимизации негативного влияния фактора безопасности на туристическую дестинацию на уровне государства должны быть разработаны элементы стратегии антикризисного развития туристической сферы.

Ключевые слова: международный туризм, безопасность, устойчивое развитие.

Summary. Nowadays the safety of tourist trips is one of the main factors influencing the functioning and development of the tourist sector, when choosing a tourist destination or a vehicle, tourists are primarily guided by the level of security. This is especially true for foreign tourists who choose tourist destinations in accordance with their awareness of the level of security in them. This is due to the fall in demand from foreign tourists for trips to countries where there have been revolutions, terrorist attacks, natural or man-made disasters, etc.

In scientific research in the field of tourism there is no single approach to the definition of «safety», which is due to the diversity of the tourism itself and its subjects. Accepting the approaches to the definition of safety in papers [3–5], the article proposed an author's approach to security analysis in the context of tourist destination and tourists. It was emphasized that the influence of safety factor at the same time is rather heterogeneous. Due to the fact that the tourism business is an economic activity in which a large number of stakeholders is involved, it is necessary to differentiate the various consequences of the impact of the safety factor on each of them.

In Ukraine, which has significant tourist and recreational potential, the problem of ensuring a high level of security in tourism is particularly topical in the conditions of the need to restore the volume of the tourist flows after the annexation of the Crimea, the beginning of the war in the East and other factors that negatively affected the development of the tourism industry in Ukraine.

The article outlines the importance of the safety factor in the sustainable development of world tourism, defines the concept of «safety of a tourist trip» in terms of its main components. The consequences of the influence of the safety factor on the development of world tourism are revealed, the main factors of the safety factor of the tourist trip are determined. On the example of Ukraine, as a tourist destination, the correlation between the crime situation in the country and the number of tourist arrivals was investigated. It has been proved that in order to minimize the negative impact of the security factor on tourist destination at the state level, elements of a strategy for the anti-crisis development of the tourism sector should be developed.

Key words: world tourism, safety, sustainable development.

Постановка проблеми. За даними WTTC (Міжнародної ради з подорожей і туризму), у 2016 р. прямий та опосередкований внесок туристичного сектору у глобальний ВВП складав 7,6 трлн дол. США, що дорівнює 10,2 % [1]. Протягом шести

років поспіль темпи зростання світового туристичного сектору випереджають зростання глобальної економіки в цілому (у 2016 р. 3,1 % та 2,5 % відповідно). Однак посилення рівня небезпеки негативно впливає на стійкий розвиток міжнародного

туризму та туристичних дестинацій, тому у сучасних умовах актуальним є питання виявлення факторів небезпеки у міжнародному туризмі та розробки антикризових стратегій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади функціонування та розвитку міжнародного туризму розробили вітчизняні та іноземні вчені: М. П. Мальська, В. К. Федорченко, І. М. Школа [2–4]. Актуальні проблеми безпеки міжнародного туризму досліджено у працях S. M. Brondoni, I. Kovari, Y. Mansfeld [5–7].

Проте, не зважаючи на збільшення кількості робіт, спрямованих на вирішення проблеми забезпечення безпеки туристичних дестинацій дослідження окремих факторів безпеки в туризмі та їх впливу на показники туристичної сфери, залишаються незначними, особливо емпіричного характеру.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу фактору безпеки на туристичну дестинацію та зв'язку між криміногенною ситуацією в Україні, як одного з факторів, що зменшують рівень безпеки в країні, та кількістю прибуттів іноземних туристів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження МВФ доводять те, що у разі терористичної атаки або стихійного лиха реакція туристичних прибуттів, яка проявляється у їх скороченні, є гострою. Наприклад, у Туреччині після серії терористичних актів кількість туристичних прибуттів впала на 10 %, що спричинило зменшення ВВП країни на 0,3–0,5 % [8].

Джерело [5] вказує на те, що на відновлення туристичних прибуттів після терористичної атаки потрібно в середньому 13 місяців, проте це короткий період ніж 21 місяць (епідемія), 24 місяці (екологічна катастрофа) та 27 місяців (політичні заворушення).

Концептуальні засади безпеки в туризмі зазнали суттєвих змін. У 60–80-х рр. Заходи щодо підвищення рівня безпеки були одноразовими і стосувалися здебільшого однієї або кількох країн. Тривалий час у наукових дослідженнях питання безпеки також

залишалося на другорядних позиціях [2–4]. Основні етапи еволюції світового туризму відносно вимог споживачів та сфокусованості бізнесу наведено у табл. 1.

Поняття безпеки є комплексним і стосується не лише злочинів, терористичних актів, але і екологічних катастроф, фінансово-економічних криз тощо [5–7]. Ми вважаємо, що безпеку туристичних подорожей можна зокрема розглядати за об'єктами як безпеку транспортних засобів та безпеку туристичної дестинації (рис. 1).

В Україні, яка має значний туристично-рекреаційний потенціал, проблема забезпечення високого рівня безпеки в туризмі набуває особливої актуальності в умовах необхідності відновлення обсягу туристичного руху після анексії АР Крим, початку військових дій на Сході та інших факторів, що негативно вплинули на розвиток туристичної сфери в Україні. Кількість іноземних громадян, що відвідали Україну в 2014 р. за даними [9] скоротилася на 11 млн осіб, що практично дорівнює показнику 2003 р., що, безумовно, не відповідає потенційним можливостям України як туристичної дестинації. Таке стрімке падіння майже у 2 рази кількості іноземних туристів у 2014 р. обумовлено дією фактору безпеки, який проявився, зокрема у негативному впливі наслідків політичної та економічної криз в країні. З метою зменшення цього негативного впливу на розвиток туристичної сфери України необхідним вважається забезпечення високого рівня безпеки туристичних подорожей як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання.

Одним із важливих факторів безпеки є особиста безпека туристів та їх майна, на яку негативно впливає криміногенна ситуація в країні як ситуація підвищеного ризику виникнення кримінального злочину, в тому числі по відношенню до туристів. З метою виявлення ступеня взаємозв'язку між кількістю іноземних туристів та криміногенною ситуацією було побудовано лінійну регресійну модель з використанням програми SPSS.

Таблиця 1

Еволюція міжнародного туризму

Етап, роки	Вимоги споживачів	Сфокусованість
1960	ціна	активний розвиток, масове виробництво
1970	ціна, якість	«ефективність + якість»
1980	ціна, якість, легкість придбання	«ефективність + якість + гнучкість»
Сучасний	безпека, ціна, якість, легкість придбання, унікальність	«безпечність+ефективність + якість + гнучкість + інноваційність»

Джерело: сформовано автором

Рис. 1. Основні складові фактору безпеки туристичної подорожі

Джерело: сформовано автором

В якості незалежної змінної, яка відображає криміногенну ситуацію в країні обрано кількість виявлених злочинів, а в якості залежної — кількість іноземних туристів, які відвідали Україну. Обидві змінні взято за період 2003–2014 рр. і наведено в табл. 2 [9]. Необхідно також зазначити, що безпека подорожі має найбільший вплив на прибутки від туризму дестинації, аніж туристичної компанії. Це пов'язано з тим, що компанія має можливість замінити «небезпечну» туристичну дестинацію у маршрут на іншу.

Отримані дані свідчать, по-перше, про те, що залежність між змінними є зворотно пропорційною, тобто збільшення кількості виявлених злочинів призводить до зменшення кількості іноземних туристів, які відвідують Україну.

У розрахунках R-квадрат дорівнює 0,285, тобто 28,5 % прибуттів іноземних туристів так чи інакше можуть бути пов'язані з кількістю виявлених злочинів.

$$\begin{aligned} \text{кількість іноземних туристів (y) =} \\ 38 \text{ млн } 460 \text{ тис (38460000) –} \\ \text{(зворотна залежність) } 38,583 \text{ (c)} \end{aligned} \quad (1)$$

Тобто при відсутності виявлених злочинів (0), кількість іноземних туристів дорівнює 38 млн 460 тис. На основі статистичних даних в 2014 р. кількість іноземних туристів складає приблизно 12,7 млн осіб, тобто державна регуляторна політика, спрямована на вирішення проблеми злочинності в Україні, опосередковано вплине і на розвиток

Таблиця 2

Статистична вибірка для побудови регресійної моделі

Роки	Кількість виявлених злочинів, од.	Кількість іноземних туристів, осіб
2003	566350	12513883
2004	527812	15629213
2005	491754	17630760
2006	428149	18935775
2007	408170	23122157
2008	390162	25449078
2009	439459	20798342
2010	505371	21203327
2011	520218	21415296
2012	447147	23012823
2013	563560	24671227
2014	529139	12711507

Джерело: сформовано автором з використанням [9]

туристичної сфери. А збільшення кількості злочинів на один приводить до зменшення кількості іноземних туристів на 39 осіб.

Важливим завданням держави в цьому аспекті стає забезпечення ситуації, коли кількість злочинів прагне до нуля. З оглядом на це, в окремих країнах світу впроваджено такий орган, як Туристична поліція. Він з успіхом діє у Ризі, Південній Кореї, Москві. Метою роботи Туристичної поліції є не лише упередження кримінальних дій, але і допомога туристам у вирішенні проблем, що можуть виникнути. В Україні досі немає такого спеціалізованого органу Національної поліції, проте, певні дії у цьому напрямку відбуваються. Так, наприклад, в Одесі на одному з основних пляжів міста організований велосипедний патруль з метою підвищення рівня безпеки туристів у центрі міста.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, посилення глобалізаційних процесів привело до ускладнення глобальних проблем та кризових явищ, які мають суттєвий вплив на туристичний бізнес та суб'єктів, що у ньому задіяні. Україна має низький

рівень безпеки туризму, що обмежує можливості її розвитку як туристичної дестинації. Дослідження взаємозв'язку виявлених на території країни злочинів та кількістю туристичних прибуттів довело, що збільшення кількості злочинів на один приводить до зменшення кількості іноземних туристів на 39 осіб. Вочевидь для України та інших країн, які мають значні туристично-рекреаційні ресурси, необхідним є посилення державного контролю за безпекою туристів. Виявлення інструментів та заходів з підвищення рівня безпеки туристів потребує чіткого визначення її сутності та класифікації факторів безпеки. З метою підвищення рівня безпеки туризму мають бути реалізовані такі заходи органів публічної влади, як посилення поліцейського нагляду у туристичних місцях, контроль за забрудненням локального навколишнього середовища, координація дій основних учасників туристичного бізнесу, контроль за дотриманням туристичними підприємствами вимог фінансової стійкості, прозорості фінансової звітності, трудового законодавства, вимог до якості послуг, що надаються, контроль за використанням застарілих транспортних засобів тощо.

Література

1. The World Bank data [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth>.
2. Мальська М. П. Туризм у міжнародному і національному вимірах. Історія і сучасність: М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, Н. М. Паньків: Монографія. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. — 266 с.
3. Федорченко В. К. Туризмолігія: концептуальні засади теорії туризму: монографія / В. К. Федорченко, В. С. Пазенок, О. А. Кручек, М. П. Мальська та ін. // К.: ВЦ «Академія», 2013. — 368 с.
4. Школа І. М. Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія / за ред. доктора економічних наук, професора Школи І. М. — Чернівці: Книги — XXI, 2007. — 292 с.
5. Brondoni S. M. Global Tourism and Terrorism. Safety and Security Management / S. M. Brondoni [Електронний ресурс]. — Режим доступу: symphonia.unimib.it/article/download/12548/11373.
6. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism / I. Kovari, K. Zimanyi // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. — Budapest, 2011. — № 3–4. — Vol. 5. — P. 59–61.
7. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. — Routledge, 2005. — 376 p.
8. Turkey's Economy Hit by Declining Tourism [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/en/news/articles/2017/02/21/na230217turkeys-economy-hit-by-declining-tourism>.
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/

References

1. The World Bank data [Electronic Resource]. — Mode of Access: <http://data.worldbank.org/topic/economy-and-growth>.
2. Maljsjka M. P. Turyzm u mizhnarodnomu i nacionaljnomu vymirakh. Istorija i suchasnistj: M. P. Maljsjka, M. J. Rutynskij, N. M. Panjkiv: Monoghracija. — Ljviv: Vydavnychj centr LNU imeni Ivana Franka, 2008. — 266 s.
3. Fedorchenko V. K. Turyzmologhija: konceptualjni zasady teoriji turyzmu: monoghracija / V. K. Fedorchenko, V. S. Pazenok, O. A. Kruchek, M. P. Maljsjka ta in. // K.: VC «Akademija», 2013. — 368 s.

4. Shkola I. M. Rozvytok turystychnogho biznesu rehionu: monohrafija / za red. doktora ekonomichnykh nauk, profesora Shkoly I. M. — Chernivci: Knyghy — KhKhI, 2007. — 292 s.
5. Brondoni S. M. Global Tourism and Terrorism. Safety and Security Management / S. M. Brondoni [Electronic Resource]. — Mode of Access: symphonya.unimib.it/article/download/12548/11373.
6. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism / I. Kovari, K. Zimanyi // Applied Studies in Agribusiness and Commerce. — Budapest, 2011. — № 3–4. — Vol. 5. — P. 59–61.
7. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. — Routledge, 2005. — 376 p.
8. Turkey's Economy Hit by Declining Tourism [Electronic Resource]. — Mode of Access: <http://www.imf.org/en/news/articles/2017/02/21/na230217turkeys-economy-hit-by-declining-tourism>.
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Electronic Resource]. — Mode of Access: www.ukrstat.gov.ua/

Варналій Захарій Степанович

*доктор економічних наук, професор
професор кафедри фінансів*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Варналий Захарий Степанович

*доктор экономических наук, профессор
профессор кафедры финансов*

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Varnalii Zakharii

Doctor of Economics, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Нікитенко Дмитро Валерійович

*кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економічної теорії*

Національний університет водного господарства та природокористування

Никитенко Дмитрий Валерьевич

*кандидат экономических наук, доцент
докторант кафедры экономической теории*

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

Nikytenko Dmytro

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

National University of Water and Environmental Engineering

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3956

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ НА НАНОРІВНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ДЕТЕРМИНАНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА НАНОУРОВНЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

DETERMINANTS OF INVESTMENT SECURITY ENSURING ON THE NANOLEVEL OF THE NATIONAL ECONOMY

Анотація. У статті досліджено детермінанти забезпечення інвестиційної безпеки держави через нанорівень національної економіки – індивідуальних інвесторів. Суб'єктами нанорівня є індивідуальні економічні агенти (домогосподарства), доходи яких достатні для здійснення заощадження/інвестування різного рівня складності. Визначено, що на рівень інвестиційної безпеки на нанорівні впливає дві групи чинників: внутрішні чинники розвитку здібностей до інвестиційної та квазіінвестиційної діяльності через поведінкові мотиви інвестора та зовнішні чинники, які проявляються через характер інституційного середовища, що регулює відносини власності. В статті з позиції нанорівня інвестиційний потенціал характеризується з точки зору його широти та глибини. Кількість суб'єктів у певних вікових межах та з певними якісними характеристиками, які формують джерело інвестиційних ресурсів через свідоме залучення себе у процес заощадження становлять широту інвестиційного потенціалу. Під глибиною інвестиційного потенціалу на нанорівні розуміється величина та складність форм заощадження/інвестування індивідуальними економічними агентами. На широту інвестиційного потенціалу на нанорівні впливають кількісний та якісний чинники. До кількісного чинника відносять кількість суб'єктів в межах певного віку, доходи яких достатні для здійснення заощаджень/інвестування, а до якісного

чинника – рівень їх фінансової грамотності. Запропонована схематична модель широти інвестиційного потенціалу та проаналізована динаміка показників, що характеризують рівень охоплення домогосподарств процесом заощадження. До основних ознак, які впливають на зростання можливостей здійснення заощадження, відносять: величина доходу, розмір домогосподарства, місце проживання, кількість дітей, осіб працездатного віку, працюючих, тощо. Виявлення чинників, які впливають на формування поведінки індивідуального інвестора, дозволить сформулювати заходи щодо підсилення позитивних характеристик індивідуальних економічних агентів.

Ключові слова: ощадливість, заощадження, інвестиції, інвестиційна безпека, інвестиційний потенціал.

Аннотация. В статье исследованы детерминанты обеспечения инвестиционной безопасности через наноуровень национальной экономики – индивидуальных инвесторов. Субъектами наноуровня есть индивидуальные экономические агенты (домохозяйства), доходы которых достаточны для осуществления сбережения/инвестирования разного уровня сложности. Определено, что на уровень инвестиционной безопасности на наноуровне влияет две группы факторов: внутренние факторы развития способностей к инвестиционной и квазиинвестиционной деятельности через поведенческие мотивы инвестора и внешние факторы, которые проявляются через характер институциональной среды, которая регулирует отношения собственности. В статье с позиции наноуровня инвестиционный потенциал характеризуется с точки зрения его широты и глубины. Количество субъектов в определенных возрастных пределах и с определенными качественными характеристиками, которые формируют источник инвестиционных ресурсов, через сознательное их участие в процессе сбережения составляют широту инвестиционного потенциала. Под глубиной инвестиционного потенциала на наноуровне понимается величина и сложность форм сбережения/инвестирования индивидуальными экономическими агентами. На широту инвестиционного потенциала на наноуровне влияют количественный и качественный факторы. К количественному фактору относят количество субъектов в пределах определенного возраста, доходы которых достаточны для осуществления сбережений / инвестирования, а к качественному фактору – уровень их финансовой грамотности. Предложена схематичная модель широты инвестиционного потенциала и проанализирована динамика показателей, характеризующих уровень охвата домохозяйств процессом сбережения. К основным признакам, которые влияют на рост возможностей осуществления сбережения, относятся: величина дохода, размер домохозяйства, место проживания, количество детей, лиц трудоспособного возраста, работающих и тому подобное. Выявление факторов, влияющих на формирование поведения индивидуального инвестора, позволит сформировать меры по усилению положительных характеристик индивидуальных экономических агентов.

Ключевые слова: бережливость, сбережения, инвестиции, инвестиционная безопасность, инвестиционный потенциал.

Summary. The article examines investment security determinants through nanolevel of the national economy – individual investors. The nanolevel's subjects are individual economic agents (households) whose income is sufficient for saving / investing at different levels of complexity. It is defined that two group of factors are influencing the status of nanolevel investment security: internal factors for investors' capabilities development through behavioral motives towards investment and quasi-investment activities, and external factors that occurs due to institutional regulations within property rights relations. Article characterizes nanolevel investment potential from widths and depth perspective. Widths of investment potential is the number of subjects in specific age limits and certain qualitative characteristics that form the source of investment resources through conscious attraction itself in the process of savings. However, depth of investment potential at the nanolevel is understood as amount and complexity of the savings / investing forms by individual economic agents. Quantitative and qualitative factors influence the widths of investment potential at nanolevel. Quantitative factors include the number of subjects within a certain age, income which is sufficient for savings / investment, and the quality factor – level of financial literacy. A schematic model of investment potential widths is proposed and the dynamics of indicators that characterize level of coverage of households by the savings process is analyzed. The main features that influence the growth possibilities of savings includes: amount of the income, household size, location, number of children, people at working age, employment, etc. Identifying the factors that influence the formation of the behavior of individual investors, will create measures to reinforce the positive characteristics of individual economic agents.

Key words: thrift, savings, investments, investment security, investment potential.

Постановка проблеми. Економічна система як органічна частина соціальної системи в цілому існує не сама по собі і не заради досягнення деяких абстрактних цілей. Вона починається з людини, яка діє з метою задоволення власних потреб, і повинна прагнути до створення такого економіч-

ного порядку, в якому максимальній кількості індивідів було б комфортно жити. Саме на нанорівні закладені перешкоди і стимули економічного розвитку. Аналогічний зв'язок відбувається і з іншими економічними явищами і категоріями, які мають ієрархічну ознаку.

Аналіз останніх досліджень. Окремим питанням інвестиційної безпеки як складової економічної безпеки держави присвячена велика кількість наукових досліджень. Зокрема, досить великий спектр питань знайшли своє висвітлення в працях українських та зарубіжних авторів О. Барановського [1], В. Кириленка [2], С. Мошенського [3], А. Сухорукова [4], С. Онищенко [5] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри існування великої кількості напрацювань у дослідженні інвестиційної безпеки на макро-, мезо- та мікрорівнях, до цього часу спостерігається брак досліджень інвестиційної безпеки з позиції нанорівня національної економіки та безпосередньо проблеми її забезпечення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження детермінантів інвестиційної безпеки на нанорівні національної економіки. Здійснити аналіз інвестиційного потенціалу з позиції нанорівня та запропонувати в науковий оборот поняття широти та глибини інвестиційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи інвестиційну безпеку держави загалом варто відмітити, що це не тільки та не стільки певна величина і сфера спрямування інвестицій [2], необхідних для розширеного відтворення народного господарства [1; 4]. Це передусім, як зазначалось в попередніх роботах [6], умови інституціонального середовища, за яких прийняття рішень щодо інвестування економічними акторами, способи на механізми акумулювання та спрямування інвестицій сформовані таким чином, аби ці інвестиції реалізовувались в більшій мірі новаторами по суті та в меншій мірі рутинерами [7, с. 36], а об'єктивне існування опортуністів та хижаків мало епізодичний характер.

На нашу думку, на рівень інвестиційної безпеки на нанорівні впливає дві групи чинників: внутрішні чинники розвитку здібностей до інвестиційної та квазіінвестиційної діяльності через поведінкові мотиви інвестора та зовнішні чинники, які проявляються через характер інституційного середовища, що регулює відносини власності.

В рамках цієї роботи ми зупинимось на внутрішніх чинниках. На жаль, аналітично їх дослідити дуже важко, проте з деякими припущеннями емпіричним шляхом можна змоделювати портрет індивідуального інвестора. Це дасть змогу нам виявити чинники, які впливають на формування поведінки індивідуального інвестора, та на основі яких сформулювати заходи щодо підсилення позитивних характеристик.

Отже, за умови наявних можливостей, перед індивідуальним економічним агентом існує свобода вибору: бути індивідуальним інвестором [3]

паралельно з основним видом зайнятості або бути суб'єктом підприємницької діяльності, тим самим здійснивши перехід з нанорівня на мікрорівень інвестиційного процесу. Активність інвестиційного процесу залежить від інвестиційного потенціалу, величина якого нерівномірно розподілена в часі та територіально. Саме тому ми маємо значну диференціацію регіонів за рівнем розвитку, на який впливає величина інвестиційного потенціалу.

Інвестиційний потенціал з позиції нанорівня ми пропонуємо охарактеризувати через його широту та глибину. Під широтою інвестиційного потенціалу на нанорівні ми розуміємо кількість суб'єктів у певних вікових межах та з певними якісними характеристиками, які формують джерело інвестиційних ресурсів через свідоме залучення себе у процес заощадження. Під глибиною інвестиційного потенціалу на нанорівні ми розуміємо величину та складність форм заощадження/інвестування. Так, загалом процес інвестування на нанорівні проходить декілька стадій: процес ощадливості, процес заощадження і, власне, перехід в процес інвестування, трансформуючи тим самим економічного суб'єкта у індивідуального інвестора.

На широту інвестиційного потенціалу на нанорівні впливають кількісний (кількість суб'єктів в межах певного віку) та якісний (рівень фінансової обізнаності, грамотності, освіти) чинники:

Віковий чинник. Згідно теорії життєвого циклу споживання і заощадження Ф. Модільяні, стратегії заощадження у значній мірі визначаються стадією життєвого циклу. У молодих роках та в період після трудового віку зазвичай здійснюються витрати або за рахунок кредитів (молоді роки), або/та за рахунок здійснених заощаджень у минулому (старші люди). Тому вік, за якого потенційно можна розпочати здійснення заощаджень на рівні свідомого вибору, можна визначити 23–27 років. Максимальною віковою межею може бути межа непрацевдатності — 75 років, коли доходи у вигляді зарплати зникають, а на їх місце приходять державні трансферти та повернені заощадження, тобто відбувається процес деінвестування (дезаощадження). Проте для кожної країни верхня межа може бути різною. Це залежить від таких показників як очікувана тривалість життя, стан ринку праці, тип пенсійної системи тощо. З огляду на сучасні реалії в Україні, ми можемо припустити, що верхня вікова межа активного здійснення заощаджень складатиме 60–65 років, тобто до актуального пенсійного віку. Отже, чим раніше за віком розпочнеться свідоме заощадження та чим пізніше здійснюватиметься деінвестування, тим більшою буде величина інвестиційних ресурсів в країні та рівень її інвестиційної безпеки.

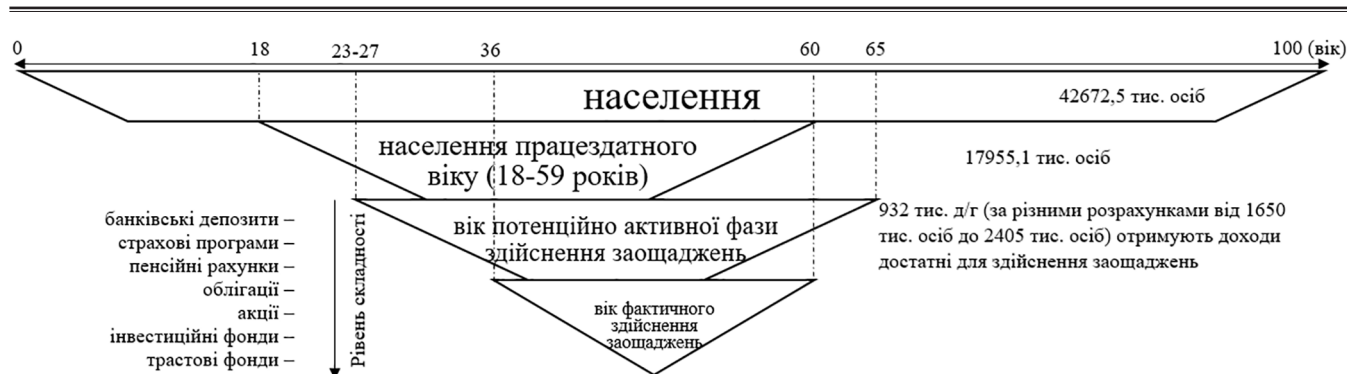

Рис. 1. Модель широти інвестиційного потенціалу на нанорівні
Джерело: власна авторська розробка

Таким чином, схематично модель широти інвестиційного потенціалу на прикладі даних 2016 року [8] можна представити у вигляді перевернутої піраміди, де верхня основа — це все населення будь якого віку (рис. 1), а нижня частина — віковий діапазон фактичного здійснення заощаджень населенням.

Так, за результатами вибіркового опитування домогосподарств, проведеного Державною службою статистики України, та екстраполяції даних вибірки на всі домогосподарства (далі — д/г), наприклад, за результатами 2016 року лише 6,2 % д/г з 15033,4 тис. оцінили свої доходи на такому рівні, що дозволяють здійснювати заощадження, тобто 932 тис. д/г (таблиця 1).

У порівнянні з 2009 роком (таблиця 2) кількість таких д/г скоротилась приблизно у 2 рази не тільки абсолютно (з 1897,74 у 2009 р. до 932 тис. у 2016 р.) але і відносно (з 11,1 % у 2009 р. до 6,2 % у 2016 р.). Загалом, за результатами опитування серед д/г більші можливості для здійснення заощаджень мають ті д/г, які:

- проживають у міських поселеннях (606,6 тис. д/г, в т.ч. у великих містах — 395 тис. д/г);

- складаються з максимум трьох осіб (1 особа — 106 тис. д/г (в т.ч. особи старше працездатного віку — 52 тис. д/г), 2 особи — 384 тис. д/г, 3 особи — 259 тис. д/г, в т.ч. молоді сім'ї — 202 тис. д/г).
- чим більше дітей в д/г, тим менша здатність до здійснення заощадження (д/г з 1 дитиною — 231 тис. д/г проти 330 д/г, в яких 5 і більше дітей);
- чим більше осіб працездатного віку в д/г, тим більша здатність до здійснення заощадження (254 тис. д/г, які складаються з двох і більше осіб проти 104 тис. д/г, які складаються з двох і більше осіб непрацездатного віку);
- чим більше працюючих осіб в д/г, тим більша здатність до здійснення заощадження (304 тис. д/г з однією працюючою особою та 375 тис. д/г — з двома);
- гендерна ознака: д/г, яке очолює жінка віком 18–29 років в більшій мірі здатне до здійснення заощадження, ніж д/г, яке очолює чоловік відповідного віку (49 тис. д/г проти 23 тис. д/г);
- чим більший рівень доходів на одного члена д/г, тим більше д/г готові здійснювати заощадження.

Таблиця 1

Розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів та самоідентифікацією як середнього класу (2016 р.)

		Всього	У тому числі з кількістю осіб				
			1	2	3	4	≥ 5
Кількість домогосподарств (тис.)		15033,4	2956,0	4855,6	4043,3	2185,2	993,3
Було достатньо доходу і робили заощадження	%	6,2	3,6	7,9	6,4	6,6	4,3
	тис.	932,07*	106,42	383,59	258,77	144,22	42,71
Відносять себе до представників середнього класу	%	0,5	0,4	0,5	0,4	1,2	0,5
	тис.	75,17*	11,82	24,28	16,17	26,22	4,97

* Дані всього можуть не співпадати арифметично з сумою складових через особливості розрахунку та заокруглення.

Джерело: розраховано авторами за [5]

Таблиця 2

Розподіл домогосподарств за здатністю заощаджувати та самоідентифікацією як середнього класу

Показники	Всі домогосподарства							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість д/г, тис.	17096,8	17050,3	17022,7	16984,1	16090,4	14455,5	15073,7	15033,4
Середній розмір д/г (осіб)	2,6	2,59	2,59	2,58	2,58	2,58	2,59	2,58
Питома вага (та розподіл у 2016 р.) д/г за самооцінкою рівня їх доходів, достатнього для здійснення заощадження, (% / тис. д/г)	11,1 %	11,6 %	10,1 %	10,5 %	10,7 %	8 %	6,2 %	6,2 %
	1897,74	1977,83	1719,29	1783,33	1721,67	1156,44	934,57	932,07
Витрати на купівлю нерухомості (в середньому за місяць, грн./1 д/г)	9,73	16,85	22,4	6,02	30,05	1,2	9,96	14,63
Витрати на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків (в середньому за місяць, грн./1 д/г)	85,55	94,57	101,67	104,31	115,1	110,85	102,03	117,39
Індекс Джині	0,277	0,270	0,263	0,248	0,251	0,240	0,243	0,244
Розподіл д/г, які за оцінкою матеріального добробуту відносять себе до: – заможних, (% / тис. д/г)	0,1 %	0,1 %	-	-	-	-	-	-
	17,09	17,05						
– середнього класу, (% / тис. д/г)	2 %	1,5 %	0,8 %	0,5 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %	0,5 %
	341,94	255,75	136,18	84,92	128,72	115,64	105,52	75,17
Питома вага д/г, які ідентифікують себе як середній клас до загальної чисельності д/г, доходи яких дозволяють здійснювати заощадження, %	18,02 %	12,93 %	7,92 %	4,76 %	7,48 %	10,00 %	11,29 %	8,06 %

Джерело: авторські розрахунки на основі статистичних збірників за 2009–2016 роки [8; 9]

Якщо всі д/г розділити за децильними групами залежно від розміру середньодушових еквівалентних загальних доходів, то з переходом з однієї децильної групи в іншу збільшується питома вага д/г, доходи яких дозволяють заощаджувати.

Щодо якості інвестиційного потенціалу на наторівні, то як видно з таблиці 2, серед 932 тис. д/г, доходи яких дозволяють заощаджувати, лише 75 тис. д/г або 8,1 % самоідентифікують себе за оцінкою матеріального добробуту як представники середнього класу. З огляду на те, що представникам середнього класу за матеріальною ознакою притаманна ознака фінансової грамотності у виборі та використанні інвестиційних інструментів [10], така питома вага говорить про глибину інвестиційного потенціалу, адже не тільки величина доходу, але й вміння їм ефективно розпоряджатись в міжчасовому інтервалі забезпечує зростання добробуту. Це свідчить про те, що саме така категорія індивідуальних економічних агентів (представники середнього класу) потенційно може бути індивідуальними інвесторами, які користуються в тому числі інвестиційними фінансовими інструментами, а не тільки інструментами заощадження.

Фінансова грамотність. Крім загальних макроекономічних детермінантів, які впливають на вели-

чину заощадження, на вік початку та завершення їх здійснення впливає рівень фінансової обізнаності або фінансової грамотності. Так, в США Федеральний резерв щороку здійснює дослідження змін у сімейних доходах, чистій вартості багатства, балансі активів та пасивів, використанні кредиту та інших фінансових результатах. З 2016 року в огляді сімейних фінансів коло питань домогосподарств щодо їх доходів було розширено групами питань, що вважаються ключовими детермінантами економічної безпеки на рівні домогосподарства: фінансова грамотність, реакція сімей на гіпотетичний дефіцит доходів та рівень освіти батьків.

Фінансова грамотність та фінансові знання інтерв'юєрів дають змогу зрозуміти наскільки свідомо приймаються фінансові рішення та наскільки вони освічені у загальних економічних питаннях. Серед чотирьох питань, що пропонувались для інтерв'ю, першим було питання про суб'єктивне сприйняття власної фінансової грамотності, а три інших стосувались фундаментальних основ економіки та фінансів. Результати опитування були суперечливі: ті, хто високо оцінював свою фінансову обізнаність могли давати менше правильних відповідей на інші питання, ніж ті, хто суб'єктивно себе недооцінював [11].

Розуміння того як домогосподарство відреагує на гіпотетичний дефіцит доходів дасть можливість

зрозуміти поведінку щодо подальших витрат та запозичення. Так, серед варіантів реакції на гіпотетичний дефіцит доходів за рейтингом від найбільш уживаних методів респонденти виділили в наступній послідовності: 58 % респондентів виступили за використання заощаджень (вилучення інвестицій), 21 % респондентів — за запозичення та близько по 10 % респондентів — відповідно за відстрочення оплати (за рахунок кредитних карток) та урізання видатків [12]. З точки зору макроекономіки, така модель поведінки на мікрорівні є абсолютно адекватна, адже якби за умови скорочення доходів домогосподарства вирішили в першу чергу скорочувати споживання, то в майбутньому через дію мультиплікативного ефекту та ланцюгової реакції подій: скорочення споживання — скорочення виробництва — скорочення доходу — скорочення споживання, — це призвело б до ще більшого скорочення доходів на рівні домогосподарства (нано-, мікрорівень). Такий випадок в макроекономіці називають «парадоксом ощадливості» [13, с. 222].

Рівень освіти, отриманий батьками (головою родини), є одним із показників соціально-економічного статусу, який можна використовувати для вивчення економічної мобільності поколінь та збереження ресурсів між поколіннями. За результатами дослідження, проведеного в США, підтверджується гіпотеза про те, що чим вищий рівень освіти батьків, тим більш високі доходи та рівень багатства домогосподарства.

Щодо ситуації в Україні, то питання фінансової грамотності населення також стоїть досить гостро. Відсутність останньої сприяє появі опортуністичної поведінки з боку фінансових інституцій та реалізації схем перерозподілу багатства на користь шахраїв в короткостроковому періоді та катастрофічного зниження рівня довіри до фінансового, в т.ч. небанківського сектору в довгостроковій перспективі. Наслідками цього може бути збереження грошових коштів, які потенційно є інвестиційним потенціалом, за межами банківської системи; відсутність розвитку

альтернативного банківському фінансового сектору, який міг би залучати «довгі» гроші та тим самим знижував ціну грошей на грошовому ринку та сприяв появі нових та зростанню існуючих інвестиційних проектів. Фінансова грамотність є основним механізмом ліквідації асиметрії інформації на фінансовому ринку та зниження трансакційних витрат внаслідок прийняття рішень фінансового характеру в умовах множини вибору не інституціональними інвесторами. Чим менший рівень фінансової обізнаності, тим менша кількість індивідуальних суб'єктів фондового ринку; тим більша кількість суб'єктів буде обирати фінансові компанії з більшими затратами; тим надзвичайно мало суб'єктів будуть мати фінансовий план на пенсійний період. Свідченням фінансової грамотності також є переважаюча поведінка економічних агентів стосовно питань кредитування: іпотечного та, особливо, споживчого, а також перекредитування у випадках, коли процентні ставки знижуються.

Висновки. Отже, окрім загальних макроекономічних передумов [5], які сприятимуть зростанню доходу та, як наслідок, заощаджень, найважливішим чинником зростання інвестиційної безпеки на нано-рівні національної економіки ми вважаємо рівень та охоплення фінансової грамотності населення, розширюючи тим самим її вікові межі. Її зростання може не тільки розширити коло учасників інвестиційного процесу в якості продуцентів інвестиційного ресурсу, але і підвищити якісну складову в частині використання складних інвестиційних інструментів, тим самим сприяючи розвитку відповідної інфраструктури та національної економіки загалом. Обізнаність в альтернативних банківському депозиту фінансових інструментах сприятиме розвитку фондового та фінансового ринків — основних елементів ринкової інфраструктури сучасної економічної системи. Як наслідок, це призведе до бурхливого розвитку сектору інституціональних інвесторів, зростання потоків залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій і зміцнення інвестиційної безпеки.

Література

1. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. — К.: УБС НБУ, 2014. — Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. — 831 с.
2. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія / В. І. Кириленко. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.
3. Мошенський С. З. Фондовий ринок та інституційне інвестування в Україні: вплив на інвестиційну безпеку держави: монографія / С. З. Мошенський. — Житомир: ЖДТУ, 2008. — 432 с.
4. Сухоруков А. І. Проблеми інноваційної безпеки України / А. І. Сухоруков // Економіка і прогнозування. — 2011. — № 2. — С. 63–81.
5. Varnaliy, Z. Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security / Varnaliy, Z., Onishchenko, S., & Masliy, A. // Economic Annals-XXI (2016), 159(5–6), 20–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V159-04>.

6. Нікітенко Д. В. Проблеми визначення сутності інвестиційної безпеки / Д. В. Нікітенко // Приазовський економічний вісник. — 2017. — № 2 (02) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-2-02>.
7. Ольсевич Ю. Экономическая теория и природа человека: становится ли тайное явным? / Вопросы экономики. — 2007. — № 12. — С. 27–42.
8. Статистичний збірник. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у 2011...2017 рр.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Статистичний збірник. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2009...2017 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Нікітенко Д. В. Вплив розвитку малого підприємництва на становлення та розвиток середнього класу в Україні / Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 10. — С. 119–127.
11. Lusardi, Annamaria & Mitchell, Olivia S. Financial literacy and retirement planning in the United States. Working Paper 17108. National Bureau of Economic Research. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w17108>
12. Changes in U.S. Family Finances from 2013 to 2016: Evidence from the Survey of Consumer Finances. Federal Reserve Bulletin. 2017. Vol. 103 No. 3. Retrieved from: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/scf17.pdf> (31.05.2018).
13. Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка: навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2010. — 672 с.

References

1. Baranovskyi, O. (2014). *Filosofiya bezpeky* [Philosophy of safety]. K.: UBS NBU [in Ukrainian].
2. Kyrylenko, V. (2005). *Investytsiyna skladova ekonomichnoyi bezpeky* [Investment component of economic security]. K.: KNEU [in Ukrainian].
3. Moshenskyi, S. (2008). *Fondovyy rynek ta instytutysyne investuvannya v Ukrayini: vplyv na investytsiynu bezpeku derzhavy* [The stock market and institutional investment in Ukraine: the impact on the state's investment security]. Zhytomyr: ZhDTU [in Ukrainian].
4. Sukhorukov, A. (2011). *Problemy innovatsiynoyi bezpeky Ukrayiny* [Problems of Innovation Security of Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannya — Economy and forecasting*, 2, 63–81 [in Ukrainian].
5. Varnaliy, Z. Onishchenko, S., & Masliy, A. (2016). Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security. *Economic Annals-XXI*, 159 (5–6), 20–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.21003/ea.V159-04>. [in Ukrainian].
6. Nikytenko, D. (2017). *Problemy vyznachennya sutnosti investytsiynoyi bezpeky* [Problems of determining the essence of investment security] *Pryazovs'kyu ekonomichnyy visnyk — Priazovsky Economic Bulletin*, 2 (02). — Retrieved from: <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-2-02>. [in Ukrainian].
7. Olsevich Yu. (2007). *Ekonomycheskaya teoryya y pryroda cheloveka: stanovyts'ya ly taynoe yavnym?* [The Economic Theory and Nature of Man: Does the Secret Become Explicit?] *Voprosy ekonomyyky — Questions of the economy*, 12. — 27–42. [in Russian].
8. *Statystychnyy zbirnyk. Samoosinka domohospodarstvamy Ukrayiny rivnyia svoyikh dokhodiv (za danymy vybirkovoho opytuvannya domohospodarstv, provedenoho u 2011...2017 rr.)* [Statistical collection. Self-assessment by households of Ukraine of their income level (according to a sample household survey conducted in 2011 ... 2017)]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. *Statystychnyy zbirnyk. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny u 2009...2017 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv Ukrayiny)* [Statistical collection. Costs and resources of households of Ukraine in 2009 ... 2017 (according to the sample survey of living conditions of households in Ukraine)]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
10. Nikytenko D. (2003). *Vplyv rozvytku maloho pidpryyemnytstvo na stanovlennya ta rozvytok seredn'oho klasu v Ukrayini* [The Impact of Small Business Development on the Formation and Development of the Middle Class in Ukraine]. *Aktual'ni problemy ekonomiky — Current Problems of the Economy*, 10, 119–127 [in Ukrainian].
11. Lusard, Annamaria & Mitchell, Olivia S. Financial literacy and retirement planning in the United States. Working Paper 17108. National Bureau of Economic Research. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w17108>
12. Changes in U.S. Family Finances from 2013 to 2016: Evidence from the Survey of Consumer Finances. Federal Reserve Bulletin. 2017. Vol. 103 No. 3. Retrieved from: <https://www.federalreserve.gov/publications/files/scf17.pdf> (05/31/2018).
13. Hrontkovska, G. & Kosik A. (2010). *Макроекономіка* [Macroeconomics]. K.: CUL [in Ukrainian].

Должанська Наталія Андріївна
аспірант

*Державного науково-дослідного інституту
інформатизації та моделювання економіки*

Должанская Наталия Андреевна
аспирант

*Государственного научно-исследовательского института
информатизации и моделирования экономики*

Dolzhanska Natalia

PhD Student of the

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

DOI: 10.25313/2520-2294-2018-6-3967

АНАЛІЗ КРИПТОВАЛЮТ З ТОЧКИ ЗОРУ МОЖЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ ГРОШЕЙ

АНАЛИЗ КРИПТОВАЛЮТ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ВОЗМОЖНОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ ОСНОВНЫХ ФУНКЦИЙ ДЕНЕГ

ANALYSIS OF THE CRYPTOCURRENCIES IN TERMS OF THE ABILITY TO FULFIL THE BASIC FUNCTIONS OF MONEY

Анотація. У статті розглядається сутність криптовалюти як нової, інноваційної технології розрахунків. В результаті дослідження методології створення, видобутку та використання трьох криптовалют з найбільшим обсягом ринкової капіталізації виявлено особливості їх функціонування у світових платіжних системах. З метою аналізу перспективності криптовалют у сфері грошового обігу розглянуто основні показники функціонування ринку цифрової валюти, зокрема темпи зростання пропозиції, прогнозованість емісії та стабільність обмінного курсу. На основі проведеного дослідження оцінено можливість виконання обраними криптовалютами трьох основних функцій грошей – міри вартості, засобу обігу та засобу накопичення. Виявлено, що всі криптовалюти можуть успішно виступати посередником в обміні і, відповідно, виконувати функцію засобу обігу, однак висока волатильність не дозволяє використовувати їх як міру вартості. Завдяки чітко регламентованому процесу емісії, що гарантує низькі темпи зростання пропозиції, потенційно, лише Bitcoin може слугувати засобом накопичення. Інші криптовалюти, яким характерні низька потужність системи, концентрація контролю в руках емітента та пристосованість для обслуговування спеціальних додатків, навряд чи зможуть виконувати функції грошей без внесення змін у їх теперішній протокол функціонування.

Ключові слова: криптовалюта, функції грошей, Bitcoin, Ether, Ripple, цифрові валюти.

Аннотация. В статье рассматривается сущность криптовалюты как новой, инновационной технологии расчетов. В результате исследования методологии создания, добычи и использования трех криптовалют с наибольшим объемом рыночной капитализации выявлены особенности их функционирования в мировых платежных системах. С целью анализа перспективности криптовалюты в сфере денежного обращения рассмотрены основные показатели функционирования рынка цифровой валюты, в частности темпы роста предложения, прогнозируемость эмиссии и стабильность обменного курса. На основе проведенного исследования оценена возможность выполнения избранными криптовалютами трех основных функций денег – меры стоимости, средства обращения и средства накопления. Выявлено, что все криптовалюты могут успешно выступать посредником в обмене и, соответственно, выполнять функцию средства обращения, однако высокая волатильность не позволяет использовать их в качестве меры стоимости. Потенциально, благодаря четко регламентированному процессу эмиссии, что гарантирует низкие темпы роста предложения, только

Bitcoin может служить средством накопления. Другие криптовалюты, которым характерны низкая мощность системы, концентрация контроля в руках эмитента и приспособленность для обслуживания специальных приложений, вряд ли смогут выполнять функции денег без внесения изменений в их текущий протокол функционирования.

Ключевые слова: криптовалюта, функции денег, Bitcoin, Ether, Ripple, цифровые валюты.

Summary. The article examines the essence of the cryptocurrency as a new and innovative technology of payments. As a result of analysis of methodology of creation, mining and use of three cryptocurrencies with the largest volume of market capitalization specifics of the functioning of cryptocurrency in the world's payment systems have been revealed. In order to analyse the prospects of the cryptocurrency in the money turnover the main indicators of the functioning of the digital currency market are considered, in particular, the rate of supply growth, the predictability of emission and the stability of the exchange rate. On the basis of the conducted research the selected cryptocurrencies were estimated on possibility to fulfilling three main functions of money – a unit of account, medium of exchange and store of value. It was revealed that all cryptocurrencies can successfully act as an intermediary in the exchange and, accordingly, serve as medium of exchange, but high volatility does not allow using them as a unit of account. Potentially, due to scheduled emission, which guarantees a low rate of supply growth, only Bitcoin can serve as a store of value. Other cryptocurrencies, which are characterized by low system power, concentration of control in the hands of the issuer and adaptability for serving special applications, are unlikely to be able to perform the functions of money without making changes to their current protocol of functioning.

Key words: cryptocurrency, money functions, Bitcoin, Ether, Ripple, digital currencies.

Постановка проблеми. У 2008 році невідомий програміст під псевдонімом Сатоші Накамото представив світу розподілену однорангову систему цифрової валюти під назвою «Bitcoin». Система почала працювати з січня 2009 року і вважалась незрозумілим експериментом ентузіастів криптографії, які видобували малоцінні на той момент токени Bitcoin. Однак, уже в травні 2010 року в даній криптовалюті була здійснена перша транзакція, а Bitcoin котирувався за курсом 0,0025 долара США за один токен [1, с. 123]. З того часу в блокчейн Bitcoin було включено більш ніж 140 мільйонів транзакцій, курс криптовалюти зріс до 7,632 доларів США за один токен, а ринкова вартість сукупної пропозиції досягла 130 мільярдів доларів США [9].

В результаті успіху системи Bitcoin появилось багато імітаторів, які розпочали випуск схожих криптовалют з різними характеристиками та економічними властивостями. Досить поширеною стала думка, що криптовалюти можуть повноцінно замінити звичайні гроші і чудово підходять на роль основної валюти для світової економіки.

Дійсно, на практиці криптовалюти успішно виконують роль засобу обміну. Однак, це досить тривіальна функція, що може виконуватись будь-яким товаром, що був придбаний для обміну на інший товар. Тому для визначення співвідношення криптовалют з іншими засобами платежу доцільно дослідити можливість виконання ними двох інших функцій грошей — засіб накопичення та міра вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти функціонування криптовалют висвітлюються у роботах таких вітчизняних та

зарубіжних авторів як С. Амес [10], Н. Архірейська [1], Б. Бернанке [8], І. Брижань [2], Є. Галушка [3] та інші. Однак, більша частина праць пов'язана із дослідженням принципів функціонування криптовалют та законодавчим регулюванням їх обігу, тоді як питання, що пов'язані із визначенням сутності та ролі криптовалют у системі традиційних грошово-кредитних відносин майже нерозкриті.

Формування цілей статті. Метою статті є визначення характерних особливостей криптовалют як платіжних засобів та аналіз виконання ними основних функцій грошей на прикладі Bitcoin, Ether та Ripple.

Виклад основного матеріалу. Криптовалюта — це вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних методів захисту. Іншими словами, це електронні грошові одиниці, кількість і випуск яких не залежить від реальних грошей, створюваних державами, на зразок долара або гривні [3, с. 635]. На відміну від традиційних грошей, більшість криптовалют децентралізовані, тобто в їх системі відсутній центральний орган, який контролює емісію та може використовувати такі механізми регулювання ринку як встановлення відсоткових ставок та обов'язкових резервних вимог.

З одного боку, децентралізований характер криптовалют сприяє усуненню між транзакціями посередників у вигляді банків, нотаріусів чи інших фінансових структур, що в свою чергу економить час транзакцій [2, с. 573]. Водночас, відсутність органу, який би міг впливати на курс цифрової валюти та кількість токенів в системі, блокувати рахунки

чи транзакції означає неможливість регулювання такого ринку.

В традиційній грошовій системі основною метою центрального банку, як регулюючого органу, є збереження відносної цінової стабільності через підтримання низької волатильності національної грошової одиниці. При цьому необхідною умовою стабільності вартості грошей є забезпечення помірних темпів зростання їх пропозиції з урахуванням очікуваного попиту учасників грошового ринку [8].

Таким чином, підтримання вартості на порівняно стабільному рівні є ключовим фактором для виконання функцій грошей. Оскільки, як зазначалось вище, в системі функціонування більшості криптовалют не існує регулюючого органу, який зацікавлений в підтримці їх вартості, доцільно проаналізувати особливості монетарної політики та економічних параметрів основних криптовалют в контексті забезпечення стабільності.

Для аналізу розглянемо три криптовалюти з найбільшим обсягом капіталізації — Bitcoin, Ether та Ripple. Обрані криптовалюти не лише мають найбільшу частку ринку, але й є репрезентативними з точки зору застосування різних стратегій емісії, що, в свою чергу, характерні для інших криптовалют.

Bitcoin, як перша і найпопулярніша криптовалюта, встановлює стандарти для цифрових валют з обмеженим обсягом емісії. Основою функціонування системи Bitcoin є алгоритм Proof of Work (PoW). Принцип його роботи полягає в тому, що для підтвердження транзакцій та отримання винагороди у вигляді токенів Bitcoin учасникам необхідно виконати складну математичну задачу, що потребує значних ресурсів і тому гарантує високий рівень захисту системи.

Система Bitcoin запрограмована таким чином, що сума винагороди за виконання завдань зменшується вдвічі кожні чотири роки. Оскільки емісія Bitcoin обмежена і здійснюється автоматично, темпи зростання пропозиції будуть постійно знижуватись. На даний момент річний показник зростання пропозиції Bitcoin становить приблизно 4 %, що відповідає аналогічним показникам національних валют розвинених країн. За прогнозами, до середини 2020-их років темпи зростання пропозиції будуть нижчими, ніж у золота [10].

Низька волатильність емісії Bitcoin забезпечується особливостями функціонування системи. Зокрема, для зміни моделі емісії, як і для внесення будь-яких інших змін у процес функціонування блокчейну Bitcoin, необхідно задіяти більш ніж 51 % обчислювальної потужності системи [5]. Це означає, що рішення про зміну протоколу емісії може бути прийняте лише за підтримки більшості

учасників системи. Однак, учасники в першу чергу зацікавлені у збереженні фіксованого рівня емісії, адже непередбачуване збільшення обсягу валюти призведе до зростання пропозиції та негативно вплине на надійність та передбачуваність системи. Як наслідок, зменшиться попит на Bitcoin як запас цінності та його купівельна спроможність.

Крім того, система Bitcoin децентралізована, що означає відсутність органу, який має можливість ефективно комунікувати з усіма учасниками для координування їх дій з метою внесення узгоджених змін у її функціонування. Таким чином, змінити порядок емісії криптовалюти розподіленої мережі набагато складніше, ніж у випадку централізованої системи, в якій рішення приймаються центральним органом без участі інших учасників.

Ether — платіжна одиниця платформи Ethereum, що використовується для виконання транзакцій по укладених на ній смарт-контрактах. На відміну від Bitcoin, який і на початковому етапі можна було отримати лише шляхом видобування, значна кількість токенів Ether була введена на ринок як частина крауфандингу, тоді як процес видобування розпочався на пізніших етапах.

Ether розроблявся як покращена версія Bitcoin, однак сьогодні між цими криптовалютами існує чимало відмінностей. Зокрема обсяг емісії Ether не обмежений, а сума винагороди за виконання завдань фіксована і не зменшується з часом. В результаті цих особливостей обсяг емісії Ether не підлягає чіткому прогнозуванню як у Bitcoin, а темпи зростання пропозиції вищі і відповідають темпам зростання пропозиції національних валют країн, що розвиваються. Крім того, обчислювальна потужність системи Ethereum приблизно в 300000 разів менша, що означає суттєво нижчий рівень захищеності і можливість внесення змін в параметри системи, зокрема в протокол емісії, невеликою скоординованою групою учасників [6]. При цьому варто зазначити, що значний обсяг криптовалюти, що була вільно емітована до початку видобування, належить розробникам платформи, тобто значний обсяг потужності системи сконцентрований в руках «Ethereum Foundation».

Криптовалюта Ether пристосована виключно для обслуговування смарт-контрактів платформи Ethereum і тому не може повноцінно виконувати функції грошей. Оскільки попит на Ether є похідним від попиту на смарт-контракти платформи, точно спрогнозувати обсяги емісії майже неможливо. Крім того, між курсом криптовалюти та успішністю платформи існує обернена взаємозалежність, що має негативний вплив на розвиток обох складових системи Ethereum. Так, через те що курс Ether нефіксований,

потенційні учасники платформи не можуть оцінити їх фактичні витрати, які змінюються в результаті волатильності валюти. З іншого боку, популярність платформи призведе до зростання попиту на її криптовалюту, що підвищить вартість смарт-контрактів, а отже збільшить витрати поточних користувачів.

Ripple — криптовалюта однойменної платіжної системи, яка розроблена для збільшення швидкості транзакцій між банківськими операціями. Суттєвою відмінністю даної криптовалюти є те, що її не можна видобувати як Bitcoin чи Ether. Це централізована система, де всі цифрові гроші належать одній компанії «Ripple Lab», а винагорода виплачується за своєрідну оренду потужностей комп'ютерів учасників, що використовується компанією для обробки величезних масивів наукових даних.

Транзакції в системі Ripple можуть здійснюватися в будь-якій фідучіарній валюті, цифровій валюті чи за допомогою фінансових активів, однак комісійна винагорода за проведену транзакцію повинна бути сплачена в токенах Ripple. Після здійснення транзакції, токени, що використовувалися для її проведення, безповоротно вилучаються з мережі, тобто пропозиція Ripple постійно зменшується [7].

За словами компанії, систему Ripple було впроваджено з метою вилучення посередників. Однак, оскільки для підтвердження транзакцій в системі не потрібно здійснювати розрахунки алгоритмів захисту (PoW), рівень її надійності суттєво нижчий, ніж у системи Bitcoin, і фактично цілком залежить від захищеності та добросовісності компанії-емітента.

Як і у випадку Ether, котирування криптовалюти Ripple негативно впливає на розвиток даної технології платежів, а її функціонування як обмінної одиниці для здійснення транзакцій ще не означає виконання основних функцій грошей. Крім того, через централізованість емісії та значну концентрацію валюти у власності розробників немає ніяких гарантій щодо дотримання помірних темпів зростання пропозиції та стабільності вартості tokenів. Фактично в системі відсутні будь-які обмеження, які б перешкоджали розробникам збільшити пропозицію валюти у випадку успішності системи.

На основі проведеного аналізу структурних, економічних та організаційних особливостей криптовалют, можемо здійснити їх оцінку з точки зору основних монетарних критеріїв стійкості валюти, а саме темпів зростання пропозиції, прогнозованості емісії та стабільності обмінного курсу.

Темпи зростання пропозиції. З усіх проаналізованих криптовалют Bitcoin є валютою з найнижчими темпами зростання пропозиції. Сьогодні цей показник знаходиться в діапазоні, що характерний

для стабільних резервних валют, а за прогнозами до початку 2020-их років буде нижчим, ніж темпи зростання пропозиції золота. Низькі темпи зростання пропозиції Bitcoin значно ускладнюють виведення на ринок нової цифрової валюти: якщо темп зростання пропозиції нової валюти буде високим, вона не буде такою ж привабливою для потенційних інвесторів, як Bitcoin; якщо ж темп зростання пропозиції буде низьким, винагорода інвесторів буде незначною, що не сприятиме залученню значних потужностей для захисту системи і, відповідно, не сприятиме виконанню функції засобу нагромадження.

Беручи до уваги особливості функціонування систем двох інших розглянутих криптовалют, оцінити темпи зростання їх пропозиції набагато складніше. За прогнозами аналітиків, пропозиція Ether буде зростати помірно високими темпами, не знижуючись нижче 5 % приблизно до 2030 року [9]. Враховуючи те, що емісія Ripple повністю контролюється компанією «Ripple Labs», спрогнозувати темпи зростання даної криптовалюти неможливо.

Як бачимо, в майбутньому лише Bitcoin може забезпечити стабільне зменшення темпів зростання пропозиції, що, в свою чергу, робить цю валюту дуже привабливою як засіб накопичення. При цьому, якщо припустити, що темпи зростання пропозиції основних резервних валют світу будуть змінюватися відповідно до тенденцій останніх років, темпи зростання сукупної пропозиції Bitcoin будуть суттєво нижчими (рис. 1).

На рис. 1 зображено екстрапольовані темпи зростання основних світових резервних валют світу та золота на наступні 25 років і пропозицію Bitcoin відповідно до очікуваних темпів зростання. За цими розрахунками протягом найближчих 25 років пропозиція Bitcoin збільшиться на 27 %, тоді як пропозиція золота збільшиться на 52 %, японської ени на 64 %, швейцарського франка на 269 %, долара США на 372 %, євро на 386 %, а британського фунта на 530 %. Якщо така тенденція дійсно матиме місце у майбутньому, Bitcoin цілком може стати новим засобом накопичення.

Прогнозованість емісії. Криптовалюти зможуть претендувати на значну монетарну роль лише тоді, коли учасники ринку будуть впевнені у надійності та передбачуваності процесу здійснення емісії. З усіх наявних на сьогоднішній день криптовалют лише Bitcoin демонструє дотримання певного графіка емісії. Кожен власник Bitcoin отримує його в результаті покупки або видобутку — обидва ці способи пов'язані з інвестуванням та ризиковістю. Анонімність розробників, алокація потужностей для видобутку валюти та наявність зрозумілих економічних стимулів у учасників вести себе чесно — всі ці

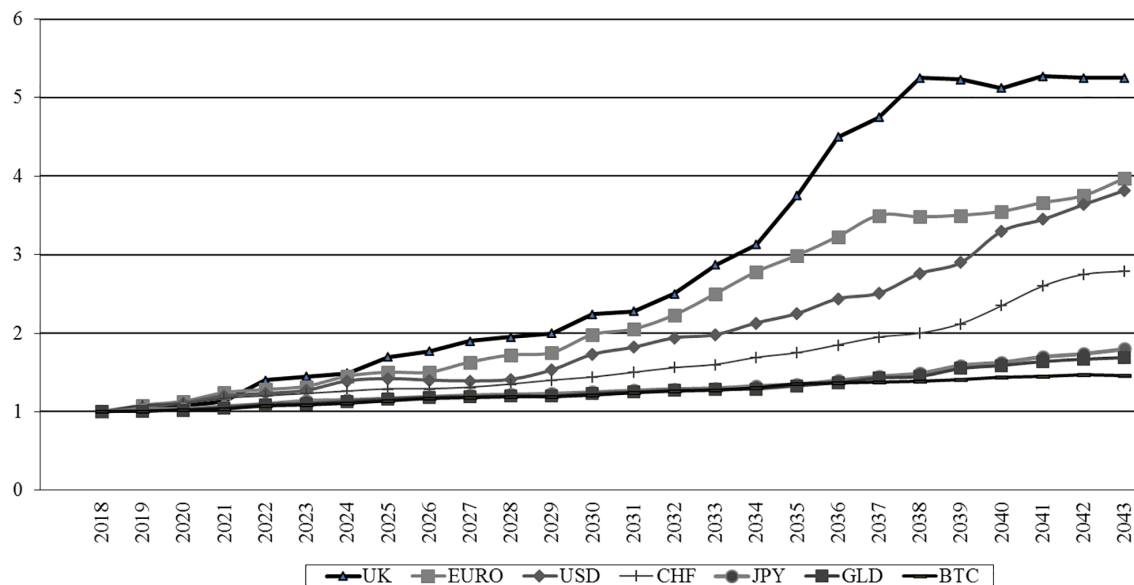

Рис. 1. Прогнозні показники зростання темпів пропозиції Bitcoin та основних резервних валют світу
Джерело: складено автором на основі [4]

особливості сприятимуть консервативності у зміні параметрів системи. За 9 років існування в систему вносились лише деякі поправки для усунення помилок, що в свою чергу посприяло більш ефективній роботі мережі, однак жодні економічні параметри криптовалюти та платіжної системи не змінювались.

На відміну від Bitcoin, емісія інших криптовалют менш прогнозована. Так, наприклад, емісія Ether взагалі не обмежена ні протоколом системи, ні певним зобов'язаннями розробників щодо оголошення запланованого графіку емісії. Крім того, значна частка валюти та потужностей системи знаходиться під контролем розробників платформи, що означає високий рівень дискреційності у прийнятті рішень щодо темпів зростання пропозиції. Ripple в свою чергу є централізованою валютою і контролюється приватною компанією, яка може змінювати пропозицію валюти за бажанням. Фактично сьогодні регулюючі структури не мають важелів впливу на емітентів криптовалют такого зразка, тому малоімовірно, що такі валюти користуватимуться довірою як засіб накопичення.

Стабільність. На даному етапі всі криптовалюти котируються, а оскільки попит на них є досить мінливим і прогнозованість пропозиції ще не означає стабільність купівельної спроможності, їх вартість може суттєво коливатись. Водночас, відсутність центрального банку із суттєвими дискреційними повноваженнями унеможлиблює регулювання грошової маси та забезпечення стабільності валюти. Фактично вартість криптовалюти може стати стабільною лише тоді, коли вона буде єдиною формою грошей, що використовується у всьому світі і не

підлягає обміну на інші валюти. Отже, в найближчому майбутньому криптовалюти навряд чи будуть використовуватися як міра вартості.

Зазначимо, що використання спеціально розроблених криптовалют для функціонування конкретних додатків (таких як Ether та Ripple) є перешкодою для розвитку таких технологій. Для того, такі програми були корисними, користувачі повинні мати можливість обчислювати доходи та витрати у стабільній одиниці рахунків. Якщо ж валюта програми котирується, то використання самого додатка вплине на вартість цієї криптовалюти та призведе до її коливань. Так, в результаті зростання попиту на програму зросте вартість криптовалюти, що призводить до зростання витрат поточних користувачів. З іншого боку, популярність програм теж непостійна. Враховуючи те, що попит на валюту прямо залежить від затребуваності програми, такий взаємозв'язок робить її непривабливою для інвесторів.

Таким чином, криптовалюти, що емітовані для здійснення операцій в певних системах та конвертуються на інші валюти, не можуть бути стабільними.

Висновки та подальші дослідження. Отже, криптовалютам належить пройти тривалий шлях еволюції, перш ніж вони зможуть виконувати три традиційні функції грошей. Цифрова валюта може використовуватись для здійснення транзакцій з будь-якого пристрою, підключеного до Інтернету, і тому здатна легко виконувати роль засобу обміну. Проте, технічне виконання цієї функції ще не означає наявність попиту на її використання як засіб обміну, який у свою чергу також залежить від

наявності попиту на валюту як засіб накопичення та міру вартості. Водночас фактично криптовалюти не можуть застосовуватись як одиниця міри вартості через коливання попиту, негнучку емісію та відсутність органу, який може регулювати пропозицію валюти для підтримання стабільної вартості. З усіх наявних на ринку криптовалют, мабуть, лише Bitcoin може користуватися попитом як засіб накопичення, оскільки високий рівень надійності системи, передбачуваність пропозиції та стійкість

до позасистемних чинників гарантують захищеність даної криптовалюти від непередбачуваного знецінення.

Продовжуючи вивчення криптовалют, як невід'ємної складової сучасної фінансової системи, у подальших дослідженнях варто визначити їх місце у системі грошово-кредитних відносин, а також здійснити аналіз можливого впливу операцій з цифровою валютою на інфляційні процеси та грошово-кредитну систему загалом.

Література

1. Архирейська Н. В. Особливості використання Bitcoin платежів у сучасних умовах / Н. В. Архирейська // Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. — 2017. — Т. 22. — С. 122–126.
2. Брижань І. А. Роль криптовалюти у розвитку міст майбутнього / І. А. Брижань, І. В. Міняйленко, А. С. Метелиця // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2018. — Вип. 21. — С. 572–576.
3. Галушка Є. О. Сутність криптовалют та перспективи їх розвитку / Є. О. Галушка, О. Д. Пакон // Молодий вчений. — 2017. — № 4 — С. 634–638.
4. Дані про обсяги сукупної грошової маси [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://data.oecd.org/money/broad-money-m3.htm>
5. Офіційний сайт Bitcoin [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bitcoin.org/en/>
6. Офіційний сайт Ethereum [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ethereum.org/>
7. Офіційний сайт Ripple [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ripple.com/xrp-portal/>
8. Ben S. Bernanke «Deflation: Making Sure 'It' Doesn't Happen Here». / Remarks before the National Economics Club, Washington, DC. (2002) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/Speeches/2002/20021121/default.htm>
9. CoinMarketCap [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://coinmarketcap.com>
10. Saifedean Ammous «Economics beyond Financial Intermediation: Digital Currencies' Possibilities for Growth, Poverty Alleviation, and International Development» / The Journal of Private Enterprise, (2015). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://capitalism.columbia.edu/files/ccs/working page/2015/center_working_paper_ammous_economics_beyond_financial_intermediation_1.pdf](http://capitalism.columbia.edu/files/ccs/working%20page/2015/center_working_paper_ammous_economics_beyond_financial_intermediation_1.pdf)

References

1. Arkhirejsjka N. V. Osoblyvosti vykorystannja Bitcoin platezhiv u suchasnykh umovakh / N. V. Arkhirejsjka // Visnyk ONU imeni I. I. Mechnikova. — 2017. — T. 22. — S. 122–126.
2. Bryzhanj I. A. Rolj kryptovaljuty u rozvytku mist majbutnjogho / I. A. Bryzhanj, I. V. Minjajlenko, A. S. Metelycja // Ghlobaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky. — 2018. — Vyp. 21. — S. 572–576.
3. Ghalushka Je. O. Sutnistj kryptovaljut ta perspektyvy jikh rozvytku / Je. O. Ghalushka, O. D. Pakon // Molodyj vchenyj. — 2017. — # 4 — S. 634–638.
4. Dani pro obsjaghy sukupnoji ghroshovoji masy [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://data.oecd.org/money/broad-money-m3.htm>
5. Oficijnyj sajт Bitcoin [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://bitcoin.org/en/>
6. Oficijnyj sajт Ethereum [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.ethereum.org/>
7. Oficijnyj sajт Ripple [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://ripple.com/xrp-portal/>
8. Ben S. Bernanke «Deflation: Making Sure 'It' Doesn't Happen Here». / Remarks before the National Economics Club, Washington, DC. (2002) [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/Speeches/2002/20021121/default.htm>
9. CoinMarketCap [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://coinmarketcap.com>
10. Saifedean Ammous «Economics beyond Financial Intermediation: Digital Currencies' Possibilities for Growth, Poverty Alleviation, and International Development» / The Journal of Private Enterprise, (2015). [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: http://capitalism.columbia.edu/files/ccs/workingpage/2015/center_working_paper_ammous_economics_beyond_financial_intermediation_1.pdf

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА».
Серія: «Економічні науки»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA».
Series: «Economic sciences»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА».
Серия: «Экономические науки»

№ 6 (14)

Головний редактор — *Камінська Т.Г.*

Київ 2018

Видано у авторській редакції

Адреса редакції: Україна, м. Київ, вул. Ломоносова, буд. 18
Контактний телефон: +38(044) 222 58 89
Контактний телефон: +38(067) 401 84 35
E-mail: editor@inter-nauka.com

Підписано у друк 28.06.2018. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS. Друк офсетний.
Умовно-друкованих аркушів 11.86. Тираж 100. Заказ № 217.
Ціна договірنا. Надруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 2458 від 30.03.2006 р.